

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**OKULLARDA ÖĞRENCİLERİN “AKRAN ZORBALIĞI”
DURUMLARININ SOSYOLOJİK İNCELEMESİ**

Gülen ÇAĞLAYAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. İsmail HİRA

KASIM - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

OKULLARDA ÖĞRENCİLERİN “AKRAN ZORBALIĞI”
DURUMLARININ SOSYOLOJİK İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülen ÇAĞLAYAN

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

“Bu tez 15/11/2024 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. İsmail HİRA	Başarılı
Prof. Dr. Recep YILDIZ	Başarılı
Doç. Dr. Aydın AKTAY	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Gülen ÇAĞLAYAN

15/11/2024

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasında eğitim kurumlarının önemli sorunlarından biri haline gelen “okullarda akran zorbalığı” olgusu, bu olgu ile ilgili araştırmaların içinden çalışmanın hedefine uygun olanlar incelenmiş ve sosyolojik bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Okullarda akran zorbalığına neden olan temel etmenlere yer verilmiştir.

Tez çalışmam süresince bana destek olan kıymetli yönlendirmeleri ile çalışmaya çok büyük katkısı olan tez hocam Prof. Dr. İsmail HİRA Hocam’a teşekkür ederim. Desteklerini sürekli hissettiğim Prof. Dr. Yalın Kılıç TÜREL Hocam’a ve Merve GÜLMÜŞ Hocam’a teşekkür ederim. Enstitümüzün Erdinç ŞENOL başta olmak üzere, tüm kıymetli çalışanlarına teşekkür ederim.

Tez çalışmam boyunca beni yüreklendiren değerli meslektaşım Özlem ERDOĞAN’a teşekkür ederim. Meslektaşım Sultan KARAKOÇ’a, Cevdet ve Büşra CANTİMOR’a, Bengisu VARLI’ya, çalışmayı okuduğuna inandığım rahmetli babam Yalçın KARAKAYA’ya, sevgili annem Fulya KARAKAYA’ya, kuzenim Pınar GÜNGÖR’e ve biricik kızım Nur Talya’ya anlayışlarından ve yardımlarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Gülen ÇAĞLAYAN

15/11/2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	ii
TABLO LİSTESİ	iii
ŞEKİL LİSTESİ	iv
GRAFİK LİSTESİ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1. Akran Zorbalığı	5
1.1.1. Akran Zorbalığının Türleri	7
1.1.2. Akran Zorbalığının Sosyokültürel Nedenleri	9
1.1.2.1. Bireysel Özelliklerin Etkileri	10
1.1.2.2. Ailesel Özelliklerin Etkileri	15
1.1.2.3. Okul Çevresinin Etkileri	20
2.BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	25
2.1. Şiddet Kültürü	25
2.2. Kültür Endüstrisi	44
2.3. Sosyal Medya	56
2.4. Popüler Kültür	63
2.5. Yeni Sosyalleşme Biçimleri	81
3.BÖLÜM: AKRAN ZORBALIĞININ YANSIMALARI	91
3.1. Akran Zorbalığının Hayattaki Yansımaları	91
3.2. Şiddet Kültürü ve Akran Zorbalığı Yansımaları	93
3.3. Kültür Endüstrisi ve Akran Zorbalığı Yansımaları	98
3.4. Sosyal Medya ve Akran Zorbalığı Yansımaları	100
SONUÇ	103
KAYNAKÇA	106
ÖZ GEÇMİŞ	114

KISALTMALAR

PARTeori: Ebeveyn Kabul ve Red Kuramı

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Zorbalığın Türleri	7
Tablo 2: Diğer Çocuklar Tarafından Zorbalığa Maruz Kalan Çocuklar	97

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Ebeveyn Kabul Red Kuramı	18
Şekil 2: Galtung'un Şiddet Üçgeni Modeli	27
Şekil 3: Kadınlara Karşı Şiddeti Etkileyen Faktörler	35

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: PISA 2022 Verilerine Göre Türkiye’de Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Durumu	92
Grafik 2: 6-17 Yaş Grubundaki Çocukların Oranı.....	98

ÖZET	
Başlık: Okullarda “Akran Zorbalığı” Durumlarının Sosyolojik İncelemesi	
Yazar: Gülen ÇAĞLAYAN	
Danışman: Prof. Dr. İsmail HİRA	
Kabul Tarihi: 15/11/2024	Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 114 (ana kısım)
Kendi yaş grubumuzdaki insanları ifade eden akranlarımız eğitim hayatımızda önemli bir yere sahiptir. Eğitim ailede başlasa da okul çağına geldiğimiz andan itibaren ailemizden daha çok akranlarımızla vakit geçirmeye başlarız. Bu açıdan bakıldığında öğrencinin akranlarından gördüğü iyi ya da kötü davranış ve sözlerin izlerini ömür boyu taşıyacağını söyleyebiliriz. Çağımızın vebası haline gelen “akran zorbalığının” anlaşılması ve bu konuda gerekli önlemlerin alınabilmesi için bu alanda yapılmış çalışmalara bütüncül olarak bakmak önemlidir. Bu çalışma ile akran zorbalığı kavramı ile ilgili yapılmış çalışmaların incelenmesi ve okullarda özellikle liselerde öğrencilerin akran zorbalığı eğilimlerini etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Akran zorbalığı kavramı ile yapılmış çalışmalar doküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. Akran zorbalığı değerlendirilirken sadece görünür olan değil, görünmeyen öznelerinin de irdelenmesi bütüncül değerlendirme için önem taşır. Özellikle son yıllarda medyada normalleştirilen şiddet unsurlarının akran zorbalığını tetiklediği görülmüştür. Zorbalığa uğrayanların zamanla zorba haline geldiği ve popüler olmak için zorbalığın meşrulaştırıldığı görülmektedir.	
Anahtar Kelimeler: Zorba, Akran, Akran Zorbalığı, Eğitim, Şiddet	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Sociological Examination of “Peer Bullying” Situations of Students in Schools	
Author of Thesis: Gülen ÇAĞLAYAN	
Supervisor: Prof. Dr. İsmail HİRA	
Accepted Date: 15/11/2024	Number of Pages: vii (pre text) + 114 (main body)
Our peers, who express people in our own age group, have an important place in our educational life. Although education starts in the family, from the moment we reach school age, we start to spend more time with our peers than with our family. From this point of view, we can say that the student will carry the traces of good or bad behaviors and words from his peers for life. It is important to look at the studies in this field holistically in order to understand “peer bullying”, which has become the plague of our age, and to take the necessary precautions in this regard. With this study, it is aimed to examine the studies on the concept of peer bullying and to evaluate the factors affecting the peer bullying tendencies of students in schools, especially in high schools. Studies conducted with the concept of peer bullying were examined by document analysis method. When evaluating peer bullying, it is important to examine not only the visible but also the invisible subjects for a holistic evaluation. Especially in recent years, it has been observed that the elements of violence normalized in the media trigger peer bullying. It is seen that those who are bullied become bullies over time and bullying is legitimized in order to be popular.	
Keywords: Bully, Peer, Peer-Bullying, Education, Violence	

GİRİŞ

Eğitim, bireyin davranışında kasıtlı olarak kendi yaşantısı yoluyla istendik değişme meydana getirme sürecini ifade etmektedir (Ertürk, 1975: 12). Her ne kadar eğitim ailede başlasa da çocuklar okula başlama çağına geldikten sonra ailesinden daha çok okul çevresiyle vakit geçirmektedir. Yeri geldiğinde anne babasından daha çok öğretmenlerini, kardeşlerinden daha çok arkadaşlarını görürler. Bu açıdan bakıldığında bireylerin sağlıklı gelişimi açısından okullardaki atmosfer çok önemlidir. Okulda mutsuz olan çocuklar bu mutsuzluklarını okul dışına da taşıyacaktır. Kaçımız okulda dışlandığımızda “Olsun, ailemde her şey yolunda” diye kendimizi teselli edebiliriz ki?

Okullar, akademik bilgilerin verildiği kurumlar olmanın yanı sıra toplumsal sorumlulukların ve başkalarıyla saygı çerçevesinde yaşamının da öğrenildiği kurumlardır. Okulun kapısından içeriye adım atan bütün çocuklar huzurlu bir ortamda eğitim almalıdır. Ancak okul ortamındaki zorbalık ve şiddet bu hakkı gasp etmektedir. Böylece eğitim kurumu olan okulun bireyi hayata hazırlama işlevi bazı öğrenciler için sekteye uğrayabilmektedir. Ülkemizde ve dünyada gün geçtikçe artan okulda akran zorbalığı olgusunu tanımak, tanıtmak, nedenlerini, etki ve sonuçlarını açıkça ortaya koymak hem farkındalık hem de çözüme katkı sağlamak bu nedenle de oldukça önem arz etmektedir.

Akran zorbalığı, son yıllarda özellikle okullarda öğrencilerin baş etmesi gereken önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrencinin ekonomik durumu, sağlık sorunları, fiziksel özellikleri, konuşması gibi çeşitli nedenlerle yaşlıları arasında dışlanması, sözlü ya da fiziksel olarak şiddete maruz kalması öğrencinin okula karşı tutumunu olumsuz yönde etkilediği gibi topluma da yabancılaşmasına neden olmaktadır. Topluma uyumun kapısı okullarda açılır. Okulda zorbalığa uğrayan öğrenci, topluma uyum sağlama konusunda da sorunlarla karşılaşacaktır. Öğrencilerin okulda yaşayacakları herhangi bir sorun, ilerde toplumun karşılaşacağı sorunlu bir birey olarak karşımıza çıkacaktır.

Okullarda yaygınlaşan zorbalık, çocukları fiziksel ve psikososyal yönden olumsuz etkilemektedir. Zorbalığın öğrencilerde oluşturduğu travma okul dönemiyle sınırlı kalmayıp bir ömür omzunda yük olarak onunla devam etmekte ve toplum sağlığını da olumsuz etkilemektedir (Özdinçer-Arslan & Savaşer, 2009: 219). Bir toplum onu oluşturan bireylerden bağımsız değildir. Toplumdaki herhangi bir sorunda aynayı bireylere çevirmek gerekmektedir.

Bir çocuğa kasıtlı olarak sürekli saldırgan davranışların uygulanması ve çocuğun bu durum karşısında korumasız kalması (Olweus, 1993) şeklinde tanımlanabilecek okul zorbalığı sadece Türkiye’de değil, tüm dünyada önemli bir sorun haline gelmektedir. Sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla beraber öğrenciler zorbalık etmekle kalmayıp bu zorbalıklarına dair görüntüleri sosyal medyada da paylaşmaktadır. Zorbalığa uğrayan mağdur öğrenci açısından bakıldığında bu durum içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Zorbalığa uğrayan öğrenciler kendilerini bu çıkmazdan çıkaracak bir yol bulurlar: Kendilerinden güçsüzlere zorbalık etmek. Zorbalıkla mücadele konusunda etkisiz kalan okul yönetimleri yeni zorbalık yaratmaktadır. Sistem kendinden zayıf olana zorbalık etmek üzere evrilir. Böylece öğrenciler okulda zorbalığı çıkış yolu olarak öğrenmiş olurlar.

Her gün ülkemizin herhangi bir şehirden şiddet haberi duyuyoruz. Şiddetin çözüm olmadığını öğretilmediğimiz insanlar, başka insanlara zarar vermeye devam ediyor. Akran zorbalığı olgusu da bir şiddettir ve bu şiddetin temelinde bir öğrenilmişlik vardır. Özellikle internet ve sosyal medya ile televizyon dizi ve programlarında şiddet kültürünün egemen olduğu ve şiddetin öğrenildiği görülmektedir. Çocuklar, henüz çok küçükken ellerine verilen oyuncaklar ve oyunlar ile şiddet kültürü ile tanışmakta, bu kültür bilinçaltlarına yerleşebilmekte ve akran zorbalığı eğilimini yönlendirebilmektedir.

Araştırmanın Konusu

Bu çalışmada; günümüzde sadece okul yılları ile sınırlı kalmayıp, iş ve aile hayatında da etkisini sürdüren akran zorbalığı olgusu incelenmiştir. Modern hayatta şiddet olgusunun yaşamın tüm süreçlerini etkileyecek kadar yansıdığı, şiddet kültürünü oluşturan mecraların şiddeti normalleştirdiği ve hatta okullarda akran zorbalığı olgusunun arkasındaki görünmeyen aktörler olduğu iddia edilmektedir. Akran zorbalığı olgusunu sadece okulda öğrenci davranışı olarak eğitimcilere görüldüğü boyutuyla düşünmek bu olguyu kavramamızı güçleştirir. Bu olguyu besleyen, arkasında duran, onu destekleyen ama fiili davranış olarak bize görünmeyen öğelerini de irdelemek ve toplumda görünür hale getirmek çözüme dair ilerlemede büyük önem taşır. Bu çerçevede özellikle liselerde akran zorbalığı olgusunun temel faktörleri, görünmeyen aktörleri de dikkate alınarak tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, okullarda akran zorbalığı ile ilgili yapılmış araştırmaların doküman analizi yöntemiyle incelenip, öğrencilerin akran zorbalığı eğilimlerini yönlendiren temel faktörleri, açıkça görünmeyen ama akran zorbalığını besleyen öznelere de dikkate alarak değerlendirmeyi amaçlayan bir çalışmadır. Araştırmalarda kullanılan diğer yöntemler gibi doküman analizi/literatür taraması da anlam çıkarmak, ilgili konu hakkında bir anlayış oluşturmak, ampirik bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir (Corbin & Strauss, 2008'den akt. Kırıl, 2020: 174). “Döküman incelemesi, görüşme ve gözlemin olanaklı olmadığı durumlarda veya araştırmanın geçerliliğini artırmak amacıyla, görüşme ve gözlem yöntemlerinin yanı sıra, çalışılan araştırma problemiyle ilişkili yazılı ve görsel materyal ve malzemelerin de araştırmaya dâhil edilebilmesine imkân sağlar” (Yıldırım & Şimşek, 2013: 217). Doküman analizi literatür taramasını da içeren bir yöntemdir. Ancak verilerin toplanmasının yanında analizini de ifade etmektedir (Olearly, 2004'ten akt. Özkan, 2019: 5). Bu analiz yöntemi araştırmacı için zaman ve diğer kaynaklarda tasarruf sağlarken, incelenen olgu ve olayların da önem sırasının oluşturulmasını, veri kaynaklarının tasnif edilmesini ve yeni veri setleri oluşturulmasını da kolaylaştırır (Baxter & Jack, 2008'den akt. Baltacı, 2019: 372). Bu araştırma literatür taraması mahiyeti taşıdığı için 1. ve 2. yayınlar, Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Veri Tabanında yer alan ve tam metin olarak ulaşılabilen okullarda akran zorbalığı ile ilgili yayımlanmış tezler ve Google Akademik'ten ulaşılan makaleler ile akran zorbalığı ile ilgili kitaplar çalışma kapsamına alınmıştır. Başka bir ölçüt olarak “zorba, akran, akran zorbalığı, eğitim, şiddet” kelimeleri anahtar kelimeler olarak kullanılmıştır.

Araştırmanın Temel Problemi

Okullarda, özellikle liselerde öğrencilerin akran zorbalığı eğilimlerini yönlendiren temel faktörler nelerdir?

Araştırmanın Alt Problemleri

1. Kültür endüstrisi, popüler kültür, toplumsal şiddet, sosyal medya kavramlarının okullarda öğrencilerin akran zorbalığı durumlarına etkisi var mıdır?

2. Kültür endüstrisi, popüler kültür, toplumsal şiddet, sosyal medya kavramlarının okullarda öğrencilerin akran zorbalığına etkisi ile ilgili hangi sonuçlara ulaşılmıştır?

Araştırmanın Amacı

Akran zorbalığı, özellikle son yıllarda gerek eēitim kurumlarında gerekse de diēer sosyal alanlarda önemli bir toplumsal sorun olarak karşıımıza çıkmaktadır. Bireylerin sistematik olarak akran zorbalığına maruz kalması bireylerin topluma adapte olmasını zorlaştırmakta, toplumsal birlik beraberliğe darbe vurmaktadır. Bu sorunun bütünsel olarak ele alınarak     m üretilmesi önemlidir. Bu araştırma ile amaçlanan yaşamın her alanında etkili olan akran zorbalığı kavramını her yönüyle incelemektir. Özellikle orta ēretim kurumları olan liselerde akran zorbalığının ardındaki görünmeyen aktörlerin de incelenmesi ile sorunun     m ne dair katkı saēlanması amaçlanmıştır.

Araştırmanın  nemi

Akran zorbalığı ile ilgili yapılmış çalışmalar incelendiēinde konunun farklı disiplinlerde farklı şekilde ele alındığı görülmektedir. Bu çalışmada akran zorbalığını besleyen, tetikleyen sebepler ortaya çıkarmak temeldir. Bu sayede gelecekte bu alanda çalışmak isteyenlere yol gösterici nitelikte olacaktır. Ayrıca, günümüzde giderek artan bir sorun olarak karşıımıza çıkan okullarda akran zorbalığı ile ilgili araştırmaları irdeleyerek, okul uygulamalarına dikkati çekmek akran zorbalığının fiili davranış biçiminde bize “görünen” ve akran zorbalığının arkasında duran onu destekleyen gizli öznelerini de deēerlendirmek, uygulamada     me dair gereksinimlerin ortaya çıkarılması ile ilgili oluşturulabilecek stratejilere de destek olabilecektir.

Varsayımlar

Belirtilen anahtar kelimeler ile ilgili kaynaklara ulaşılmıştır. Şiddet kültürü ile okullarda öğrencilerin akran zorbalığı durumları arasında ilişkilerin olduēunu varsayıyoruz.

1.BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde sosyolojik açıdan akran zorbalığı kavramı ele alınacaktır. Okullarda akran zorbalığının nedenlerinin daha iyi anlaşılması açısından okullarda akran zorbalığının türlerine ve nedenlerine değinilecektir.

1.1. Akran Zorbalığı

Literatür gözden geçirildiğinde okul zorbalığı kavramını tanımlamanın zor olduğu görülmektedir. Terim olarak hukuksal terimden daha çok eğitimle ilgili olduğu ve incelendiği konuyla ilgili araştırmalar dikkate alındığında bu araştırmaların önemli bir kısmının eğitim alanında gerçekleştirdiği dikkat çekicidir (Pişkin, 2002: 533-534). Okul zorbalığı kavramı daha çok eğitim ile ilgili kullanılan bir kavram olduğuna göre eğitim kavramının da tanımını dikkate almak yerinde olacaktır. Eğitim, Türk Dil Kurumu'na göre “çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışlarını elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme” anlamına gelmektedir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere eğitim çok geniş kapsayıcılığı olan bir kavramdır ve kavram kendi içinde birden çok unsuru barındırmaktadır. Aile, bireye eğitimi ilk veren kurumdur ancak eğitimin kurumsal ve sistemli olarak sürdürüldüğü yerler ise okullardır. Okullar yukarıdaki tanımda yer alan çocukların ve gençlerin bilgi, beceri ve anlayışlarını elde etmelerinde, kişiliklerini geliştirmelerinden belli bir süreç boyunca sorumlu olan temel unsurlardandır.

Akran zorbalığı olgusunu analiz edip kavramak ve sorunu anlamak adına olguyu oluşturan kavramaları incelediğimizde; Türk Dil Kurumu zorba kavramını “gücüne güvenerek hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan (kimse)” olarak tanımlamıştır. Zorbalık ise; “zorbaca davranışta bulunma” olarak tanımlanmıştır.

Okul zorbalığı hakkındaki ilk tanımlama, akran zorbalığı konusundaki ilk bilim araştırmalarını yapan Olweus (1978) tarafından yapılmıştır. Olweus (1993), okullarda görülen zorbalığı bir öğrenciye tek veya birden çok öğrencinin, tekrarlanan, kasti, saldırı içeren eylemler gerçekleştirmesi, zorbalığa uğrayanın bu duruma karşı tekrar tekrar savunmasız olması biçiminde ifade etmektedir.

1980 senesinin ilk aylarında Norveç’te yaşayan ve arkadaşları tarafından devamlı olarak istismar edilen üç erkek öğrencinin intiharı neticesinde akran zorbalığı durumu aynı ülkedeki diğer insanların da ilgisine neden olmuştur. Endişe verici bu durum Norveç’te okullarda akran zorbalığı aleyhinde ulus düzeyinde kampanyalar oluşturulmasına hala milli program olarak Olweus Zorbalık Önleme Programının uygulanmasına neden olmuştur (Kaçar, 2015: 19).

Akran zorbalığında kurban ve zorbalık yapan arasında kuvvet olarak eşit olmayan durum söz konusudur (Çinkır & Karaman-Kepenekçi, 2003: 238). Stein, Dukes ve Warren (2007) Belirtilen kuvvet dengesizliğinin fiziki olarak meydana gelebileceği gibi ruhsal biçimde de gerçekleşebileceğini vurgulamıştır (Ayas & Pişkin, 2011: 552). Olweus, zorbalığı “mobbing” kavramı ile belirtmiştir. İngilizcede kabadayılık anlamına da gelen “bullying” terimine yer verilmiştir. Amerikan Psikoloji Birliği (American Psychological Association) – (APA), zorbalığı kasıt içeren davranışa uğrayan kişiyi hasara uğratan ve kişide stres oluşturan, tekrarlanan ve sürekli olan, kuvvet eşitsizliğinin bulunduğu hallerde oluşan saldırı içeren eylemlerden meydana geldiği anlatılmaktadır (Kaçar, 2015: 18).

Smith ve Sharp (1994) ise zorbalığı, öğrencilerden birinin kendisine mağdur olarak belirlediği bir diğer öğrenciyi kötü sözler söyleyerek, iterek, tekmeleyerek, kötü laflar söyleyerek, bir yere kapatarak, izole ederek davranması olarak ifade etmektedir. Bunun yanı sıra Rolanda ve Munthe (1989) zorbalık kavramını uzun zaman devam eden, sistemli biçimde, savunmasız bireye, tek veya daha fazla bireyler tarafından ruhsal veya fiziki güç tatbik edilmesi olarak açıklamışlardır (Ayas & Pişkin, 2011: 551). Arkadaşlar arasındaki şiddete dair olgulardaki esas tipik nitelik bir defaya mahsus bir eylem değil, sürekli olmasıdır. Olweus ve Roland gerçekleştirilen eylemin zorbalık olduğunun tespit edilebilmesi için en düşük bir ay süreyle haftalık olarak en düşük bir kez uygulanması gerektiğini belirtmişlerdir (Rolent & Munthe, 1989; Olweus, 2013; Yaman, 2011’den akt. Aslan & Polat, 2023: 47).

Zorbalığı uygulayan öğrenciler, sözel ve eylemsel olarak öteki öğrencilere korku vermekte, özgürce öğrenebilme yetkilerinden mahrum etmekte, dolaylı olarak zorbalığa maruz kalan öğrencilerin okul içinde güvensizlik duymalarına ve sıklıkla okula devamsızlıklarına yol açmaktadırlar (Furniss, 2002’den akt. Pişkin, 2002: 542). Öğrencileri psikolojik olarak olumsuz etkileyen okul zorbalığı, maalesef ki o eğitim

öğretim yılıyla sınırlı kalmamakta ve mağdur öğrenci zorbalığın etkilerini ömrü boyunca taşımaktadır. Üstelik bu zorbalığın etkileri çoğu zaman mağdur öğrenciyle de sınırlı kalmamaktadır (Olweus, 1993'den akt. Pişkin, 2002: 543).

1.1.1. Akran Zorbalığının Türleri

Bilimsel kaynaklarda zorbalık kavramının çok ayrımlı çeşitleri yer almakla birlikte genelde Olweus'a ait sınıflandırmadan sıklıkla faydalanılmaktadır. Olweus üç farklı zorbalık olduğunu belirtmektedir: Toplumsal yalnız bırakılma, sözlü ve fiziki zorbalık. Belirtilen sınıflamadaki fiziki ve sözlü zorbalık gözlemlenebilir olduğu için doğrudan zorbalık kapsamında değerlendirilirken, toplumsal yalnız bırakılma dolaylı zorbalık olarak adlandırılmaktadır (Kaçar, 2015: 22).

Kategoriler	Biçimler
Sözel zorbalık	Sürekli olarak kızdırma, isim takma, alay etme, tehditler ve dedikodu yayma
Fiziksel Zorbalık	İtme, çimdik atma, yumruklama, tekme atma ve silah kullanma.
Duygusal (dolaylı) zorbalık	Dışlama (sen benimle oynamıyorsun), alay konusu etme ya da utandırma.
Başkasına ait bir şeyi alma zorbalığı	Birisini cebindeki para, şeker ya da değerli bir şeyleri vermeye zorlama.
Saklama Zorbalığı	Elbise, kitap, oyuncak ve para gibi değerli şeylerin kaybolması.
İrkçi Zorbalık	Bireyin etnik kökeni, elbisesi, beden yapısı, şivesi ile alay etme, ırkçı duvar yazıları yazma ya da hareketlerde bulunma.
Davranış Zorbalığı	Yumruk gösterme, yüz ekşitme, fiziksel rahatsızlığını göstermek için iki parmağını ağzına sokma, bazen birisine kötü bakmak için iki parmağını havaya kaldırmak.
Bozucu Zorbalık	Sınıftaki çalışmaların ve ev ödevlerinin üzerini karalamak ya da oynanan bir oyunu bozmak.
Cinsel Zorbalık	İstenmeyen fiziksel temas (cinsel tacizde bulunmak) ya da küfür niteliğindeki ifadeler ve hareketlerde bulunmak.

Tablo 1: Zorbalığın Türleri

Kaynak: (European Community European Social Fund, 2001'den akt. Kaçar, 2015: 22)

Kochenderfer-Ladd ve Skinner (2002) zorbalık kavramını, fiziki olarak (mesela yumruklamak), sözlü olarak (mesela lakap takma, rencide edici söz söyleme vb.) ve doğrudan olmayan sözsel zorbalık (mesela ötekilerin zorbalığa maruz kalan birey ile arkadaş olmalarına sözsel olarak engel olma) biçiminde üç grupta belirtmişlerdir (Ayas & Pişkin, 2011: 552).

Akran zorbalığının pratikteki biçimlerini Aslan ve Polat ise esas olarak dört ana başlıkta kategorize etmektedirler. Bunlar da;

- Fiziki akran zorbalığı,
- Sözlü akran zorbalığı,
- Siber akran zorbalığı,

-Toplumsal akran zorbalığıdır (Dane vd., 2017'den akt. Aslan & Polat, 2023: 47).

Fiziki akran zorbalığı, bireyi gücendirmek, endişelendirmek, denetim altında tutmak amacıyla dayak atmak şeklinde saldırgan fiziki davranışlardır. Bireye ait parayı izinsiz almak, tuvalet ya da dolap içine hapsedmek yahut bireyin eylemini önlemeye değin oldukça büyük çeşitlilikte ele alınmaktadır (Polat, 2022b'den akt. Polat & Aslan, 2023: 50).

Sözlü akran zorbalığında zorba kişiler direkt olarak sözleriyle ifade ettikleri kelimelerle mağdurları incitmek amacındadırlar. Takma ad, dalga geçmek, paylamak, bağırarak söylemek, rencide edici kelimeler kullanmak, istenilmeyen kelimeler konuşmak, küfür içeren kelimeler kullanmak, aşağılayıcı olmak, hakkında gerçek olmayan dedikodu çıkarmak, cinsiyetiyle veya fiziki görünüşü ile ilgili değerlendirme yapma şeklinde durumlar sözlü zorbalığa dahil olmaktadır (Lamb vd., 2009; Naidoo vd, 2016; Attar-Schwartz & Khoury-Kassabri, 2015'ten akt. Polat & Aslan, 2023: 50).

Siber akran zorbalığı kavramı son dönem kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve kullanımının artması ile ortaya çıkan güncel bir kavramdır. Bu zorbalık türü, elektronik teknolojileri aracılığıyla uygulanan, hedeflediği bireylere korku vermeyi sinirlendirmeyi veya mahcup düşürmeyi sağlamak için tekrar eden eylemdir. Sosyal medya, mesaj ortamlarında, oyun sitelerinde, mobil iletişim araçlarında karşılaşılmaktadır (Erden, 2015; Remond & ark., 2015'ten akt. Polat & Aslan, 2023: 50). Gerçekleştirilen araştırmalarda siber zorbalığın birden çok çeşidi olduğu belirtilmiştir. Belirtilen çeşitler şöyledir:

1. Hariç Bırakmak: Bireyi kasti olarak dışlamak davranışıdır.
2. Gizli Bir Durumu Açığa Çıkarmak: Birine ait özel bilgileri, mahcup etmek veya değerini azaltmak için ortaya çıkarmaktır.
3. Tacizde Bulunmak: Devamlı olarak kırıncı ya da gözdağı verici internet iletileri göndermek biçiminde açıklanmaktadır.
4. Siber İzleme: İzleme, haksız yerme ve tehdit ile devamlı biçimde tedirgin etmektir.

5. Tuzak Kurma: Zorbaca amaçlarıyla itimat sağlayarak durumdan yararlanmaktır.
6. Uygun Olmayan İçerik Yaymak: Bireyin internette medya hesaplarından uygun olmayan içerik paylaşılması durumudur.
7. Trollemek: İnternet aracılığıyla tahrik edici değerlendirmelerde bulunarak kasti olarak hasara uğratmaktır.
8. Sahte Profil Oluşturmak İçin Bilgilerini Çalma: Zorbanın sahte profil meydana getirmek maksadıyla zorbalığa maruz bırakacağı bireyin kimlik bilgilerini izinsiz almasıdır.
9. Hakaret etmek: Zorbalık yapmak istediği kişi hakkında hakarete bulunmaktır.
10. Maske ile Örtmek: Gerçek dışı çevrimiçi kimlik oluşturmaktır (Peled, 2019; Watts vd., 2017; Sung, 2018; Nadali vd.,2013; Maher, 2008; Willard, 2007; Pearson &Williams, 2016'dan akt. Polat & Aslan, 2023: 51).

Güncel zamanda internet ortamındaki zorbalık oranının fazla olmasının önemli sebebi zorbalık eylemini gerçekleştiren bireyin kim olduğunu saklayabilmesi nedeniyle herhangi bir yaptırıma maruz kalmayacağı fikrine haiz olmasının bulunduğu belirtilmektedir (Dinner, 2017'den akt. Ciminli, 2023: 24). Bu tehlikeli durum bu konuda daha fazla araştırma yapılarak kamuoyu ile paylaşılması ile kamuoyunun bilinçlendirilmesi, konuya dair farkındalığın artırılması ve zorbalık türünün önlenmesi için farklı ve geniş platformlarda geniş kitlelerce tartışılmasını ve çözüm yollarının oluşturulabilmesini zorunlu hale getirmektedir.

Toplumsal akran zorbalığı, zorbalığa uğratılacak bireyin arkasından konuşmak, akran topluluğunun dışına çıkarmak, yok saymak ve etkinliklerin dışında bırakmak biçiminde bireylerin toplumsal etkileşimini olumsuz etkilemeyi hedefleyen davranışlarda bulunma, arkadaşlığın son bulmasına dair tehdit etme durumlarının toplumsal zorbalık dahilinde olduğu belirtilmektedir (Underwood, 2003'den akt. Polat & Aslan, 2023: 50).

1.1.2. Akran Zorbalığının Sosyokültürel Nedenleri

Bu bölümde akran zorbalığının nedenleri, bireysel faktörler (cinsiyet, kişilik özellikleri ve diğer bireysel faktörler), ailesel faktörler (anne-baba eğitim durumu, şiddet eğilimleri), Okul ile ilgili faktörler (akranlar, okul idaresi, öğretmenler, disiplin uygulamaları vb. faktörler) gibi özneler üzerinden okulda akran zorbalığının nedenleri değerlendirilecektir.

1.1.2.1. Bireysel Özelliklerin Etkileri

Olweus ve Endresen'in (1998) gerçekleştirdiği bir çalışmada 10 yaş sonrası kız çocuklarında akranlarından zorbalığa uğrayanlar ile ilgili empati eğilimlerinin arttığı, bu durumun karşıtı olarak ise erkek çocuklarında empati eğiliminin gittikçe düştüğü görülmüştür. Zorbalık içeren eylemlere yönelme bakımından incelendiğinde birçok çalışmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere nazaran zorba eylemlere daha fazla yöneledikleri ile ilgili sonuçlar tespit edilmiştir (Banks, 1997; Nansel vd., 2000 akt. Çetinler, 2021: 25).

İnsanlarda ve hayvanlarda saldırganlık içeren eylemlere kadınlara oranla erkeklerde daha fazla karşılaşılmaktadır. Bireylerde süreklilik taşıyan saldırgan davranış düzeyine dair olası kalıtsal tesirleri ile alakalı çok fazla şey bilinmemektedir. Bu sebeple kalıtsallığın belli oranda işlevi bulunabileceği kabul edilebilir. David Shaffer'in 1980 yılında uyguladığı çalışmalarda bir Y kromozom sayısı yüksekliğinin saldırgan davranışları yükselttiği tespit edilmiştir. Erkek Y kromozomu doğrudan olmasa da testosteron hormonu yapımını sağlayarak saldırganlık eyleminin yükselmesini doğrudan etkileyebilir. Bunun yanı sıra testosteron seviyesinin fazlalığının saldırgan eylemlerin yükselmesi ile korelasyon taşıdığı tespit edilmiştir (Pearce, 1992'den akt. Dölek, 2002: 79).

Bununla birlikte, okullarda erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla daha fazla fiziksel zorbalığa dair eylemlere yönelmesinde toplumda ve kültürde cinsiyete dayalı belirli davranış ve rol beklentilerinin bulunmasının etkisi de söz konusu olabilir. Bazı kültürlerde erkek çocuklara daha saldırgan olmaları öğretilirken, kızlara daha sakın ve duyarlı olmaları tekin edilebilmektedir. Cinsiyete dayalı toplumsal beklentiler de önemlidir. Mesela bazı kültürlerde, erkeklere erkekliğe uygun davranışları yönünde baskılar yapıldığında, bazı erkek öğrencilerin olumsuz görülen eylemleri normalleştirmeye eğilim gösterdiği ve bu durumun da erkeklerin daha fazla fiziksel olarak zorba eylemlere yönelmesine etki ettiği söylenebilir. Yapılan araştırma sonuçları, özellikle ülkemizde erkek öğrenciler arasında fiziki zorbalık türlerinin daha fazla, kız öğrenciler de ise duygusal ve sözlü zorbalık durumlarının görülmesi, toplumsal beklentilerden kaynaklı cinsiyete dair rollerin zorbalık durumlarını etkilediğini göstermektedir. Bu türden normların mevcudiyeti öğrencilerin arasında zorbalığa dair eylemleri arttırabilir. Ayrıca cinsiyete dair roller bazı öğrenciler için baskı oluşturarak cinsiyete dayalı yarışa

girmelerine sebep olabilir. Böyle durumların özellikle gençler arasında zorbalık eylemlerini arttırması olağandır.

Pellegrini (2002), Smith ve Anaiadou (2003) ve Garret (2003) erkek öğrencilerin diğerlerinden daha fazla fiziki zorbalık eylemleri, kız öğrencilerin ise, sözlü ve ilişkisel zorbalık eylemlerine daha fazla yöneldiklerini belirtmişlerdir. Pellegrini (2002), zorbalık eylemlerinin erkek öğrencilerin akran toplulukları içinde diğerlerine nazaran fiziki olarak üstünlük kurmak istekleri, kız öğrencilerin ise öğrencilerle sıcak iletişim kurmayı önemsemeleri nedeniyle oluştuğunu ifade etmiştir. Block (1983) ise erkek öğrencilerin daha fazla fiziki zorbalık eylemlerine yönelmesini baskın olma istekleri ile, kız öğrencilerin toplumsal ve duyguya dair zorbalık durumuna yönelmesini ise diğer kız öğrencilerin toplumsal ilişki durumlarını incitmeyi hedeflemeleriyle ilişkilendirmektedir (Çetinler, 2021: 25).

Araştırmaların da gösterdiği gibi bazı durumlarda cinsiyetler arası güç eşitsizliği bazı öğrencilerin fiziksel güçleri üzerinden baskı kurma ve statü kazanma durumlarına neden olabilmektedir. Ayrıca okul ortamında cinsiyete yönelik sosyal grupların oluşması ve bu gruplar arasında gücünü ispat etmeye yönelik çatışmaların gerçekleşmesi durumunda akran zorbalığı eylemlerinin gerçekleşmesi olağan bir durumdur.

Pellegrini (2002) öğrencilerin ergenlik dönemine geçmesiyle birlikte zorbalık eylemlerinin daha cinsellik içeren duruma dönüştüğüne dikkat çekmektedir (Kaçar, 2015: 21). Bunun yanı sıra ergenliğe geçiş sonrası bazı öğrenciler cinsiyet rollerini içselleştirip, cinsiyetine uygun davranışları gösterebilmek için diğer öğrencilere baskı oluşturabilmektedir. Farklı olarak, bazı öğrencilerin normale uygun olmayan cinsiyet yönelimlerinden kaynaklı akranları arasında dışlanma yaşayabildiği veya zorba davranışlara maruz kalabildiği durumlar da söz konusu olabilir. Öte yandan öğrenciler, ebeveynlerinin, öğretmenlerinin veya diğer yetişkinlerin cinsiyet ile ilgili algılarını, davranışlarını model alabilirler. Bu durumda yetişkinlerin belirli bir cinsiyeti yüceltmesi veya yermesine dair tutumlar sergilemeleri, öğrencilerin akran zorbalığına yönelimlerini etkileyebilmektedir.

Eğitim programlarının ve özellikle öğretmenlerin cinsiyet ayrımcılığı algısına neden olacak eylem ve söylemlerden kaçınması, okulda öğrenciler arasında empati, hoşgörü ve saygı kültürünü arttırabilir. Bunun yanı sıra sosyal medya ve internette film, oyunlar, reklam benzeri araçlar ile cinsiyet ayrımcılığı veya belli bir cinse üstünlük duygusu

oluşturabilir ve akran zorbalığı eylemlerini etkileyebilir. Bu faktörlerin her biri okullarda akran zorbalığı durumlarının cinsiyete göre nasıl oluşabileceğini anlamamıza destek olmaktadır. Her bir faktör, okul ortamında ve toplumsal alanda cinsiyet eşitliğini ve olumlu ilişkileri destekleyen stratejiler geliştirmek adına önemlidir.

Olweus'a göre genel olarak zorba bireylerin en farklı nitelikleri, zorbalık tanımlamasında da belirtilen arkadaşlarına karşı saldırgan olmalarıdır. Bununla birlikte aileleri öğretmenleri ve diğer yetişkinlere de saldırgan durumdadırlar ve öteki bireylere otorite-zorlama oluşturmaya dair kuvvetli gereksinimleri mevcuttur. Zorba bireyler genelde şiddet ile ilgili onaylayan algılara haizdirler ve şiddete dair araçları diğerlerine nazaran fazla kullanmaktadırlar. Çoğunlukla tepkisel eylemlerde bulunurlar, özdenetimleri düşüktür ve zorbalık uyguladıkları kişilerle neredeyse hiçlik düzeyinde empati kurmaktadırlar. Özbenlik algıları olumlu olup, çoğu kendilerinin saldırgan durumlarından haberdarlıkları yoktur. Şayet zorba erkek cinsiyete sahip ise diğer erkek akranlarından ve zorbalığı uyguladığı bireylerden fiziki açıdan kuvvetlidirler (Gökler, 2009: 520).

Zorba kişiler bilinenin tersine, oldukça düşük veya orta seviyede endişe ve güven eksikliği içindedirler; fakat kendilerine olan saygıları diğerlerine nazaran daha az bulunmamaktadır. Kısacası, karakteristik açıdan zorba kişiler fiziki kuvvetlerinin beraberinde getirdiği saldırı içeren tekrarlanan davranışlar olarak nitelendirilirler ve “hızlı sinirlenen huya” haizdirler. Zorba bireyler genelde herkesçe tanınan kişilerdir ve çevrelerinde iki-üç akranlarından meydana gelen ve zorba kişileri onaylayan veya zorba kişiler gibi yapmaya uğraşan ufak topluluklar vardır. Yaşları ve sınıf seviyeleri arttıkça, popülerlikleri düşmeye başlayıp, dokuzuncu sınıf dolayında orta düzeyin altına inerse de asla zorbalığa uğrattıkları akranlarına oranla daha az değildir. Farmer ve arkadaşları (2002) bir kısım çalışmacıların zorba kişileri popüleritesi olan saldıran birey ve popüleritesi bulunmayan saldıran birey biçiminde ayrı alt türlere ayırt ettikleri ifade edilmektedir (Gökler, 2009: 520).

Carney ve Merrell (2001) ve Glew ve arkadaşları (2000) popüleritesi olan saldıran zorba bireylerin, öteki popüleritesi olan öğrencilerle bulunmaktan hoşnut oldukları ve saldırgan eylemlerinden kaynaklı mühim toplumsal problemlerle karşılaşmadıklarını ifade etmektedirler. Popüleritesi bulunmayan saldıran zorba bireyler, öteki öğrenciler tarafından kabul görmemiştir; yok sayılmıştır ve saldıran hallerini diğerlerinin dikkatini toplamaya yöntemi biçiminde kullanmaktadırlar. Çok sayıdaki zorbalar, problemlerin

çözümü veya isteklerini sağlamanın yöntemi biçiminde algıladıkları şiddet eylemini onaylayan yaklaşımı benimserler. Diğer bireylerin hakları ve fikirlerine saygılı olmayan ve düşüncesiz bir biçimde eylemlerde bulunurlar. Özdenetimleri düşüktür (Gökler, 2009: 520-521).

Crick ve Grotpeter tarafından zorbalık durumunun gözlenmesinde, karakter ve kişilik özellikleri, özsaygı, yaş vb. özelliklerin etkili olduğu belirtilmiştir (Crick & Grotpeter, 1995'ten akt. Yelboğa & Koçak, 2018: 777). Zorba öğrenciler, fiziki açıdan daha kuvvetli olmalarından ötürü kendilerine olan güven duyguları daha fazladır. Öz güven ile fiziki kuvvetin sağladığı cürete sahip kişilerin yaşamının ilerleyen dönemlerinde şiddete eğilimli durumlara daha fazla dahil olmaktadır. Bununla birlikte böyle kişiler yaygın biçimde benlikleri ile ilgili müspet fikre haizdirler (Genç, 2007; Dölek, 2002 akt. Yelboğa & Koçak, 2018: 777).

Dake, Price ve Telljohann (2003) Uzman kaynakları değerlendirerek zorba bireyler ile ilgili tespit ettikleri nitelikleri şu biçimde ifade etmektedirler:

- Depresif bozukluk gözlenen hayatları vardır.
- İntihara eğilimli fikirleri vardır.
- Psikiyatriye dair problemleri vardır.
- Yeme ile ilgili problem yaşarlar.
- Bağımlılık yapan maddeleri kullanırlar.
- Kavgaya eğilimli davranırlar.
- Suç işlerler (çalma, tabanca bulundurma, vandallık).
- Bilimsel eğitim açısından istenmeyen eylemler (kopyacılık, habersiz okulu terk etme) gerçekleştirirler.
- Derslerinde başarısızdırlar.
- Zorbalık yapan akranlara sahiptirler.
- Arkadaş olmayı basit görürler.
- Eşlerine fiziki ve sosyal saldırı içeren eylemleri mevcuttur.
- Otorite sahibi anneleri ve babaları vardır.
- Anne ve babaları fiziksel cezaya yönelik denetim yöntemlerini uygularlar.
- Sorumluluk algısı düşük ve diğerlerine nazaran düşük destek veren anneleri ve babaları vardır.
- Örnek alacağı ideal erişkinler mevcut değildir.

- İstismara uğrarlar.
- Okula intibakları yetersizdir (evde yapması gereken ödevler, okulla ilgili talimatları yerine getirme gibi hususlarda) (Aktaran: Gökler, 2009: 521-522).

Yine aynı araştırmada zorba davranışlar uygulanan mağdurlarla ilgili nitelikleri şu biçimde belirtmişlerdir:

- Depresyondadırlar.
- İntihara eğilimlidirler.
- Yalnızdırlar.
- Kendilerine saygıları azdır.
- Kaygı düzeyleri yüksektir
- Psikiyatriye dair problemleri vardır.
- Yemeğe dair bozukluk görülür.
- Öteki öğrencilere nazaran popülariteleri düşüktür.
- Vakitleri genelde yalnız geçer.
- Toplumsal durumlar hakkında denetim açısından az imkân veren anneleri babaları vardır.
- Evde insafsız, olumsuz koşulları vardır.
- İstismara uğrarlar.
- Fiziki olarak sağlıklı ilgili sorunları (uyuma sorunu, altına kaçırma, migren ağrısı, midesiyle ilgili ağrı şikayetleri, bitkinlik benzeri) vardır.
- Toplumsal çevreye intibakları düşüktür (evde yapması gereken ödevler, okula dair talimatları yerine getirme benzeri durumlarda).
- Okula ile ilişkileri yetersizdir (okul içinde olumlu ve neşeli halde bulunma, okulunu önemseme benzeri talepleri).
- Okula devamsızlık durumları yüksektir (Aktaran: Gökler, 2009: 524-525).

Kurban olarak tanımlanan bireylerin kendileri hakkındaki algıları başarıdan yoksun, ahmak, çekingen oldukları ve albeniden yoksun olduklarıdır (Olweus, 1993'den akt. Gökler, 2009: 523). Bu faktörlerin her biri, okul ortamında akran zorbalığı durumunun nasıl şekillenebileceğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Fiziki görünüşün, zorbaca eylemlerin sebepleri arasında yer aldığı görülmektedir (Besag, 2006; Frisen, Jonsson ve Persson, 2007; Shariff, 2009'dan akt. Kocaşahan, 2012: 3). Olweus (1993), fiziksel açıdan zayıf öğrencilerin zorbalığa maruz kaldığını ifade etmiştir.

Kowalski ve diğerkleri (2008) aşırı kilolu, engeli olan ve hastalığa sahip çocukların zorbalık içeren davranışlara uğramaya açık olduğunu belirtmişlerdir. Garret (2003) ise çekingen, duygusal bireylerin zorbalığa maruz kalması sebebiyle zorbalığa uğrayanların psikolojik niteliklerinden de etkilendiğini belirtmiştir (Aktaran: Kocaşahan, 2012: 3).

Görölüyor ki okulda öğrenciler arasındaki akran zorbalığı davranışlarının gözlenmesinde cinsiyet, kişisel özellikler, fiziki özellikler gibi çok yönlü bireysel faktörler rol oynamaktadır. Özellikle öğretmenlerin ve ebeveynlerin bu faktörlere daha duyarlı olmaları, öğrencilerin güvenli ve eğitim-öğretimin temel amaçlarına uygun bir ortamda kendilerini gerçekleştirmelerine destek olabilir.

1.1.2.2. Ailesel Özelliklerin Etkileri

Okullarda öğrenciler arasında akran zorbalığı olgusunun nedenlerinden biri de ailesel özelliklerin etkisidir. Ebeveynler, öğrencilerin kişisel gelişiminde ve toplumsal ilişkilerinde önemli rol oynarlar ve dolaylı olarak okullarda akran zorbalığı davranışları üzerinde etkilidirler.

Aileye dair algının zorbalık içeren davranışlara etkisini belirten birçok çalışma bulunmaktadır. Baskıya dayalı ebeveyn algıları, aile kurulunda verilen şiddetli cezalar, tacize uğrama, kontrol etme ve alaka yetersizliği okul içine zorbaca eylemler olarak ulaşabilmektedir (Garret, 2003; Shore, 2005; Yordprang, Kuning ve McNeil, 2009; Kochenderfer-Ladd ve diğerkleri, 2009'dan akt. Kocaşahan, 2012: 3). Görüldüğü gibi ebeveynlerin çocuklarına yönelik denetim ve disiplin stratejileri, çocukların sosyal davranışlarını biçimlendirmektedir. Örneğin anne babanın çok katı ve otoriter bir disiplin yaklaşımı içinde olması çocuğun özgüvenini azaltabilir ve okulda da şiddet içeren ya da baskıcı davranışlarda bulunmasına neden olabilir.

Ögel ve arkadaşları (2005) zorbalık eylemi uygulayan öğrencilerin geçmiş yaşamlarında amaçlarını uygulamalarında engel olunmuş veya zorbaca eylemlere uğramış kişiler olduklarını belirtmiştir (Yelboğa & Koçak, 2018: 777). Ebeveynler çocukları için rol model olabildiği için, ebeveynlerin sosyal davranışları çocukların da bu davranışları öğrenmesine ve uygulamasına neden olmaktadır.

Olweus (1980), Zorbalık yapan öğrencilerin hatayı görmezden gelen annelerinin, katı cezalar uygulayan, otoritesi yüksek babalarının olduğunu belirtmektedir (Ergün, 2015: 27). Görölüyor ki öğrenciler aile içi şiddetin bulunduğu veya aile içinde şiddete maruz

kaldıkları durumlarda şiddetin normal bir davranış biçimi olduğu algısına sahip olabilirler ve bu davranışları arkadaşları üzerinde de uygulayabilirler. Yine aynı biçimde ebeveynlerin toplumda bireyler arasındaki saldırganlık veya şiddet içeren davranışları kabul edici tutum içinde olmaları, öğrencilerin de bu eylemleri kolay kabul edilebilir veya normal tutumlar olarak algılamalarına neden olabilir. Ebeveynlerin çocuklarının zorbalık durumlarına duyarsız veya tepkisiz olmaları ailelerin çocuklarının okul ve arkadaşlık ilişkilerinde nasıl davranacakları konusunda gerekli rehberliği yapamamaları anlamına da gelmektedir. Bu durum da okullarda öğrenciler arasındaki zorbalık davranışlarının çoğalarak artmasına sebep olabilir.

Fitzgerald, çocukların zorba eylemlerde bulunmalarını etkileyen aile ile ilgili nedenleri şu biçimde belirtmiştir:

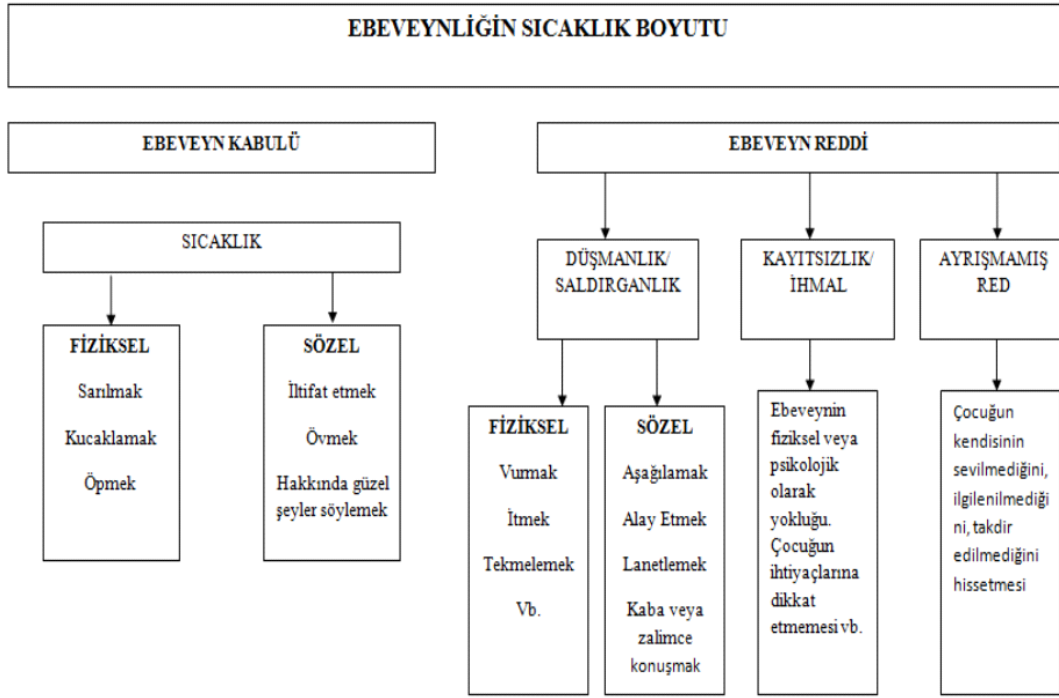
- Ailelerinden şiddet gören veya şiddete uğrayan bu eylemleri örnek alarak öğrenir ve diğer akranlarıyla bu biçimde iletişim kurar.
- Kimi öğrencilerin ebeveynleriyle olan yetersiz iletişimi öğrencinin öteki çocuklara ve büyüklerine olumlu olmayan bir algı şekillendirmesine sebep olmaktadır.
- Çocuğuna olumsuz eylemler gerçekleştiren ve çocuğu onaylamayan aile alanında yetişen öğrenci diğerlerine de zorba eylemlerde bulunabilir.
- Aile ortamına sonradan bir birey katıldığında çocuklar arasında bulunan zorba eylemler daha olumsuz bir duruma ulaşır (Fitzgerald, 1999'dan akt. Kabil, 2010: 25). Anlaşılmaktadır ki ebeveynlerin zorbalık olgusu hakkındaki bilinç düzeyleri öğrencilerin de benzer tutum geliştirmelerinde etkilidir.

Zorba davranış uygulayan çocukların ailesel bünyelerinin çoğunlukla yaptırım içeren bilhassa fiziki ceza uygulanan ve problemleri çözebilme yolu için öğrencilere fiziki kuvvetin ehemmiyetinin telkin edildiği ve fiziki tepki vermenin öğretildiği, aksi biçimde de samimi ailesel ilişkinin, yeterince aile dayanağının ve çoğunlukla anne-baba iştirakinin olmadığı aile ortamlarından oldukları tespit edilmiştir (Koç, 2007'den akt. Çetinler, 2021: 17). Görülmektedir ki aile içi öğrenmelerin okullarda akran zorbalığına etkisi büyüktür. Ayrıca, ebeveynlerin cinsiyete dayalı rollere bakışı öğrencilerin okulda akranlarına zorbalık yapma eğilimini arttırabilir. Örneğin ebeveynlerin erkek öğrencilere agresif davranışların normal olduğunu telkin etmeleri, öğrencilerin akran zorbalığı eğilimini arttırabilir.

Ebeveyn Kabul ve Red Kuramı (PARTeorisi) toplumsallaşma kuramıdır. Tüm dünya genelinde anne-baba kabulü veya reddedilmeye dair sebepleri, neticeleri ve öteki bağlantıları öngörmeye ve anlatmaya çalışmıştır. 1975-2013 yılları arasında gerçekleştirilen dünyanın farklı ülkelerindeki araştırmalar, dünyanın hemen her yerinde, kültür, etnik köken, cinsiyet gibi faktörlerden etkilenmeksizin anne çocuk ilişkisinin hususi önemini göstermektedir. Ebeveynlerin kabulü (sevgi) ve reddi (sevgi yetersizliği) biçiminde nitelendirilen ilişki durumları tüm dünyada hem çocuklar hem de ebeveynler için ruhsal gelişim ve kişilik gelişim sürecinde önemli rol oynar. Bu kuramda anne babaların kabulü, evlatlarına sevgi, bakım, konfor sağlamayı, desteklemeyi ve geliştirici olmayı hissettirmesi söz konusudur. Anne baba reddinde ise sıcak ilişkinin, sevginin geri çekilmesi anlatılır (Rohner ve diğ., 2005: 1-35).

Rohner vd.'ne göre ebeveynler evlatlarına olan sevgi eksikliğini üç temel yol ile gösterirler: Soğukluk, düşman gibi tavırlarla veya sinirli olarak. Ayrıca, sorumsuz ve ihmalkâr da olabilirler. Bu kuram ebeveyn kabul ve reddetmesine dayalı olarak beş soruya cevap arayıp kuram üç alt teoriye bölünmüştür. Kişilik alt teorisi, sosyokültürel alt teori bağlantıları ile birlikte, bireyin gelişim süreci ve ileri yaşamındaki etkileri de araştırılmıştır. Çalışma 38 yıl boyunca beş anakarada, 125.437 örneklem ile yapılan toplamda 551 araştırmaya dayanmaktadır. Araştırma, ülkemizin de yer aldığı 31 ülkede gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucundaki bulgulardan biri, reddedilme durumunun birey üzerinde etkili olan mühim unsurlarının bireyin yetişkinliğinde ve sonrasında da devam ettiğidir (Rohner vd., 2005: 1-35).

Ebeveyn Kabul Red Kuramı, Rohner, Khaleque & Cournoyer tarafından, “Ebeveynliğin Sıcaklık Boyutu” esas alınarak şekil-1’de görüldüğü gibi ebeveynliğin kabul edilmesi veya reddedilmesi temelinde ifade edilmiştir.

Şekil 1: Ebeveyn Kabul Red Kuramı

Kaynak: (Rohner, Khaleque & Cournoyer, 2005)

Görülmektedir ki anne baba ile çocuk arasındaki güçlü bağ çocuğun duygusal gelişimini olumlu etkilemektedir. Anne babaların çocuklarıyla empati kurma, duygularını anlama ve paylaşma hususunda olumlu etkileşim kurmaları çocukların da daha duyarlı ve olumlu tepkiler göstermelerine neden olur. Ebeveynlerin evlatlarına gösterdikleri sevgi, ilgi ve destek çocukların duygusal güven düzeylerini arttırabilir.

Flouri ve Buchanan, 14-18 yaş arasındaki 2772 İngilizce birey ile gerçekleştirdikleri bir çalışmada anne ve baba ilgilerinin bireylerin iyi oluş seviyeleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışma sonuçları, ebeveyn ilgi durumunun bireyin mutluluğuna doğrudan etki ettiğini belirtmesinin yanında, babanın ilgi durumunun daha güçlü etkisinin olduğuna dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte babanın ilgi durumuyla çocukların mutluluğu arasındaki bağın, erkekler için kız çocuklarınınkinden kuvvetli olmadığı sonucu tespit edilmiştir (Flouri ve Buchanan, 2003'ten akt. Ergün, 2015: 30).

Türkiye’de 10-18 yaşlarındaki 1821 birey ile gerçekleştirilen çalışmada, ruhsal uyum ve bireyin algıladığı ebeveyn kabulü veya reddetmesi ilişkisi araştırılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre anne red durumunun yanı sıra baba red durumunun da ruhsal uyum durumunu aksi yönde etkilediği tespit edilmiştir. Dünya’da ve Türkiye’de yapılan çalışmalar, anne baba kabul veya red durumunun birey yaşamında depresyon

durumundan ruhsal uyum durumuna, toplumsal beceriler durumundan erişkin ilişki durumlarına, ruhsal dayanıklılıktan iyi hal durumuna kadar geniş bir alanda oldukça farklı tesirleri kapsadığı belirtilmektedir (Erkman, 2003'ten akt. Ergün, 2015: 31).

Ebeveyn eğitim düzeyi ve mesleki özelliklerinden kaynaklanan gelir düzeyi ve statü özellikleri de çocuğa etki etmektedir (Avcı, 2006'dan akt. Şahbaz, 2019: 7). Kiper-Yılmaz ve Çağlayan (2018: 95), Ankara ve Çankırı olarak iki ilde toplam 246 öğrenci örneklem seçilerek gerçekleştirdikleri araştırma sonucunda baba eğitim seviyesi yükseldikçe aile sosyoekonomik seviyesi ve anne eğitim seviyesinin arttığını, kardeş sayısının artmasıyla sosyoekonomik seviyenin, ebeveyn eğitimi seviyesinin düştüğünü tespit etmişlerdir. Hissettikleri mağdur olma durumu özbenlik saygı durumuyla ters orantılı bulunmuştur. Bu bulgu, O'Moore ve Kirkham ve Şirvanlı Özen'in çalışma bulguları ile uyusmaktadır (Kiper-Yılmaz & Çağlayan, 2018: 95). Ebeveynlerin eğitim düzeyi ve bilgiye erişim durumu, öğrencilerin sosyal sorunlarla başa çıkma becerilerini olumlu etkileyebilir. Eğitim düzeyi yüksek veya yeni bilgiler öğrenmeye elverişli durumda olan veliler öğrencilerine sosyal ve duygusal açıdan daha destekleyici olabilirler. Yine de okullarda akran zorbalığının ebeveyn eğitimi ile ilişkisine dair güncel araştırmalar yapılarak etkisinin daha fazla test edilmesi yararlı olabilir.

Bunun yanı sıra ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin okul öğrencilerinin zorbalık durumuna etkisi ile ilgili farklı araştırmalar olduğu görülmektedir. Aile içinde ekonomik zorluklar, anne babaların öğrencilerine yeterli desteği ve rehberliği sağlamalarını da zorlaştırabilir. Bu durum öğrencilerin sosyal ve ruhsal gelişimlerini olumsuz etkileyebilir ve okulda zorbalığa dair davranışlara eğilimleri artabilir. Ailenin gelir düzeyinin okulda öğrencilerin akran zorbalığı durumlarına dair etkileri ile ilgili yapılan araştırmaların da bu durumu destekleyici bulguları olduğunu görüyoruz.

Ekonomik gelir düzeyi daha düşük durumdaki bölge okulu öğrencileri ekonomik açıdan daha yüksek düzeyde olan bölge okulu öğrencilerine göre zorbalık eylemini daha fazla gerçekleştirdiği belirtilmektedir (Özkan & Çiftçi, 2010; Whitney ve Smith, 1993'ten akt. Çetinler, 2021: 26). Bu araştırma gibi yetersiz sosyoekonomik seviyede olmanın zorba eylemlerle karşılaşmada mühim riskli neden teşkil ettiğini belirten çalışmalar da vardır (Pereira vd., 2004'ten akt. Çetinler, 2021: 26). Bununla birlikte, ekonomik gelir düzeyinin okul öğrencilerinin akran zorbalığına etkisi ile ilgili daha fazla ve yeni çalışmalar yapılarak etkileme durumunun test edilmesi sağlanabilir.

Okullarda öğrencilerin akran zorbalığı konusunda yapılan bazı araştırma bulguları da dikkate alındığında ailesel faktörlerin öğrencilerin akran zorbalığını gerçekleştirme veya akran zorbalığına maruz kalma durumları üzerinde derin etkileri olduğu belirtilebilir.

1.1.2.3. Okul Çevresinin Etkileri

Eğitimin başat işlevi öğrencinin özbilincine ulaşmayı sağlamasıdır (Muşta, 2003'ten akt. Açıkgöz, 2017: 20). Bu durumun başarılması için öğretim programlarının ve eğitim alanının belirtilen hedef doğrultusunda organize edilmesi zorunludur. Sınıfta yapılan etkinliklerin tamamı eğitime dair programlar göz önünde bulundurularak tertiplenmektedir. Bireylere olumlu eylemler kazandırmakta ve organizasyonun bölümü olmaktadır. Hedef, eğitsel özellikler, kapsam ve ölçme unsurlarında birbiriyle bağlantı kurulmayan, bireylerin gereksinimlerini gidermeyen, işleve uygun olmayan, belli kalıpta duran, uygulamada zorluk yaşanan eğitime dair programlarla bireylere istenilen eylem değişikliklerini sağlamak olanaksızdır (Akar, 2003'ten akt. Açıkgöz, 2017: 20).

Bunu gerçekleştirmek için öncelikli konulardan biri okullarda, her okulun kendi bünyesine özgü uzun vadeyi kapsayacak biçimde zorbalık ile başa çıkma stratejileri oluşturulmalıdır. Bu stratejiler zorbalık gözlenmesi durumunda izlenecek yol ve yaptırımları da kapsamalıdır ve bu stratejilerin veliler ve öğrenciler başta olmak üzere öğretmenler, okulda görevli tüm personele aktarmak yerinde bir adım olabilir. Bu durum gerek öğrencilerde gerek ise velilerde okul kuralları hakkında net bilgi sahibi olunmasını ve öğrencilerde empati tutumunu artırmanın yanı sıra olumsuz davranışları daha iyi algılamalarını sağlayıp, duyarlılıklarını geliştirmede faydalı olabilecektir. Aynı zamanda da aileler ve akran zorbalığının önlenmesi hususunda olumlu katkı sağlayabilecek yerel toplulukların da sürece dahil edilmesiyle farkındalık düzeyi arttırılacaktır.

Okullarda öğrencilerdeki cinsiyet, kültür, etnik köken gibi farklılıklara dair önyargılar öğrenciler arasında gruplaşmaya ve bazı öğrencilerin dışlanmasına ya da zorbalık eylemleriyle karşı karşıya kalmasına sebep olabilmektedir. Eğitimin temel amaçlarının sağlanabilmesi için okullarda öğrencilerin kendilerini güvende hissetmelerini sağlayacak her türlü duygusal ve fiziksel güvenlik önlemlerinin alınması gereklidir. Öğrenciler arasında okullardaki rekabete dayalı başarı baskısı da bazı öğrencilerin bazı akranlarına olumsuz eylemlerde bulunmasına neden olabilir. Ayrıca öğrenciler arasındaki ilişki sorunlarına zamanında ve etkili biçimde yeterli psikososyal destek sağlanamaması da

akran zorbalığına dayalı davranışların artmasına neden olabilir. Okulların zorbalığa dair gerçekleşen olayları ve verileri düzenli olarak takip etmesi ve kuralların uygulanmasında tutarsızlık olmaması da önemli bir husustur.

Okulda öğrenciler arasında gerçekleşen sorunlara müdahale etme ve olumsuz davranışı engelleyici tedbirler alma hususundaki eksiklikler okullarda akran zorbalığı olaylarının diğerlerinden model alma durumuyla giderek artmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği'nde (2009) öğrenci davranışlarının niteliklerine göre; disiplin cezaları madde 11'de; a) Kınama, b) Okuldan kısa süreli uzaklaştırma, c) Okuldan tasdikname ile uzaklaştırma, ç) Örgün eğitim dışına çıkarma olarak belirtilir. Disiplin Yönetmeliği'nde fiziksel şiddet veya cezalandırmaya dair herhangi bir disiplin pratiğine yer verilmemektedir. Bu nedenle, okul yönetimi, öğretmenler, veliler ve konu ile ilgili diğer yetkililer tarafından yerinde, uygun ve eğitimin anlamına uygun olarak istendik davranış geliştirmeye yönelik müdahalelerin yapılması akranlardan model alma durumunun da önüne geçebilecektir. Bunu sağlamanın en temel yollarından biri de velilere, öğretmenlere ve öğrencilere belirli aralıklarla, kararlı ve sistematik biçimde akran zorbalığı hakkında bilgilendirme eğitimleri düzenleyerek, bu eğitimler ile farkındalık düzeyleri artırılabilir.

Öğrencilerin suç işlemeye yönlendirilmesinde okula bağlı sebepler Price ve Everett tarafından okulda yönetici ve öğretmen düşüncelerine dayanan iki araştırma uygulanmıştır. Bulgulara göre öğrencilerin suç eğilimlerinde okula dayalı unsurlardan bir diğerinin de öğrenci sayısının yüksek olduğu okul ve derslik ortamlarıdır. Bununla birlikte Kırbaş ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada öğrencilerin şiddete ve zorba eylemlere eğiliminde öğrenci mevcudunun yüksek olmasının da etken olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kabil, 2010: 11-12).

Bireyin şiddete dair eylemlerde bulunmasının önemli sebeplerinden biri okul ortamının yanı sıra akran ortamıdır. Akranlar arasında veya okulda şiddete dair eylemlerde bulunan öğrenci gerek eylemi öğrenmesinden kaynaklı gerekse koşullara uyumlu davranmak için bu eylemlere yönelir. Okulda ve akran gruplarında kontrol mekanizmasının bulunmaması da öğrencide onaylanmayan eylemlerin artmasına neden teşkil edebilir. Becerisi ve okul başarısı ötekilerden düşük olan çocuklar akranlarınca yok ve değersiz sayılabilir. Bu da çocuklarda sinirlenme ve yabancılaşmaya dair hislerini arttırarak şiddet eylemlerine yönelmelerine sebep olur (Kılıç, 2007'den akt. Açıkgoz, 2017: 32-33).

Geleneksel manada, okullar çocuk suçluluğu konusuna sebep olan kurumlar değil tam tersine suça ait eylemlerin temizlendiği kurumlar olarak algılanmakla birlikte okullarla ilgili birçok etken öğrencilerin suça bulaşmasına sebep olmaktadır (Işık,2006: 292). Örneğin, öğrencilerin suça yönlendirilmesinde okul ile alakalı faktörler Price ve Everett (1997a,1997b) tarafından okul müdürü ve öğretmenlerin görüşlerine dayalı iki ayrı araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmaların sonuçları dikkate alındığında öğrencileri suça iten okul ile ilgili faktörler;

- Negatif olan okul iklimi,
- Ders müfredat programından kaynaklı problemler,
- Kalabalık sınıf ve okullar,
- Öğretimdeki kalitesizlik,
- Tutarlı olmayan sınıf yönetimi uygulamaları,
- Tekrar eden problemler eylemlere karşı aşırı ceza uygulamaları,
- Sınıfların düzenlenmesi ve oluşturulmasında ırksal ayrımlar olarak belirtilmiştir (Işık, 2006: 292-293).

Dünyada ve ülkemizde okullarda akran zorbalığı oranlarını irdelediğimizde, gün geçtikçe arttığı yapılan araştırmalar tarafından belirtilmektedir. Rigby, Avustralya’da 25000 öğrenci ile araştırma yaparak her yedi kişiden bir tanesinin haftalık bir defa zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Bu oran (Bentley ve Li, 1995) Kanada’da %21 oranında zorbalığa uğrayan, %12 oranında da zorbalık uygulayan öğrenci bulunduğu, Portekiz’de ise (Tomas de Almeida, 1999) %20-22 oranında değişebildiği tespit edilmiştir. İrlanda’da 7-13 yaşa aralığındaki ilkokul öğrencileri ile yapılan bir çalışmada öğrencilerin %10’unun zorbalık uygulayan veya zorbalığa maruz kalan davranışlara dahil oldukları tespit edilmiştir (O’Moore Hillery 1989’dan akt. Kabil, 2010: 26).

Shure, ABD’nde ortalama yedi öğrenciden bir tanesinin yani 5 milyona yakın öğrencinin zorba olduğunu veya zorbalığa uğradığını ve bu öğrencilerin 2.1 milyonuna yakınının da zorba eylemlerde bulunduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra, ABD’de diğer çalışmada öğrencilerin %30’unun zorbalığa dair ilişki içinde olduğu ve bu oranın 5,7 milyon öğrenciye tekabül ettiği raporlanmıştır (Nansel, Overpeck, Pilla, Ruan, Simons-Morton, Scheidt, 2001’den akt. Kabil, 2010: 26-27).

Yunanistan’da gerçekleşen bir araştırmada kendisine zorbalık uygulanan öğrencilerin oranı %15 ve diğer bir çalışma ile bu oranın %21-%27’sinin fiziki zorbalıkla

karşılaştıkları tespit edilmiştir (Peteraki, 2001; Kalliotis, 2000'den akt. Kabil, 2010: 26). Pişkin (2003), 1154 öğrenci ile yaptığı araştırmada öğrencilerin %6,2'sinin zorbalık eyleminde bulunduğunu, %35'inin zorbalığa uğradığını ve %30'unun hem zorbalığa uğradığını hem zorba davranışlarda bulunduğunu tespit etmiştir (Kabil, 2010: 27). Okulda zorbalığa dair Karaman-Kepenekçi ve Çıngır tarafından lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırmada öğrencilerin karşılaştıkları zorbalık türleri araştırılmıştır. Sonuçlara göre, öğrencilerin %44 'ü sözlü, %18'i duygusal %30'u fiziki, %9'unun ise cinsellikle ilgili zorbalık durumları ile karşılaştıkları tespit edilmiştir (Karaman-Kepenekçi ve Çıngır, 2003: 250). Dake, Price, Telljohann ve Funk (2003) okulda zorbalık durumlarının en çok gerçekleştiği yerlerin bahçe alanı olduğunu, bahçeyi dersliklerin ve koridor alanlarının takip ettiğini ifade etmişlerdir (Kabil, 2010: 29). Karaman-Kepenekçi ve Çıngır tarafından Türkiye'de, yönetici ve öğretmenler örneklem seçilerek yapılan araştırma bulgularında da okul ortamında zorbalığın en fazla görüldüğü yerlerin okul bahçesi ve sınıflar olduğu tespit edilmiştir. Farklı ülkelerde benzer sonuçların ortaya çıkması, akran zorbalığının ülkelere göre büyük farklılıklar göstermediğini ortaya koymaktadır. Okulda zorbalık uygulayan öğrencilerin özelliklerinin ise sırasıyla, erkekler, başarısız öğrenciler ve yaşça büyük olan öğrenciler olduğu belirtilmiştir. Aynı araştırma sonucuna göre okullarda öğrencilerin en sık karşılaştıkları zorbalık türleri şöyledir:

- Lakap takma,
- Fiziksel olarak itme,
- Saçını- kulağını çekme,
- Bedenine dair şaka,
- Alaycılık,
- Tehdit etme,
- Dedikodu yapma,
- Dışlama veya ayırmada bulunma,
- Küçük düşürücü eylemlerde bulunma,
- Eşyaya zarar verme,
- Cinsel içerikli konuşmalardır (Karaman-Kepenekçi ve Çıngır, 2003: 243).

Okullarda özellikle de liselerde ortaya çıkan saldırganlık ve şiddet olaylarının son yıllarda diğer ülkeler gibi ülkemizde de arttığı belirtilmektedir. Fakat okulların temeldeki

işlevlerinden biri öğrencilere istenilmeyen eylemlerden ve modellerden arındırılmış bir çevre sağlamaktır. Ayrıca okulda emniyetin sağlanması ve öğrencilerin kendilerini güven ortamında hissetmeleri, okullarda eğitim etkinliklerinin devamlılığının sağlanmasının da ön koşullarından birisidir (Durmuş & Gürkan, 2003: 6). İnsanın yaşamı içerisinde bulunduğu en güvenilir yerlerden birisinin okul olduğu düşünülmekteydi. Ancak zaman içerisinde yaşanan değişim ve dönüşüm ile birlikte bu düşünce yerini artık sorgulamaya bırakmıştır.

2.BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde akran zorbalığının arkasında duran gizli özneler olarak; şiddet kültürü, kültür endüstrisi, sosyal medya, popüler kültür kavramlarına ve değinilecek ve yeni sosyalleşme biçimleri irdelenecektir.

2.1. Şiddet Kültürü

Şiddet kavramı, güç, baskı ve zorlama yoluyla fiziksel veya psikolojik zarara sebep olan tutum, eylem, söz ve eğilimlerin tamamı olarak tanımlanabilir (Koçöz, 2011: 247). Şiddet benliği itibarıyla bireyin maddi ve manevi varoluşuna zararlı olan, saldırganlık içeren eylemleri kapsamaktadır (Öztunç, 2017: 8). Türk Dil Kurumu'nun terimler sözlüğünde şiddet, “karşıt görüşte olanlara, kaba güç uygulama, duygu ve eylemde aşırılık” olarak tanımlanmıştır. Şiddet, Latince violentia'dan gelmektedir. “Violentia”, şiddet, sert veya acımasız kişilik güç demektir. Violare” fiili ise şiddet kullanarak davranmak, değer bilmemek, (kurallara) karşı gelmek anlamını taşır. Bu sözcükler “vis” ile bağlantılıdır. Vis ise güç, erk, yetke, şiddet, bedensel güç kullanımı demek olduğu gibi, nitelik, öz veya bir şeyin asıl yapısı anlamlarına da gelir (Michoud, 1991:7-8). Michoud'a (1991: 8) göre sözcüğün günlük kullanımını irdelersek anlam çeşitliliğinin nerelere varabileceğini de anlayabiliriz. Çekirdek kavram güçtür. Bu nedenle şiddet olgusundan bahsedildiğinde öncelikle anlaşılan bir bedensel davranışlar ve eylemler dizisi olmaktadır. Şiddet her şeyden ziyade vurma ve kötü davranma eylemidir. Bu nedenle her zaman iz bırakır. Halbuki gücün şiddet olarak tanımlanabilmesi için belirlenmiş olan normlar çok çeşitlidir. Bu sebepten ötürü de neredeyse norm sayısı kadar şiddet biçiminin bulunduğu kabul edilebilir.

Balcıoğlu (2000) etik açıdan şiddeti komşusunun mülkiyet ve özgürlüğüne yönelik saldırı; psikolojik açıdan şiddeti, psikiyatrik olan ve genellikle öldürme stiline yönelik güç patlaması; politik açıdan şiddeti iktidarı ele geçirmek veya yasal olmayan hedefler için iktidara sadakatsizlik etmek ve bu amaçla gücün kullanılması biçiminde açıklamaktadır (Durmuş & Gürkan, 2003: 4).

Şiddet; bir insanın başka bir birey tarafından yaralanmasına, sindirilmesine, sinirlendirilmesine ya da duygu bakımından baskı altında tutulmasına sebep olan fiziksel veya herhangi bir biçimdeki davranış şekli olarak tanımlanabilir (Kırbaş, Taşmektepligil & Üstün, 2007: 178). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) travma ve şiddeti şu biçimde

tanımlamaktadır: “Bireyin kendisine, bir başkasına veya bir gruba karşı, yaralanma, psikolojik zarar, ölüm, az gelişmişlik veya yoksunlukla sonuçlanan (veya sonuçlanma ihtimali yüksek olan) kasıtlı kuvvet kullanımı veya kuvvet kullanma tehdididir.”

Yine Dünya Sağlık örgütü (WHO) (2002: 4), şiddet ve sağlık üzerinde dünya raporunda, şiddet davranışlarını şöyle sınıflandırmaktadır:

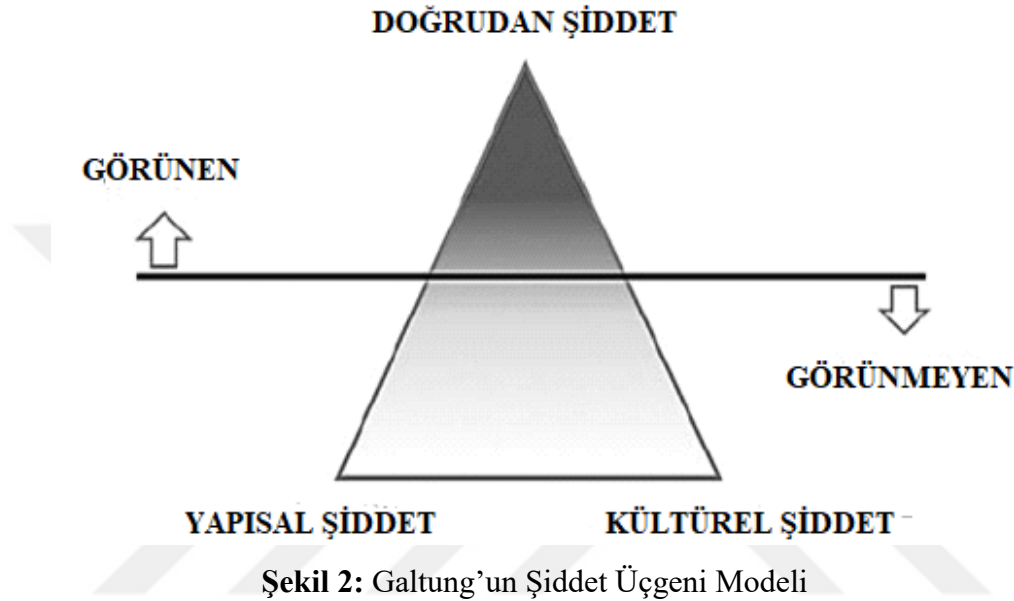
- a) Kendine Yöneltilmiş Şiddet: Bu şiddet, intihar davranışı ve kendisine zarar verme olarak ikiye ayrılmaktadır.
- b) Kişiler Arası Şiddet: İki kategoride incelenebilir. İlki aile ve yakın kişilerle ilgili ve genellikle evde olan şiddettir. Kişiler arası şiddetin doğası fiziksel, cinsel ve psikolojik olabilir.
- c) Kolektif Şiddet: Sosyal, politik, ekonomik olmak üzere kendi içinde üçe ayrılmaktadır. Planlı ve belirli bir sosyal amaç çerçevesinde oluşturulan şiddet kolektif şiddettir ve organize gruplarca yapılan nefret suçları, suç örgütlerince gerçekleştirilen suçlar ve organize gruplar tarafından yapılan nefret suçlarını içerir.

Şiddet kültürü ise bir toplumdaki bireyler arasında şiddetin kabul edilebilir, normal ya da etkili bir çözüm aracı olarak görüldüğü bir durumu tanımlamaktadır. Bu durumun gençler ve çocuklar üzerinde derin etkileri olabilir ve bu da okullarda akran zorbalığı davranışları olarak kendini gösterebilir. Şiddet kültürü, tek bir boyutu olan bir olgu olmadığından, farklı biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Bu sebeple, hukuksal, psikolojik, ahlaksal, siyasal ve ekonomik yönleriyle farklı açılardan ele alınabilir. Şiddet ile ilgili tanımlara bakıldığında genel olarak hem fiziksel hem de fiziksel olmayan olumsuz davranış biçimine vurgu yapan bir içerikte kullanıldığı görülmektedir.

Barış ve şiddeti önleme alanında çalışmalarıyla bilinen Johan Galtung 1969 yılında yayınlanan “Şiddet, Barış ve Barış Araştırmaları” başlıklı makalesinde barış ve şiddet arasındaki ilişkiyi irdelerken öncelikle şiddetin bütünlükçü bakış açısıyla tanımlanması gerektiğine değinmiştir. Bu bağlamda şiddeti, insanların zihinsel ve fiziksel potansiyellerinin gerisinde kalmalarına yönelik uygulanan etkiler olarak tanımlamış ve ekonomik yetersizliklerden savaşımlara, ideolojilere dayalı baskılardan tehditlere kadar oldukça geniş bir çerçeve çizmiştir. Şiddet türlerine değinirken, bir taraftan da öznenin ne veya kim olduğuna odaklanıp, şiddet biçimleri arasındaki farka vurgu yapmaktadır. Galtung’a (2009) göre şiddet; temel insan ihtiyaçlarına yönelik önlenemez her çeşit saldırdır. İnsanların temel ihtiyaçları hayatta kalma, özgürlük, refah ve kimliktir. Bu

temel insani ihtiyaçlara yönelik şiddet tehdidi şiddet olarak da tanımlanabilir çünkü bireyler ancak temel ihtiyaçlarını karşılayarak çevreleriyle anlamlı ilişki kurabilirler. Çevre ile olan bu ilişki fiziksel düzeyin dışında duygusal ve ruhsal düzeyde de olabilmektedir (Ercoskun, 2021: 2).

Galtung şiddeti doğrudan, yapısal ve kültürel şiddet olarak üçe ayırmaktadır. Üç şiddet kültürünün birbiriyle olan bağlantısı şekil 2’de gösterilmektedir.

Şekil 2: Galtung’un Şiddet Üçgeni Modeli

Kaynak: (Galtung, 1990’dan akt. Ercoskun, 2021: 2)

Bu ayrıma göre Galtung, yapısal şiddetin itibar, kimlik ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan siyasi mekanizmalar, kurumlar ve süreçlerden kaynaklandığını vurgulamaktadır. Buna karşılık kültürel şiddet tarafların birbirini anlamamasından veya yanlış anlamasından kaynaklı öfke, nefret ve korkudan beslenir. Galtung’a göre yapısal ve kültürel şiddet görünmez çatışmaların kaynağıdır (Ercoskun, 2021: 3). Galtung’ un şiddet biçimlerini ayrıntılı irdelemek ve değerlendirmek toplumun her mecrasındaki ve hatta toplumlararası çatışmaları çözümlmek ve barışa dönüştürmek adına önemlidir.

Galtung’un şiddet biçimlerinden ilki doğrudan (bireysel) şiddettir. Doğrudan şiddet, görünen şiddettir, şiddeti gerçekleştirenin belli olduğu, fiziksel ve psikolojik tehdit ve saldırıları ifade eder. Manipülasyon, fiziki saldırı, cinsel içerikli göz korkutmalar, ısrarcı takip ve mesajlar doğrudan şiddet kavramı içinde yer almakta, çoğunlukla da fiziksel şiddeti ifade etmektedir. Galtung, kontrol sahibi olma, manipülasyon, mobbing, bağırma, tehdit etme gibi psikolojik şiddet biçimlerinin de fiziki şiddet kadar mühim olduğunu belirtmektedir (Galtung, 1990: 291-292).

Yapısal şiddet ise şiddeti gerçekleştiren öznenin belli olmadığı, belirli kurumlardan ve sosyal yapılardan beslenen şiddet biçimidir. Bu ayrıma göre Galtung, yapısal şiddetin itibar, kimlik ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan siyasi mekanizmalar, kurumlar ve süreçlerden (siyasal, ekonomik, tıbbi veya yasal pratikler) kaynaklandığını vurgulamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ırkçılık, ekonomik farklılıklar gibi aktörler yapısal şiddet olarak değerlendirilir (Galtung, 1990: 292-293). Örneğin örgütsel yapı içinde kadın ve erkek açısından ücret dengesizliği, cinsiyete dayalı iş tanımlamaları yapısal şiddeti çağrıştıran pratikler olarak kabul edilebilir.

Şiddet kültürü ise, kültürde, doğrudan şiddeti veya yapısal şiddeti meşru hale getirebilen, şiddete dair tamamen görünmez olan gizli öznedir. Galtung, doğrudan ve yapısal şiddet modellerinde şiddetin açık olduğunu belirtirken kültürel şiddetin şiddet durumunun gizli olduğunu belirtir. İdeolojiler, sanat, bilim (mantık, matematik), dil, din ve benzeri alanlar gibi doğrudan ve yapısal şiddeti haklı çıkarmak veya meşru hale getirmek için kullanılabilecek bu öğelerin, kültürel şiddeti etkilediğini belirtmiştir. Kültürlerdeki ideolojik, dini semboller, olumsuz önyargılar, cinsiyete dayalı söylemler günlük yaşamda karşılaşılan kültürel şiddet öğelerindendir. Kültürel şiddet tarafların birbirini anlamamasından veya yanlış anlamasından kaynaklı öfke, nefret ve korkudan beslenir. Galtung'a göre yapısal ve kültürel şiddet bu nedenle görünmez çatışmaların kaynağıdır (Galtung, 1990: 291-295). Galtung'un şiddet biçimlerine örnek vermek gerekirse, erkek çocuklara silahın temel oyuncak olarak atfedilmesi doğru bir örnek olacaktır. Yapısal sistemlerde bireysel silahlanma durumunun önünü açan erkeklik adına erkeklere atfedilen toplumsal cinsiyet rolleri bahanesi ile silah kullanan kişiye haksız ceza indirimleri uygulanabilmektedir. Erkek çocuk, tabancanın kaçınılması zorunlu veya şiddete sebep olan bir araç olduğunu kavrayamadığında ileri yıllarda birey evde veya işyerinde kendini karar alan konumunda gördüğü yerlerde erkeklik adına kullanabilir ve belki bir bireyin yaşamının sonlanmasına sebep olabilir.

Gerçekten de kültür olarak adlandırılan kavramın kadın ve erkek için farklı düzenlendiği yönünde farklı yaklaşımlar mevcuttur. Erkeklik ve kadınlık rollerinin toplumsal yaşamda nasıl, nerede kullanılacağı, erke ve kadının farklı yönleri, kimin erke ve kaynaklara hakim olacağı toplumsal cinsiyeti tespit eden en mühim konulardır. Erkek(lik) ve kadın(lık) algısı hemen hemen bütün toplumlarda tarihsel süreçlerde biçimlenmiştir (Bhasin, 2003'ten akt. Sarıtaş, 2023: 1694). Kültürel temel şiddet eylemlerini haklılaştırıcı ya da

rasyonalize edici bir işlevi yerine getirmektedir. Bu da Markowitz ve Felson'un da (1998: 117-123) belirttikleri gibi cesaret ve prestiji korumaya yönelik fiziksel güç kullanma stratejileri, erkeklik (masculinity) ile ilintili bir kültürel tanımlama biçimidir.

Şiddet davranışını gerçekleştirenlerin profillerine de bakıldığında ilk dikkat çeken hususların başında şiddet davranışının kadınlara oranla en çok erkekler, yaşlı insanlara oranla en çok gençler ve orta ya da varlıklı insanlara kıyasla en çok alt sınıf ya da fakir bireyler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir (Sarıtaş, 2023: 1691). Bu durum genç ve yoksul erkeklerde, erkeklik vurgusunun daha yoğun biçimde yaşandığının bir kanıtıdır. Başka bir deyişle, bu özelliklere sahip olanların daha fazla cesaret, intikam alma ve tartışmacı tutumlara sahip olduğu belirtilebilir.

Bunun yanı sıra, kültürel yapıdan yola çıkarak hangi eylem ve rol kalıplarının erkekler ve kadınlar için uygun bulunduğu dair toplumsal ümitler yapılandırılmaktadır. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet ile ilgili kültür algısı, kod veya kalıpları meydana getiren konular kadınların aile içinde şiddete maruz kalmalarında etki oluşturur. Bhasin'e göre, toplum ve kültür kadınlarda kadınsı (feminen) cinsiyet görevlerini içselleştirmelerini beklemektedir. Erkekler güçlü, sağlam ve sağlıklı özellikler atıfta bulunulurken, kadınlara güçsüz, dayanıksız ve sağlıklı nitelikler yüklenmektedir. Bu nitelikler kız ve erkek çocuklar için yetiştirilme süreçlerinde de gerçekleşmektedir. Böylelikle henüz çocukken erkekler ön planda olmayı, yönetmeyi, inisiyatif almayı öğrenirken, kızlar ise kabul etmeyi, itiraz etmemeyi ve yönetilmeyi öğrenmektedirler (Bhasin, 2003'ten akt. Sarıtaş, 2023: 1694).

Toplumdaki cinsiyet normları, erkek çocukların fiziksel şiddeti üstünlük ve güç sembolü olarak algılamalarına ve pratikte uygulamalarına sebep olabilmektedir. Kadınlar da şiddete dayalı bu normlar içinde pasif roller üstlenmeye dair baskı altında kalabilirler. Toplumda erkek çocuklara yönelik zayıflık göstermeme, sert olma gibi kültürel baskılar onların duygularını bastırıp şiddet ve zorbalık yoluyla kendilerini ifade etmelerine neden olabilmekte, bu durum özellikle fiziksel zorbalık şeklinde gerçekleşebilmektedir.

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de kadınlardan beklentiler merhametli, bakım yapıcı, uyumlu, duygusal, itaat eden olmalarıdır. Erkekler için ise beklentiler evin reisi olmak, evi geçindirmek, güçlü durmak, sözünü dinletmek, özgür davranmak, başarılı olmak, sert olmak ve gerektiği zaman fiziki güç kullanabilmek benzeri niteliklerdir. Toplumsal yapıda meydana getirilen algı ve kalıplar kadınların erkeğin yanında daha aşağıda yer

aldığı yanılıgısına dayanır. Fakat şiddet başta olmak üzere birçok topluma dair sorunun kaynağında merhametsizlik, sevgi eksikliği, saygısızlık gibi duyguların yer aldığı ve bunların daha çok erkeklerde zarar verme, saldırgan davranma, kavga etme, yok sayma olarak gerçekleştiği kabul edilmektedir. Başka bir söylemle, şiddeti daha fazla uygulayanlar erkeklerdir. Bunun yanı sıra ailedeki ataerkil yapı veya ataerkil kültür de önemlidir. Ailede babanın hakimiyeti olarak tanımlanabilen ataerkillik, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal birçok alanda eril düşünce biçimine dayanır (Sarıtış, 2023: 1694-1695).

Oğuz Polat ve Hülya Batuk tarafından 2002 yılında İstanbul Bakırköy Bölgesi'nde yapılan bir araştırmada eşlerinden şiddet gördükleri için adli tıp raporu almaya gitmiş olan 100 kadının yaşadıkları şiddet dehşete düşürücü bulunmuştur. Bu araştırma şiddetin ülkemizde var olduğunu ve kadınlarımızı etkilediğini gözler önüne sermektedir (Polat & Batuk, 2002'den akt. Yiğitcan, 2013: 162). Bu çalışmanın sonuçları dikkate alındığında, araştırmaya dahil olan kadınların %63'ü en az haftada iki gün şiddete uğramaktadır. Bu şiddetin %97'si duygusal, %30'u ekonomik, %64'ü cinsel şiddettir. Olguların, %34'ündeki şiddet herhangi bir sebebe bağlı değildir. Bunun yanı sıra, %18'inde alkollü halde şiddet uygulandığı saptanmıştır. Aynı zamanda erkeklerin %68'i, kadınların %43'ü çocuklarına fiziksel şiddet uygulamıştır. Burada aykırı bir durum dikkat çekmektedir. Şiddete maruz kalan kadının benzer bir davranışı kendi çocuğuna da göstermesi ilginç gelebilmektedir. Hem de bu durum devamlı tekrarlanmaktadır. Ancak burada esas sorun şudur: Şiddet şiddeti doğurmaktadır (Yiğitcan, 2013: 162-163). Kaldı ki aile içinde şiddet mağduru çocukların okulda şiddet eylemesi veya mağdur olması şaşırtıcı değildir.

Görülüyor ki, bazı kültür normları, erkeklerin güçlü ve baskın, kadınların ise zayıf ve itaatkar olmasını bekleyebilmektedir. Bu tür beklentilerin aile içinde keskin görüntüsünün bulunması okullarda da erkek öğrencilerin kız öğrencilere yönelik zorba davranışlarına da sebep olabilir.

Bourdieu'ye (2014) göre kadın emeğinin ücretsiz olması kadını erkeğe bağımlı kılmaktadır. Toplumsal cinsiyetçi rollere uygun aile içi iş bölümü ve kadın emeğinin değersiz görülmesi anlamında görünmez emek ve iş bölüşümü aile içinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yansıması olarak tezahür etmektedir. Toplumsal manada kültür unsurları arasında önemli yeri olan dil ve dil kullanımına ilişkin kültür ve toplum ile ilgili özellikler aile içi şiddet açısından önemlidir (Sarıtış, 2023: 1695). Özellikle kadınlara

dair olumsuzluk barındıran kalıplaşmış ifadeler şiddeti onaylar niteliktedir. “Kaşık düşmanı”, “Kadının sırtından sopayı karnından sıpayı eksik etme”, “yularsız at”, “kadının akli kıttır”, “saçı uzun akli kısadır”, “kızını dövmeleyen dizini döver”, “kadının söylediği kırk sözden birine inan” benzeri deyim ve atasözleri toplumsal şiddeti körükleyen kalıplaşmış kültürel ifadelerdir. Bununla birlikte şiddetin tüm boyutlarıyla bütüncül bakış açısıyla irdelenmesi önem taşımaktadır. Aile içi şiddete şahit olarak büyümek veya sorun teşkil eden ilişki ve durumlar için sorun çözmede şiddeti kullanmak şiddetin sosyal-psikolojik boyutunu belirtmektedir. Görülüyor ki şiddeti tek bir kültürel ve sosyal neden veya sonuç açısından değerlendirmek yeterli değildir (Sarıtış, 2023: 1697-1698).

Aile yapısı ve toplumun genel tutumları çocukların davranışlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Aile içinde şiddetin ya da zorbalığın yaygın görüldüğü bir evde büyüyen çocuklar, bu davranışları model alabilir ve okulda sergileyebilir. Ayrıca, aile içinde şiddetin bir sorun çözme yöntemi olarak kullanılması, çocukların bu yöntemi diğer sosyal ilişkilerinde de benimsemelerine yol açabilir. Ayrıca bu durum bireyin empati kurma durumunu da olumsuz etkileyebilir. Empati eksikliği bireylerin başkalarının acılarına karşı duyarsızlaşmasına neden olabilir. Bu duyarsızlaşma ile büyüyen çocuklar okullarda akran zorbalığı gerçekleştiren birer aktöre dönüşebilir.

Galtung’un vurguladığı doğrudan, yapısal ve kültürel şiddet biçimleri toplumda birbirini etkileyen bir iletişim içindedir. Oldukça gizli özne olarak pratikte yapısal şiddeti etkileyen kültürel şiddet sorununa dair çözüm bulunması yapısal şiddeti de ortadan kaldıracaktır. Galtung’un belirttiği gibi, yapısal şiddetin zaman ve olgulara dayalı olarak doğrudan (bireysel) şiddete dönüştüğü dikkate alınırsa kültürel şiddet kavramının ve kavrama dair çözümlemelerin önemi anlaşılabilir. O halde yapısal ve kültürel şiddetin ortadan kaldırılabilmesi, doğrudan şiddeti de ortadan kaldırabilir.

Bunun yanı sıra, Galtung’un şiddete dair görüşleri barış kavramına ilişkin düşüncelerinin temelini oluşturmaktadır. Özellikle şiddetin doğrudan, yapısal ve kültürel ilişkisi ile barış kavramı arasındaki bağ önemlidir. Böylece şiddeti anlamak barışa ulaşmanın ön koşulu olur. Galtung barışı negatif ve pozitif barış kavramı temaları üzerine kurmuştur. Galtung, negatif barış ile insani şiddetin ve savaşın olmaması, pozitif barışı ise yapısal şiddetin olmaması olarak tanımlamaktadır (Galtung, 1964’den akt. Ercoşkun, 2021: 3).

Zaman içerisinde görüşlerini şekillendiren Galtung, negatif barışı uluslar gibi geniş insan toplulukları arasında organize, kolektif şiddetin olmaması biçiminde tanımlamaktadır.

Bu tanımı yaparken şiddetin problemli bir kavram olduğuna dikkati çekerek, negatif barışı tanımlarken kastedilen şiddetin fiziksel güce dayandığını belirtmektedir (Galtung, 1967'den akt. Ercoşkun, 2021: 3).

Galtung, görüşlerinin devamında, pozitif barış ile yapısal şiddet arasında bağlantı kurmuştur. Buna göre şiddetin kişisel ve yapısal olmak üzere iki tarafı vardır ve şiddet kavramının genişleyen bu yapısı barış kavramını da genişletmiştir. Bu bağlamda kişisel şiddetin olmamasının pozitif şiddete neden olamayacağını vurgulamakta ve pozitif şiddet konusunda yapısal şiddetin yokluğunun gerekliliğini ifade etmektedir (Galtung, 1969'dan akt. Ercoşkun, 2021: 3). Örneğin eğitim kurumları dikkate alındığında okul yöneticilerinin öğretmenlerin ve okullarda var olan normatif kuralların, sürekli biçimde normal olmayan özneleri ve davranışları kodlamaları ya da olumsuz davranışlara karşı şiddet sarmalında görelî çözümleme pratiklerinin gerçekleştiği yani Galtung'un belirttiği yapısal şiddetin bulunduğu atmosferde öğrencilere dair bireysel şiddet davranışlarının olmamasını beklemek pek gerçekçi olmayan bir durumdur.

Öğretmenlerin otoriter yaklaşımları, öğrenciler arasında güç ilişkilerini daha da keskinleştirebilir. Ayrıca okuldaki yönetici ve öğretmenlerin zorbalık veya şiddete verdiği tepki, toplumdaki şiddet kültürünün okul ortamında nasıl biçimlendiğini belirler. Şayet şiddet olaylarına karşı müdahale yetersiz ise bu durum öğrencilerin şiddet içeren davranışların kabul edilebilir olduğunu düşünmesine neden olabilir. Ayrıca toplumda şiddetin cezalandırılmaması, okul ortamında da benzer bir anlayışın oluşmasına yol açabilir. Bu durum ise zorbalığın bir tür güç gösterisi olarak algılanmasına neden olur. Ancak şu da dikkate alınmalıdır ki şiddete odaklanan cezalandırıcı pratikler, zorbalık gibi durumları geçici olarak bastırabilir, esas nedenleri çözümleyemez. Zorbalığa karşı etkili çözüm yolu, cezadan ziyade eylemlerin temel nedenlerine inilip bu nedenleri ortadan kaldırmaktır. Bu manada bireyler arasında duygusal bağlantı ve dayanışma durumu da rehabilitasyon için önemli bir durumdur. Toplumsal normlar bireylerin duygularını anlama yeteneğini azaltabilir. Örneğin okullarda akran zorbalığı eğilimindeki bireyler, kurbanlarının acılarını göz ardı edebilir. Okul hatta ülke bazında empati ve saygıyı teşvik eden etkinlik ve programlar ile stratejik olarak pozitif okul iklimleri oluşturulabilir.

Galtung zamanla çatışmaların çözümü hakkındaki görüşlerine barış ve şiddet arasındaki ilişkiyi daha da geliştirerek bu ilişkiyi çatışmaların çözümünde temel yapı haline

getirmiştir. 1981 yılında güçlülerin toplumdaki statükoyu korumak için barış kavramını kullandığını belirtmiş ve barış kavramının zenginleştirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Bu durumdan yola çıkarak Galtung, adil savaş gibi fikirlerin liderler tarafından istismar edildiğini ve barışın barışçıl yollarla sağlanması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca kültürel şiddet kavramını da ortaya atmış ve bu kavramın doğrudan veya yapısal şiddeti meşrulaştırmak için kullanıldığını ifade etmiştir (Ercoşkun, 2021: 3). Böylece barışın varlığı için farklı şiddet biçimlerinin yokluğunu vurgulamaktadır. Toplum şiddetine- gözlem ya da deneyim yolu ile daha çok maruz kalan gençler daha stresli ve şiddet eğilimli kişilik özellikleri sergilerler.

Anderson ve Brushman'ın (2002) Genel Saldırganlık Kuramı'nda da saldırganlık içeren davranışlar birtakım bireysel ve durumsal faktörlerle açıklanmaktadır. Durumsal etmenler, kültür de dahil yaşanan çevrenin sosyal özelliklerinin saldırgan davranmayı ne ölçüde teşvik ettiği veya önlediği ile ilgili özelliklerdir (Haylı, 2022: 34). Toplumda gerçekleşen büyük ölçekli şiddet olayları (etnik çatışmalar, savaş, terör olayları gibi) ve toplumsal travmalar şiddet kültürünün oluşmasında önemli etkiye sahiptir. Özellikle savaş, göç gibi önemli toplumsal şiddet durumları yaşayan toplumlarda, şiddet olaylarına tanık olan, doğrudan veya dolaylı biçimde etkilenen çocukların da ruh sağlığı olumsuz etkilenebilir ve saldırganlık, öfke kontrolü sağlayamama gibi sorunlar yaşayabilirler. Ayrıca travma sonrası stres bozukluğu yaşayan çocuklar bu duygusal durumlar ile başa çıkamadıklarında zorbalık gibi durumlara başvurup kontrol sağlama ve güç arama çabası içine girebilirler.

Galtung'a göre yapısal şiddet yerine eşitliğin, kalkınmanın, adaletin ve kültürel bir arada yaşamanın varlığı pozitif barış için uygun koşulları yaratmaktadır. Kültürel şiddet yerine hümanist sanata, insan haklarına ve demokrasiye dayalı bir anlayışın varlığı, olumlu bir yaklaşımın varlığının göstergesidir. Barış, yapısal şiddetin yol açtığı sorunlar yok edildikten sonra oluşturulmalı, haliyle negatif barış değil, pozitif barış hedeflenmelidir. Bu nedenle Galtung'a göre; çatışmaları önlemek ya da çözmek yerine şiddetin sona ermesini vurgulamak, sürdürülebilir ve kalıcı barış inşasının dayanak noktasını oluşturur (Ercoşkun, 2021: 3-4).

Galtung çatışmayı, yapı, tutum ve davranışların devamlı değiştiği ve birbirini etkilediği dinamik bir süreç olarak tanımlamaktadır. Ona göre çatışmanın temel mantığını anlamak için bireylerin ve grupların çıkarlarının olduğu düşüncesinden yola çıkılmalıdır. Taraflar

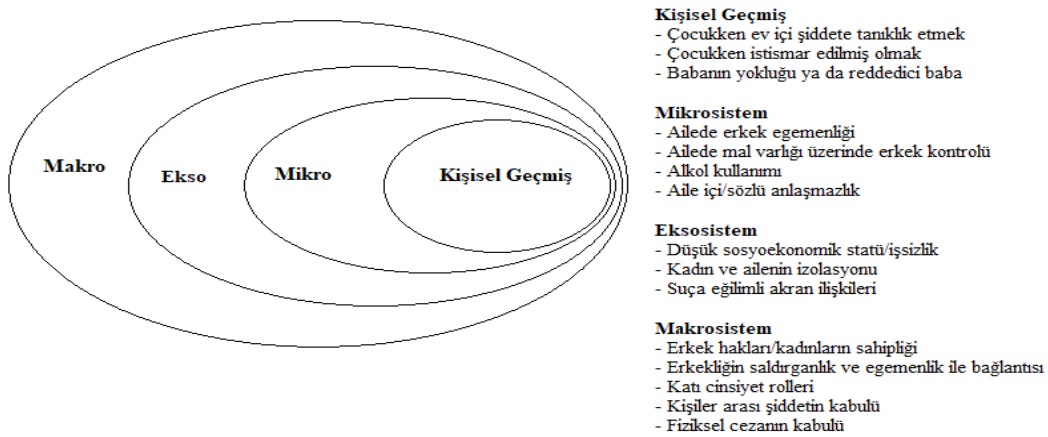
gerçekleştiremedikleri hedeflerden dolayı gerginlik durumuna düşerler ve bu gerginlik nefrete dönüşerek bir tutum oluşturur. Bu tutum, sözlü veya fiziksel şiddet, nefret, saldırganlık şeklinde kendini göstermektedir (Ercoskun, 2021: 4-5). Görülüyor ki kültürel şiddet, dil kullanımı ile de kendini gösterebilir. Kültürel anlamda aşağılayıcı ifadeler toplumun her kesiminde olduğu gibi okullarda öğrenciler arasında da akran zorbalığını arttırabilir. Zorbalık yapan bireyler hedef aldıkları akranlarını küçümseyen ya da dışlayan bir dil kullanabilir.

Hedefleri gerçekleştirmek, korumak veya yok etmek için meydana gelen şiddet ve nefret sonuçta çatışmaya dönüşür. Galtung çatışmanın tabiatına ilişkin analizini aktör, çatışma, amaç ve arayış gibi kavramlarla derinleştirir. Çatışmanın döngüsünü birbiriyle ilişkili olan şiddet öncesi, şiddet dönemi ve şiddet sonrası süreçler olarak aşamalandırılır ve bu aşamalar farklı özellikler göstermektedir. Yani dinamik bir yapıya sahip olan çatışmaların yoğunluk düzeyi de süreç içinde değişmektedir. Çatışma döngüsünü anlamak, çatışmayı önlemek ve yönetmek ve nasıl, ne zaman ve nerede yapılacağını belirlemek için oldukça önem taşır (Ercoskun, 2021: 4-5).

Görünürde şiddet olmasa bile şiddetten önceki aşamada çatışma vardır. İlk aşamada şiddeti meşrulaştıran şiddet kültürü, insanları ezen ve sömüren bir yapıyla güç kazanmaya çalışan aktörler mevcuttur (Ercoskun, 2021: 4-5). Bu anlamda şiddet kültürü belirli grupların dışlanmasına ve ayrımcılığa sebep olabilir. Farklı kültürel arka plandan gelen çocuklar, şiddete ve zorbalığa karşı farklı hassasiyetler oluşturabilmektedirler. Bu durum özellikle fazla göç alan ya da kültürel çeşitliliğin yoğun olduğu okullarda önemli bir durum halini alabilir. Kaldı ki her toplumda şiddetin kabul edilebilirliği ve bu şiddetin ifade edilme biçimi farklılık gösterebilir. Bazı toplumlarda fiziksel güç daha yüceltilirken, bazılarında psikolojik baskı ve manipülasyon yaygın olabilmekte veya bazı toplumlarda bu eylemlerin tümü olumsuz değerlendirilebilmektedir. Okul ortamında farklı kültürel özelliklere sahip öğrencilerin yoğun olduğu durumda bu, belirli öğrencilerin hedef alınarak zorbalığa maruz bırakılmasına sebep olabilir. Bu sebeple şiddetin ortaya çıkması beklenen bir durumdur. Çatışmayı empatiyle, şiddetsizlikle ve yaratıcılıkla çözecek adımlar atılmalıdır. Bu ilk aşamadaki başarısızlık, çatışmanın şiddete dönüşmesine sebep olur. Şiddeti ortadan kaldırmanın en iyi hamlesi barışçıl yöntemler kullanmaktır. Çatışma dönüşümü, kazan-kazan (işbirlikçi) sorun çözme kanalıyla bireylerin ve toplulukların farklılıklarını değiştirmeyi hedeflemektedir. Galtung, kalıcı bir barış veya şiddetsizlik

sağlamak için kültürel ve yapısal şiddeti kavramak, üzerine çalışmak ve mücadele etmemizin gereğini vurgulamaktadır (Ercoşkun, 2021: 5-6). Örneğin bazı toplumlarda kültürel bakımdan fiziksel şiddet geleneksel olarak kabul görmüş bir davranış olabilir. Bazı toplumlarda ise zorbalık, daha çok dedikodu ve sosyal dışlama gibi dolaylı yollarla kendini gösterebilir. Gençler arasındaki akran zorbalığı durumları değerlendirilirken toplumsal yapı içinde şiddetin kabul görülme biçimlerinin de tahlil edilmesi büyük önem taşır.

Toplumsal olarak şiddetin altında yatan sebep irdelenirken günümüzde oldukça yaygın olarak kullanılan model ekolojik modeldir. Bu model şiddete sebep olan şahsi duruma ve sosyokültür faktörlere ilişkin açıklamayı temel alır (Heise, 1998: 262). Ekolojik model, merkezleri aynı olan dört daire ile belirtilebilir. En içte bulunan daire insanların ilişkilerindeki davranışlarına taşıdığı kişisel ve biyolojik geçmişini simgelemektedir. İkinci daire ise genellikle aile veya diğer tanıdıkları kapsayan, istismarın meydana geldiği ortamı belirtmektedir. Üçüncü daire ise içinde yaşanılan çevre, işyeri, arkadaş grupları ve sosyal ağlar gibi iletişim örüntülerini kapsayan formel ve formel olmayan sosyal yapı ve kurumları ifade etmektedir. Dördüncü ve en dışta bulunan daire ise kültür normlarının da içinde bulunduğu toplumsal ve ekonomik çevreyi temsil etmektedir (Heise, 1998: 264). Aşağıda şekil-3’de Heise’nin vurguladığı, kadınlara karşı şiddeti etkileyen faktörler belirtilmiştir:

Şekil 3: Kadınlara Karşı Şiddeti Etkileyen Faktörler

Kaynak: (Heise, 1998: 265)

Brofenbrenner’in Ekolojik Sistem Teorisi’ne (1979) göre ise bireysel ve bireyler arası değişkenler karşılıklı olarak birbirini etkilemektedir. Zorbalık da okul, aile, akran grubu gibi toplumsal faktörler ve özsayıgı, benlik, yaş, cinsiyet, ırk benzeri kişisel faktörlerden

etkilenmekte ve etkilemektedir. Bu anlamda bazı değişkenlerin zorbalık olgusuna destek olduğu belirtilmektedir (Carter & Stewin, 1999; Espelage & Swearer, 2003'den akt. Bulgurcu, 2011: 42).

Bu değişkenler, medyanın şiddet betimlemeleri, sosyal öğrenme ile ilgili yaşantı süreçleri, cinsiyet rolleri gibi sosyal faktörler, ekonomik duruma dair ayrım, toplumsal çözölme benzeri toplumsal faktörler-arzular, normlar ve disiplin biçimi gibi okul kültürüyle ilişkili etkenler, aile içindeki şiddet, ihmal durumları ve istismar benzeri ailesel faktörler, ebeveynler, öğrenciler, öğretmenler ve akranlara dair gruplara üyelik biçiminde ilişkilerine dair etkenler, sosyal açıdan problem çözme becerileri, gelişimsel ve genetik özellikler gibi kişisel faktörlerdir. Özellikle sosyal medya ve eğlence ile ilgili endüstri kanalıyla çok sık şiddet içeren eylemlere şahit olma sonucunda şiddet “normalleştirme” ve duyarsızlaştırma süreçlerinden geçmektedir (Capozolli & McVey, 2000'den akt. Bulgurcu, 2011: 42).

Frankfurt Okulu düşünürlerinden Adorno, popüler kültürün şiddeti bir tüketim malzemesi haline getirdiğini belirtmektedir. Böylece, tüketimin doğası şiddeti doğurmaktadır. Popüler kültürün bir unsuru haline gelen şiddet kavramı televizyon dizilerinde ve sosyal mecralarda yer almıştır. Şiddet içerikli medyanın ve dijital platformların yaygın hale gelmesi çocuklar arasında da zorbalık ve şiddetin artmasında etkili olabilmektedir. Çocuklar özellikle sosyal medya aracılığıyla hem fiziksel hem de psikolojik zorbalık biçimlerini deneyimleyebilir ya da pratik hale getirebilir. Bilgisayar oyunları, videolar veya sosyal medya platformları üzerinden çocuklar şiddeti, eğlenceli olarak görebilirler, içselleştirebilirler. Sanal zorbalık durumu da bu çerçevede ortaya çıkarak toplumdaki şiddet kültürünün sanal bir yansıması biçiminde görülebilir. Şiddetin daha görünmez ve yaygın formu olan sanal zorbalık toplumsal şiddet normlarının okullardaki dijital ortama taşınmasıdır. Şayet bir toplumda şiddet, güç kullanımı ya da baskı normalleşmiş durumda ise genç bireylerin de bu eylemleri öğrenmeleri, içselleştirmeleri ve hatta uygulamaları daha kolay gerçekleşebilmektedir.

Bunun yanı sıra toplumsal süreçte bireylerin şiddet içeren davranışlarını haklı çıkaran bilişsel çarpıtmalar geliştirmesi durumu da söz konusu olabilmektedir. Bu tür çarpıtmalar, bireylerin zorbalık veya şiddet gibi davranışları normalleştirmelerine ya da kendi davranışlarını rasyonel hale dönüştürmelerine sebep olabilir. Örneğin, “hakını şiddet ile alabilirsin” veya “güçlü olan hayatta kalır” biçimindeki söylemler bireylerin zorbalık ve

şiddeti haklı görmesine sebep olabilir. Bu tür durumlar, toplumdaki şiddet kültürünün bireylerin zihin yapısına yerleştiğinin de göstergesidir.

Bununla birlikte, Balcıoğlu'na (2000) göre, toplumda şiddet olaylarının ergenlik döneminde daha fazla artış göstermesinin sebepleri şöyledir:

- Göç nedeniyle başta büyük şehirler olmak üzere farklı yerleşim birimlerinde oluşan ve kontrollü olmayan yapılaşma ve nüfus artışı,
- Son yıllarda toplumdaki gelir eşitsizliğinin ve yoksullaşma oranının artması,
- İşsizlik olgusuna dayanan güvensizlik,
- Kültürel yabancılaşma ve yozlaşma,
- Toplumsal problemlerin çözülmesinde şiddete başvurma. Aile içi şiddet ile okuldaki şiddet olgusunun olumsuzluğu,
- Eğitim-öğretim alanında görülen eşitsizliklerin ve haksız pratiklerin artması,
- Kalabalık sınıflar, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerindeki yetersizlikler,
- Silahlanma dürtüsünün uyarılması,
- Yazılı basın ve görsel medyanın şiddet unsurları içeren haber ve programları,
- Geleceğe dair umutsuzluk, mutsuzluk ve kendine güven duygusunda azalma,
- Siyasi yönetimlere güvensizlik duyulması,
- Sürekli değişim gösteren eğitim politikaları, programları, kaliteden yoksun ve ezberci eğitime duyulan tepki,
- Orta öğretim disiplin yönetmeliğinin yasağa dayalı, katı normları ve tek tipe dayalı öğrenci beklentisi olarak belirtilebilir (Durmuş & Gürkan, 2003: 6). Görülmektedir ki sosyal yapı ve sosyal normlar ergenlerin şiddete eğiliminde oldukça önemlidir. Ergenlerin davranışları sosyal bir bağlam içinde şekil almakta ve eyleme dönüşmektedir.

Bu bağlamda Marks'ın yabancılaşma tanımı önem taşımaktadır. Marks'a göre sosyolojik olarak bilinmeyen, tanımı yapılamayan veya ötekileştirilen bir topluluk arasında bulunduğumuz durumda ise yalnız kalabileceğimiz görülmektedir. Yabancılaşma bu açıdan ruhsal bir durum da olabilir. Birey içinde yer aldığı toplumdaki uzaklaşabilir ve o toplum için uygun olmayan veya gelenek biçimini benimsemeyen tutumlar sergileyebilir. Marksist anlamda tabiatına ve kendisine yabancılaşır (Palabıyık & Savaş, 2020: 1541). Bu yabancılaşma sosyolojik bir boyut almaktadır. Günümüze yakın dönemdeki Amerikan sosyologlarından Melvin Seeman yabancılaşma olgusu hakkında araştırmalarıyla

tanınmıştır. Seeman, toplum içinde yaşayan bireyin bireysel açıdan yabancılaşmasını incelemiş, böylece konu sosyal ve psikolojik bir hal kazanmıştır. Yabancılaşma, bireyin öz gereksimleri ve öz duyuları ile ilişkisini kaybetme olgusudur. Seeman, yabancılaşma olgusunun farklı boyutlarını aşağıdaki biçimde belirlemiştir:

- 1) Güçsüzlük: İçinde olunan toplumu etkilemede yetersiz olmak ya da yetersiz olduğuna dair duygular taşımaktır. Kişinin ulaşmaya çalıştığı hedeflere varamamasının doğurduğu duygularla ilişkilidir.
- 2) Anlamsızlık: Olumlu kabul edilen hedeflere ulaşma ihtimali olsa dahi, etkinlik bir anlam kazanamamaktadır. Bireyin kendi etkinliğine bir mana verememesidir. Bir çeşit yönetmeme ve inanç noksanlığı duygusudur. Bireyin neye inanacağı konusunda kararsızlığından kaynaklanan duygudur.
- 3) Kuralsızlık: Belirli hedeflere erişmek için toplumsal olarak benimsenmeyen eylemlere başvurma zorunluluğu hakkındaki yüksek beklentidir.
- 4) Soyutlanma: Üyesi olunan toplumun belirlenmiş kurallarına ve hedeflerine yeterli olmayacak şekilde katılma veya bunlara yabancılaşmadır.
- 5) Öz yabancılaşma: Kendi kendisine yabancılaşmadır. Kişinin kendisini ödüllendiren gerçek doyuma ulaştırıcı etkinlikler bulmakta yetersiz olmasıdır (Sezer, 2001: 6).

Günümüzde yabancılaşma, bireyin içinde yaşadığı toplumda, çevresi ve dünya ile ilişkilerinin olumsuzluğunu ifade etmekte kullanılır. Günümüzdeki yabancılaşmanın toplumsal anlamda birçok belirtileri vardır. Bu belirtiler şunlardır;

- a) Aşırı Uyum: Topluma dair normlara aşırı uyumdur. Moda, reklamlar, kitle haberleşme araçlarının etkisi altındaki kamuoyu, kişiye gerçek seçeneklerinin olmadığı dar bir alan bırakmıştır.
- b) Toplumsal Yalnızlık: Yalnızlık durumunun toplum içinde yaygın hale gelmesidir. Toplumsal koşullar kişinin toplumsal ilişkilerini zorlaştırmışsa bu çeşit bir yabancılaşma söz konusudur.
- c) Normsuzluk (Anemi): E. Durkheim'in topluma ait ilişkilerde normsuzluk ve manasızlık biçimindeki yabancılaşmadır (Sezer, 2001: 8-12).

Modernlik olgusunun toplumları özgürleştirme vasfı en önemli etkisini insanları bireyselleştirme anlamında göstermiştir. Bireyselleşme olgusu bireyde başlar ancak süreçte topluma yayılmaktadır. Bireyselleşmenin benzeri de yabancılaşmadır. Süreç birlikte gerçekleşmektedir. Toplumlar modernleştikçe tam olarak ispatlanmamış olmakla

beraber toplumları belirleyen patolojinin farklı biçimlerinde yani cinayet, suç, akıl hastalığı, boşanma, intihar gibi durumlarda artış gözlenir. Bunun temel sebebi modernleşme ve kente göç olgusu ile birlikte sosyal ilişki bağlarının ve geleneksel normlarına uygun davranım ve yaptırımına dair etkinliklerin zayıflamasıdır (Sezer, 2001: 13-14).

Yabancılaşma boyutunda Marcuse, bireylerin kendi bilinç ve yaratıcı erklerine, birbirlerine ve kolektif insani özlerine yabancılaşması ve kendileri üzerinde otorite kurmuş olan, bireyi insanlığından uzaklaştıran güçlerin kölesi haline gelmesi; bireylerin yabancılaşmış varlıklarınca yok edilmesi olarak incelemektedir (Akyıldız, 1998: 165). Böylece bütün dünyayı kapsayan güncel bir insan ideali hayat bulmuştur: Olabileceği kadar çok tüketici bir insandır (Fromm, 2004'ten akt. Özel & Mumyalmaz, 2018: 66).

Frankfurt Okulu düşünürlerinden Adorno'ya göre modernliğin merkezindeki temel çelişki aklın araçsal hale getirilmesinden kaynaklanmış olan yıkıcı etkilerdir (Özel & Mumyalmaz, 2018: 65). Gençler çoğunlukla şu anki durumlarının anlamsız olduğu hissini yaşamaktadırlar, çünkü içinde oldukları gelişim dönemi güvenli değildir. Bununla birlikte kültürel yapı bireylerin benzer ve uyumlu eylem göstermeleri için toplum tarafından belirlenmiş değer, norm (töresel, dinsel) ve amaçlardan meydana gelmiştir. Toplumsal yapı (çevre) bireylerin birbirleri ile eylem ve ilişkileridir. Bu iki yapı arasında oluşan uyumsuzluk, gerilim veya kopma toplumsal yabancılaşmanın bireydeki ilk aşaması olan anomi durumunu ortaya çıkarır. Kültüre karşı anlamsızlık yaşayan bireyin seçenekleri ya içinde bulunduğu marjinal grubun kurallarına uyum sağlamak, onları istenen değerler biçiminde benimsemek (örneğin yippies, satanizm, hippies) veya toplumun değerlerini yadsıyarak davranışlarda bulunmak (Örneğin Malkolm X) ve son olarak ise içe kapanma biçiminde tanımlanabilen psiko-patolojik eğilimler göstermek biçiminde gerçekleşir. Kağıtçıbaşı'na göre ise kuralsızlık duygusu taşıyan bir birey toplum ile bağı azalmış bir birey olduğu için şüpheli, pasif ve çoğunlukla olumsuz bir dünya görüşüne sahiptir (Çelik, 2005: 17-19).

Tezcan'a göre; gençlerde toplumsal yabancılaşmanın neden gerçekleştiğine dair farklı sebepler mevcuttur:

- A) İşlevselci yaklaşıma sahip sosyologlar, genel olarak gençliğin yabancılaşmasına onların toplumun bütünü ile ekonomik, toplumsal, psikolojik ve siyasal açılardan bütünleşememesi ya da zayıf bütünleşmesi sonucunda meydana geldiğini belirtirler.

Gençler, toplumdaki yetişkinlerin elde ettiği konumu kazanmak, kimliğini gerçekleştirmek, sorumluluk almak istemektedir. Fakat genç, bu dönemde yeteri kadar olgun olmasına rağmen yetişkin statüsüne dahil değildir. İşlevselci görüşe göre yaş, yabancılaşılmaya neden olması açısından bağımsız değişkendir. Yani toplumun kişileri yaşa bağlı gruplandırma eğilimi yabancılaşımanın kaynağıdır.

- B) Bir diğer sebep, gençlik alt kültürünün meydana gelmesidir. 18-26 yaş aralığındaki gençlik, sosyolojik ergenlik ve psikolojik yetişkinlik dahilindedir. Bu grubun, yetişkin kültüründen oldukça farklı, kendine ait değerler sistemi, algıları, ilgileri mevcuttur.
- C) Bireyin uyum sağlama kapasitesinin baş edemeyeceği kadar hızlı toplumsal değişimlerin olması ve gençlerin bu değişim durumuna toplumsal olarak yerleşememesidir.
- D) Toplumsal ve kültürel açıdan karışıklıklar sonucunda meydana gelen belirsizliklerdir. Örnek olarak; daha fazla liberal ahlak anlayışı, uyuşturucu ve cinsellik ile ilgili görüşlerdeki uyuşmazlık durumları ve belirsizlikler verilebilir. Bu gibi belirsizlikler sonucunda ergen kişiler ben kimim? Neyim? benzeri sorulara yanıt aramaktadırlar. Çünkü eski cevaplar var olmayan koşullara uygundur.
- E) Başarılı olma isteği: ABD’de başarının tanımlaması ekonomik açıdan belirlenmektedir. Fazla gelir elde etmeyi belirtmektedir. İktisadi açıdan dengede kalmak ve mallarına sahip çıkmak başarılı olmanın bir ölçütüdür. Gençlerin çoğu bu maddeci anlayış ve rekabet sistemini reddetmektedir. Yetişkin insanların beklenti içinde olduğu geleneksel yaşam biçimlerinden oldukça farklı yaşam biçimlerine eğilim görülmektedir. Ekonomik standartlar çok kazanç sağlayan mesleklerin seçilmesi ülkemiz gençliği için de yaygın hale gelmiştir.
- F) Uyuma zorlanma: Topluma uyumlu olmayı belirtir. Bireysellik ile yaratıcılığı engeller. Bireylere geleneksel değerler doğrultusunda baskı uygulanabilir. Ergenler bu baskı durumunu reddetmekte, bireysel bağımsızlık ve bireysel kimlik arayışındalardır. Özellikle ABD’de bu durum yaygın biçimde görülmektedir.
- G) İlgi ve Özen Yoksunluğu: Yetişkinlerin şefkat ve sevgi göstermekten kaçtıkları bir ortamda gençler yetişkinlerin sahip olduğu değerleri reddetmektedirler. Kızgın, aldırılmaz, saldırgan ve engellenmiş eylemlerin yaygın olduğu yetişkinlerin dünyasından genç bireyler rahatsız olmaktadır (Tezcan, 1985: 123-124).

Yukarıda belirtilen yabancılaşma nedenleri Tezcan’a göre ülkemiz gençliği için de geçerli olmaktadır. Aşağıda verilen örnekler ülkemiz gençlerindeki en sık görülen yabancılaşma belirtileridir.

- A) Yabancılaşma olgusunun sonucundaki “kuşaklar çatışması” olgusu ülkemizde gençlerde görülen yeni bir olgudur.
- B) Diplomalı işsizlik: Plansız kontenjan ile üniversitelere öğrenci alınması ve sayıca giderek artması işsizlik oranını artırmaktadır. Bu nedenle gençler gelecekte endişelenerek ve güven duymayarak yabancılaşmaktadırlar. Bu durum yetiştirilmekte olan birey gücü ve istihdam olanakları arasında iletişim kurulamamasından kaynaklanmaktadır.
- C) Üniversiteden Atılma Endişesi: Aralıksız yaşanan sınav gerginliği ve okuldan atılma endişesi gençleri bunalıma yönlendirmektedir. Böylelikle huzursuz ve endişeli kişilikler gelişmektedir.
- D) Hızlı toplumsal değişimler, normlardan sapma durumlarını da kolaylaştırmaktadır.
- E) Kuralsızlık, normsuzluk gibi anomiye dayalı durumlar değer çatışmaları ve değer boşlukları yaratmaktadır.
- F) Örgün Eğitimin Karmaşıklaşması: Okullardaki öğrenci sayılarının artması eğitim kurumlarının hacim olarak artmasına neden olmuştur. Okulun bürokrasisi büyümüş, öğretim personeli artmıştır. İletişimdeki kopma, ders müfredat programlarının günlük yaşamdan kopuk olması gibi durumlar ülkemizde eğitim ile ilgili niteliksel yabancılaşma örnekleri olmaktadır (Tezcan, 1985: 124-125).

Yabancılaşma ile ilgili araştırmalar incelendiğinde, eğitim bağlamında okula yabancılaşma dikkat çekicidir. Türkiye’de Çelik (2005), Ortaöğretim düzeyindeki öğrencilerin okula yabancılaşmalarını araştırmıştır. Araştırmada öfke ifade tarzları ve bazı sosyodemografik değişkenler dikkate alınarak yabancılaşma düzeyleri incelenmiştir. Çalışma sonucunda öfke ifade tarzlarına göre yabancılaşma arasında ilişki gözlenmiştir. Erjem’in (2005), gerçekleştirdiği çalışmada ise öğretmen görüşlerinde okuldaki aidiyet eksikliği ve iş tatminsizliğinin yabancılaşmaya neden olduğu tespit edilmiştir (Kırman & Atak, 2020: 286-287).

Mackey, yabancılaşmanın tabiatında varlığı bulunan öznel duyguların (anlamsızlık, öfke, güçsüzlük, kurallara uymamak, yalnızlık) okulda öğrenmenin gerçekleştirilmesine ve demokratik toplumda etkin olmaya engel olduğunu belirtmiştir. Yabancılaşmış birey,

kendini geliştirmesine yönelik gayretinin başarı biçiminde desteklenmeyeceğine ve yalnızlaştırılacağına inandığı için olumlu donanımlarını ortaya çıkarma ve geliştirmeye çaba göstermeyecektir (Tucker, 1989'dan akt. Çelik, 2005: 4). Yani Seeman'ın ifade ettiğı güçsüzlük, anlamsızlık, kuralsızlık, yalıtım ve kendine yabancılaşma süreçlerini yaşayacaktır. Bu süreçte akran zorbalığı olgusuna dahil olması kaçınılmazdır.

Welsh, Grene ve Jenkins 1999 yılında, literatürde okullarda şiddet olgusuna dair ön plana çıkan teorilerini; kontrol teorisi, okul iklimi teorisi ve sosyal çözölme teorisi olarak tanımlamıştır:

- 1) Kontrol Teorisi: Bu teoriye göre, okullarda şiddete dair olayların gerçekteşmesinde kültürel ve toplumsal değerlerin zayıflığı bulunmaktadır. Bu değerlerin okul, aile gibi kurumlar tarafından çocuklara aktarılamaması okuldaki şiddet olaylarının en mühim sebeplerinden biridir. Kontrol Teorisi'ne göre güvenli okul sadece geleneksel hedeflere bağlılık, diğeri insanların haklarına saygı, toplumsal etkinliklere katılımın sağlanması ve toplumsal normlara inanma koşullarının gerçekteşmesiyle sağlanabilir.
- 2) Okul İklimi Teorisi: Öğrenci davranışlarını belirleyen en mühim unsur okul iklimidir. Okulun açık, sağlam bir iklime sahip olması okulun güvenli olması demektir.
- 3) Toplumsal Çözölme Teorisi: Bu teori uyarınca okul toplumun aynasıdır ve okul güvenliği, okulun içinde olduğı toplumun güvenliğınden ayrı ele alınamaz. Okuldaki suç ve şiddet olayları okulun içinde bulunduğı çevre koşullarının yansımasıdır. Toplumda görölen her türlü olumsuz durum okulu ve öğrencileri de aynı biçimde etkileyecektir (Işık, 2004'ten akt. Memduhoğlu & Taşdan, 2007: 71). Öğrencilerin daha güvende olmaları isteniyorsa, önce toplumun ve ailenin güvenli kurumlar olması zorunludur. Yukarıda belirtilen kuramlardan birini doğru kabul edip diğeri kabul etmemek tutarsız bir durum olur (Memduhoğlu & Taşdan, 2007: 71-72).

Modernleşme ile ortaya çıkan tüketim merkezli yaşam biçimi geleneksel değerlerden uzaklaşıp, dayanışma, güven gibi temel insani değerler yerini rekabet duygusuna terk etmiştir. Günümüzün değerleri bencilliğı, bireyselliğı ve rekabet üzerine kurgulanan bireysel hazları hedef almaktadır (Ersoy, 2011: 9). Modern toplumlarda yaygınlaşan bireysellik ve aşırı rekabetçi değerler, zorbalık ve şiddet olaylarını etkileyebilmektedir. Özellikle başarı odaklı toplum yapısı, bireylerde sürekli bir yarış hali oluşmasına ve bu yarışta öne çıkmak, diğeri geride bırakmak ya da rencide etmek de zorbalık ve şiddet olaylarını tetikleyebilir. Aynı zamanda bu durum toplumda yaygınlaşan, bireylerin şahsi

menfaatlerini diğerlerinin refahından önceye almalarının sonucunda şiddete dair eylemlerin artmasıyla da bağlantılı gerçekleşmektedir.

Welsh, Grene ve Jenkins'in okullarda şiddet olgusuna dair teorilerinde belirttikleri gibi okul toplumun aynasıdır (Memduhoğlu & Taşdan, 2007: 71). Yani toplumdaki bu görüntü okula yansır. Bireysel başarıya aşırı önem veren eğitim sistemleri öğrencilerin arasında bireycilik ve rekabeti körükleyip, öğrencilerin sosyal statü kazanmak veya diğer öğrencilerden üstün görünmek için akran zorbalığına dair eylemlerde bulunmasına yol açabilir. Bununla birlikte bu rekabetçi ve bireyci yapı, öğrencilerin davranışlarında zorbalığa dair daha gizli biçimde örneğin sosyal dışlama, itibarsızlaştırma gibi durumların meydana gelmesine sebep olabilir.

Çağımızda mutluluğun kaynağı, tüketim toplumuna paralel olarak fazla para kazanma, statüye dayalı arkadaşlıklar, konforlu hayat, güzel kıyafetler, mal ve ün sahibi olma, isteklerini karşılama gibi madde ve görseelliğe dayanmıştır. Fakat tüketim toplumunu tanımlarken bugün toplumsal değerlerin azalışı üzerinde durulmaktadır. Toplumun temel değerleri olan yardım etmek, paylaşmak gibi ahlak kavramlarının içi boşaltılıp, maddi şeylerden haz alma dürtüsü tetiklenmiştir. Modernizm adı altında, oluşan tüketim toplumu sisteminde adeta bireyin varoluş, temellerini kaybettirip, tüketim nesnesi konumuna indirmek adına, insanlık, toplum için, aile için, birey için iyi olan, ihtiyaç olan nedir? sorgusunu, sistem için ve sisteme entegre olmak için iyi olan nedir? sorgusuna dönüştürmüştür (Özel & Mumyalmaz, 2018: 61). Bu dönüşümde sosyal ve ekonomik eşitsizlikler, ekonomik krizler, yoksulluk benzeri etkilerden kaynaklı stres ve kaynakların kısıtlı olması durumu toplumdaki bireyler arasında rekabet ve saldırganlığı arttırabilir. Toplumdaki bu tür olumsuz durumların okula ve öğrencilere yansımaları olağandır.

Beşirli'ye göre; bireyin davranışları doğduklarından itibaren sonradan kazanılan becerilerle, içinde bulundukları kültürel, fiziksel ve sosyal çevreye uyum içinde meydana gelir. Sosyal bir varlık olan insan öncelikle fiziksel çevreye uyumu gerçekleştirip, fizyolojik ihtiyaçlarını giderdikten sonra içinde bulunduğu toplumun kültürel ve sosyal öğeleriyle bütünleşir. Toplumsallaşma adı verilen bu süreç, bebeklik ve çocukluk dönemlerinde başlar. Bireyin nasıl bir insan olacağı ilk olarak ailede belirlenir. Toplumsal kültür unsurlarının bireylere aktarılmasında oldukça önemli olan toplumsallaşma, aileden sonra ise okul ve kitle iletişim araçları aracılığıyla gerçekleşir (Sarıtış, 2023: 1693). Ancak günümüzde ailenin temel nitelikleri olan güven, iletişim ve paylaşım kültür

endüstrisinin de etkisiyle değişim ve dönüşüme uğramış, çocuğun toplumsallaşmasında kitle iletişim araçlarının ve sosyal medyanın gerisinde kalmış olması tüketim toplumunun bir gerçeği durumuna gelmektedir (Özel & Mumyalmaz, 2018: 72).

Ailede şiddetin temelinde ilk toplumsallaşma alanı olan aile içinde öğrenilen ve alınan kültür unsurları ve kodları mühim yer tutar. Bu nedenle bahsi geçen toplumsal dinamikler hakkında değerlendirme yapmak için toplumda yaygın birtakım kültürel kabullerin sorgulanması gereklidir (Bhasin, 2003'ten akt. Sarıtaş, 2023: 1694).

Bu bağlamda okullarda öğrencilerin akran zorbalığı durumlarını anlamak için her bir öznenin değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte, şiddeti sadece kişiye fiziki zarar veren bir davranış olarak tanımlamak, bu davranışı oluşturan tüm faktörleri de yok kabul etmek demektir. Bu biçimde açıklanan şiddet tanımı bireyler arasında oluşan ve görünür olan şiddete odaklanır ve diğer bazı etmenlerin bireyler üzerinde uyguladığı, çoğunlukla görünmez olan şiddeti ve psikolojik ve duygusal olarak şiddeti uygulayanın diğerleri üzerindeki baskısını hariç tutar. Bu sebeple, güçlü ve etkili olanın uyguladığı şiddetin görünmez ve sembolik diğer biçimlerini de tanımlamak, bütüncül bakış açısı ile irdelemek sorunun çözümünde büyük önem taşımaktadır.

2.2. Kültür Endüstrisi

Kültür endüstrisi, müzik, film (VCD, DVD benzeri dijital biçimleri de dahil), televizyon-radyo yayınları, illustrasyonlar, izlenim ve fotoğrafları da içeren ses, yazı, resim, görüntü öğelerine dayanan kültür ürünlerinin üretilmesi ve dağıtılmasını temin eden endüstri olarak kullanılıyor olup, daha kapsamlı anlamıyla görsel ve gösteri sanatlarını, kültür turizmini, reklamcılığı, sporu kapsayan bir kavramdır (Günay, 2009: 2).

Kültür endüstrisi, medya, reklamcılık ve eğlence gibi alanları içine alan bir kavramdır ve toplum üzerindeki etkileri gün geçtikçe artmaktadır. Özellikle gençler üzerinde önemli bir etkiye sahip olan kültür endüstrisi, okullarda akran zorbalığı gibi sosyal problemlerin ortaya çıkmasında ve yaygın hale gelmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Kültür endüstrisi kavramını daha ayrıntılı kavramak, okullarda akran zorbalığı gibi toplumsal problemlerin ortaya çıkması üzerindeki rolünü irdeleyebilmek açısından önem taşımaktadır.

Sanayileşme sonrası ekonomik durumun ihtiyaçlar hiyerarşisinde yer alan temel kişisel ihtiyaçların tatmin edilmesinden çok kültürel, ruhsal ihtiyaçların tatmin edilmesine

yönelmesi kültür endüstrisi sektörüne yükselen sektör olma olanağı sağlamıştır. Bu doğrultuda, kültür endüstrisi, görüntüsel manipülasyona dayanarak çekim oluşturan bir sektör olduğundan, kültürün niteliğini, yazıdan görüntüye, düşünceden göze yönlendirmiştir (Günay, 2009: 3). Bu belirtilen duruma göre kültür, endüstriyel bir hal almış ve bir meta biçiminde ihracata dahil edilmiştir. İletişim araçları benzeri güncel mecralar bu endüstri durumunu meydana getiren ve büyümesine yol açan en etkin unsurlardan biri olmuştur (İlgın, 2019: 165).

Kültür endüstrisi, gerçekliğe dayalı şeyden daha çok kendiliğinden olmayan, seçileştirilmiş yani sahte bir kültürün yönetilmesidir (Jay, 2010'dan akt. Keskin, 2022: 786). Kültür endüstrisi genç kuşağın kimlik gelişiminde önemli bir etkiye sahiptir. Bu manada özellikle medya ve popüler kültür hangi özelliklerin değerli olduğunu belirleyip sosyal hiyerarşileri şekillendirmektedir. Özellikle sosyal medyada belirli bir görünüm ya da davranışa sahip olanlar, diğer akranlarına göre daha fazla değer görebilmektedir. Bu durum, dışlanma ve zorbalığa maruz kalma korkusu oluşturup, gençler arasında rekabeti ve baskıyı tetikleyebilmektedir. Örneğin, belirli bir vücut tipi veya hayat tarzının idealize edilmesi, bu normlara uymayan bireyleri hedef alarak kıyaslama, rekabet ve dışlama ve hatta zorbalık ve şiddet eylemlerine neden olabilir.

Kültür endüstrisinin ürünü olan kültür, sanayileşme sonrası toplum biçiminde belirtilen toplum çeşidinde esas gelişmesini sağlayabilir. Bu nedenle bu toplum tipini kavramak önemlidir. Sanayi-sonrası toplum, imalata dayalı ekonomik düzenden bilgiye ve hizmete dayanan ekonomiye geçiş sağlayarak sonraki aşamada kendini yeniden dönüştürebilen toplum çeşididir. Sanayi-sonrası topluma geçerken toplumsal yapıda oluşan altı değişme aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- Ekonomik sistemde mal üretimi yerine hizmet üretimine yönelik dönüşüm sağlanmıştır.
- Mavi yakalı olarak belirtilen çalışan kesimin gerilemesi, uzmanlaşmış meslekler ve teknisyenlerin çalışma hayatında yüksek oranda olması, bilim insanlarının ve araştırma geliştirme çalışanlarının önceliğinin belirleyici hale gelmesi,
- Kolay uygulanan bilgi yerine kurama dayalı bilginin merkeze alınması, ekonomide yenilikçi -innovation- bilginin merkeze alınması, meydana getirilen teorik bilginin kodlanıp, kodlanmış bilgi çevresinde güncel toplum çeşidinin oluşturulması,
- Kontrollü ve daha güvenilir teknolojik dünya oluşturma,

- Sanayi-sonrası toplum, enformasyon, sibernetik ve “Oyun Kuramı” gibi güncel bilimsel teknolojileri merkezine alması gibi durumlar gerçekleşmiştir.
- Devamlı teknolojik değişim sanayi sonrası toplumun niteliğini taşımaktadır. Bu nedenle bu dönüşümün yaratıcısı, yönlendiricisi teknokrat sınıfının gelişmesini zorunlu kılmaktadır. Bu gereksinim üniversiteleri sanayi-sonrası toplumun temeli haline getirmiştir (Günay, 2009: 15).

Sanayi devrimi sonrasında makinalaşma ile birlikte bireylerin yetkinleşmesi azalmış ve üretimin vasıfsız parçalarından birine dönüşmesine neden olmuştur. Kar motivasyonu ile büyümesini sağlayan, en önemli amacı karı en üst seviyeye çıkarmak olan bu ekonomik düzen sanata ve kültürel alana da intikal etmiştir. Kapitalist sistemin her yerde oluşu verimsiz bir döngü oluşturup, bireyleri de mutluluk vaadiyle ya da dışta bırakılma tehdidi ile döngünün içine mahkûm etmiştir (İlgın, 2019: 166).

Adorno ve Horkheimer’e göre, çıkar sağlayanların teknoloji ile ilgili terimlerle açıkladığı ve gerekçelerini de zorunluluk, gereklilik kavramlarına dayandırarak kurduğu bu endüstri için standartlaşma kaçınılmazdır. Bireyler birer istatistiki malzeme gibi özelliklerine göre kategorize edilmiştir. Günlük hayatımızdan bir örnek vermek gerekirse, tatile girmek istediğimizde araştırdığımız seyahat kuruluşlarında her gelir grubuna uygun programlar bulabiliriz. İlk aşamada mühim olan sizin tatile nereye gitmek isteğinizden ziyade ekonomik koşullarınızın hangi tatile uygun olacağıdır (İlgın, 2019: 166). Kuşkusuz ki, öznenin yerini metanın alması sosyal ilişkileri olumsuz etkiler. Bu durumda bireylerin sosyalleşmesi çoğunlukla alışveriş ve tüketim faaliyetleri üzerinden gerçekleşir. Bu durum da sosyal bağların yüzeysel hale gelmesine yol açabilir.

Günümüzde kültür endüstrisinin gelişmesi sonucunda;

- Her tür ve kanaldan kültür sembollerine eskiden hayali bile kurulamayacak biçimde erişim sağlanmaktadır.
- Kültürel manaların toplumlararası geçişi imkanı bulunmakta ve bu durum kültürel iletişimin yapısal olarak değişimine neden olmaktadır.
- Görsel imgelerin tesiri kültür etkileşimin esasını meydana getirmektedir.
- Birbirini karşılıklı etkileme öteki ülkelerin kültürel özelliklerini bilme mecburiyetini doğurmaktadır.
- Bir tek olan “dünya köyü”nde hayat sürme tecrübemizin gelişmesini sağlamaktadır.

- Batının merkezinde bir kültür hakimiyeti kültür akışının yapısını tayin etmektedir (Kohen & Kennedy, 1998'den akt. Günay, 2009: 5).

Tüm bu faktörler, medya merkezinde tek taraflı devam eden egemen bir kültürel sürecin ulusal kültürlerin yapısını erozyona uğratması ve ayrıca ulusal kültürün dominant kültürün içinde erimesine dayatmaktadır. Tüketime ve kitle kültürünün yaygınlaşması ulusal kültürün ve kimliklerin zayıf duruma gelmesi görevini kaybetmesi sonucuna yol açmaktadır. Başka bir bakış açısı ile ise bu etkilenmeler bütün kültürlerle yarışma koşuluyla açılmış olan dünya kültürü meydana getirmektedir. Tüm bu etkilenmeler kültürün endüstri teknikleriyle üretiminden yadsınamaz. Kültür endüstrisinin etkisi ile kültür insanoğlunun varoluşundan bu yana ilk kez ticarete ait bir meta durumuna gelip, endüstri tekniği ve ticari işyeri düşüncesi temelinde üretilen dolaşım, bölüşüm ve tüketime dahil edilen ekonomi ile ilgili olgusal bir özellik almıştır. Bu husus kültür kavramının niteliğini, görevini, tabiatını tamamıyla dönüşüme uğratmıştır (Günay, 2009: 2-5).

Günümüz toplumlarında geleneksel kültür, yüksek kültür ya da ulusal kültürlerin işlevi ve yapısal özelliklerinden farklı olan bir kültür olgusu ile karşılaşmaktayız. Bu kültürün, kültür endüstrileri adı verilen çok uluslu, küreselleşmeye dahil olan ortaklıklar vasıtasıyla üretimi sağlanmaktadır. Müziğin, sinemanın, internet ve yayıncılığın küreselleşmeye dahil sanayi durumuna gelmesi ile kültür endüstrisi hatırlanan öteki kültür yapılarına gözdağı verici nitelik kazanmıştır. Bunun yanı sıra bu kültür, toplumsallaşmada hususi gençliğin toplumsallaşmasına dair ve jeokültürel yapıya dair yüksek tesir sahibidir. Çok uluslu medya şirketleri hızla ve yoğun olan kültür akışını elinde bulundurmaktadır. Bu denetim jeokültürel bir etken olarak da sürmektedir. Başka bir farklılığın -endüstri vurgulamasının-sebebi ile ilgili de Adorno'nun ifade ettiği diğer gerektirici sebepler de bulunmaktadır.

Kültür endüstrisinin hayatın ticari hale gelmesiyle kuvvetli ilişkiye dayalı olmasından ötürü kültürel ürünler standart hale gelmiş ve dağıtımına dair tekelleri rasyonel hale gelmiştir. Bu sebeple, Horkheimer ve Adorno, kültürel ürünlerin metalaşp endüstri durumuna geldiği savından hareket ederek bu kavramı tercih ettikleri görülmektedir (Adorno, 2005'ten akt. Yaman- Kurt, 2009: 41). Ekonomide tekel olma hali ile birlikte sürekli tüketim döngüsü, etik dışı bir ticari ortamın doğmasına ve yaygınlaşmasına da neden olabilir. Ayrıca kar elde etme hırsı, çalışma hakları ve sosyal sorumluluk gibi

değerlerin göz ardı edilmesini de doğurabilir. Bunun yanı sıra kültürün metalaşması kültürel unsurların ticarileşmesi insanları daha fazla tüketime teşvik etmektedir. Bu durum da özellikle gençlerde kimliklerin ve kültürel değerlerin yüzeysel hale gelmesine ve gençlerin toplumsal kültüre ve birbirlerine yabancılaşmalarına yol açabilir. Sosyal bağların zayıflaması ise akran zorbalığı durumlarına veya şiddete neden olabilir.

Aydınlanma dönemi olarak nitelendirilen 18. yüzyıl, insanın akla dayalı bakış açısının ön plana alındığı bir çağdır. Ancak 19. yüzyılda bireyin akla dayalı bakış açısı Nietzsche, Darwin ve Freud aracılığıyla tartışılmıştır. Aydınlanma filozoflarının ideal düşüncelerine, Freud, Nietzsche ve Darwin'in darbelerinden sonra 20. yüzyılda, milyonların hayatının son bulduğu 1. ve 2. Dünya Savaşları'nın ortaya çıkması, vahşet durumundan insanlık durumuna doğru ileriye giden bir tarihin varlığının olamadığını kanıttır. O halde 20. yüzyıl bakımından, bireyin bilinçli olan tarafını vurgulamak boşunadır. Bu süreçte öznenin sujeliği, kendini düşünme durumu ile ilgili olmayıp, siyasi ve ekonomi ile ilgili ilerlemeler ile yapılandırılmaktadır (Toklu, 2022).

20. yüzyılda bireyin ekonomik ve siyasi süreçler ile kurulduğunu belirten isimlerden biri olan T. Adorno'ya göre aydınlanma ile birlikte mitler ve büyülerden arınma yaşadığı düşüncesinde olan insanlar, kapsayan akli aracılığıyla tikel olanları paranteze alma işlemi gerçekleştirmiş ve araçsal akıl erkiyle mite dönüş yapmıştır. Adorno çerçevesinden bakılınca aklın araç olarak kullanımı, Francisco Goya'nın kendisinin çocuklarını yiyen Satürn tablosu kadar dehşete düşürücüdür. Fakat bu husus, dehşete düşürücü olmanın yanı sıra, bir hakikati de görüntüler. Aynı Satürn'ün hükümdarlığından olma endişesiyle çocuklarını midesinde alıkoyması gibi Aydınlanma içindeki akıl da araç olmayan her şeyi yiyip yutarak tutsak etmiştir. Böylece insanlığı mit ve büyüden arındırıp, özgür olmayı ve saadeti söz veren Aydınlanma akli, özgür olmaya ve saadete giden yönü kendi kendine sona erdirmiştir. Adorno'ya göre kültür endüstrisi belirtilen yollar aracılığıyla kendi öğretisini yayarak, insanların akıllarını kullanmalarını engellemektedir (Toklu, 2022).

Ekonomi ile ilgili ve siyasi menfaatlerine uygun araçsal olarak kullanılamayan her şeyi paranteze alan aydınlanma akli, yeniden endüstriyi, kültür endüstrisini maddeleştirmiştir. Bu kavram ilk defa T. Adorno ve Horkheimer'in birlikte çalışmaları olan, "Aydınlanmanın Diyalektiği" adlı çalışmasında ifade edilmiştir. Adorno ve Horkheimer'in, bu kavram öncesi kullandığı kavram kitle kültürü kavramıdır. Ancak kitle kültürü kavramı, kitlelerin yapay olmayan biçimde oluşturduğu kültür durumuna atf

yaptığından sonrasında bu kavram, kültür endüstrisine dönüştürülmüştür. Kültür endüstrisinin en önemli görevi, eski bilinenlere güncel bir vasıf kazandırarak kitlelere sunuşudur (Toklu, 2022). Kültür endüstrisi bilindik şeyleri güncel bir özellikte bütünleştirir (Adorno, 2007: 109).

Eski olanın tekrardan üretilmesi temelinde ki bu kültür, modern olanın karşısındadır. Bu nedenle kültür endüstrisi daha belirlenmemiş olanları risk olarak görerek ayıklamaktadır. Ancak kültür endüstrisinin görevi yalnızca meta olanları tekrar üretmek ile sınırlanamaz. Kültür endüstrisi bununla birlikte eğlence, boş zaman ve reklamlar aracılığı ile bu modele uyan bireyleri de üretmektedir. Adorno kültür endüstrisinin bahsedilen yolları ile kendi öğretisini yayarak, insanların akıllarını kullanmalarına engel olduğunu belirtmiştir. Bu durum Adorno'nun "Kültür Endüstrisi" adlı eserinde Kantçı Şematizm ile ilişki kurarak açıklanmıştır. Buna göre, Kantçı sistem bireye ait olan temsillerin tek bilinçte toplanması işlevi, kültür endüstrisi tarafından ele geçirildiğinde zihinsel idrak kabiliyeti kültür endüstrisi tarafından körleştirilir (Toklu, 2022). Bu durum, yine Adorno'nun vurguladığı modernliğin oluşturduğu aklın araçsallaştırılması çelişkisi temelinde değerlendirilebilir. Aklın araçsallaştırılması ile toplumda bireycilik, bencilik öznelerinin vurgulanması ama bir o kadar da tüm bireylerin tek tip insanlaştırılması yani öznellik teması ve aynı zamanda tektip insan olmak paradoksal bir süreçtir.

Küreselleşme süreci kültürel dolaşımı, dünyada gerek nicel, gerekse yoğunluk ve sürat olarak daha önce rastlanmadık biçimde yükseltmiştir. Bu kültürel akış, bilhassa kültürün endüstri teknikleri ile üretilme durumu tüketim kültürü ve medyanın yaygın hale gelmesi ile alakalıdır (Günay, 2009: 5).

Adorno, Horkheimer ve Herbert Marcuse gibi Frankfurth Okulu kuramcılarının yaklaşımına göre tüketime dayalı kapitalizm mantığına uygun biçimde olan kültür endüstrisi toplulukları pasif tüketici kitleleri olarak kontrol altına almayı başarmıştır. Bu kavram, kitlelerin üzerinde egemenlik kuran bir endüstriyel araca dönüşmüştür (Günay, 2009: 14). Bu durumdan kaynaklanan kültürün metalaşması sonucunda bireyler, bir zamanlar anlam taşıyan ve duygusal bağ oluşturduğu kültürel unsurları yalnızca bir ürün olarak değerlendirmeye başlamaktadır.

Adorno, kültür endüstrisi konusuna, toplum dönüşümü olanaklarıyla ilişkisi doğrultusunda dikkati çekmektedir. Kültür endüstrisi, tam özgürlüğü yönlendiren veya engel olan güçleri açısından değerlendirilmelidir. Adorno'ya göre, kapital üretim

bağlantılarından oluşturulmuş kapitalizmin üretim erklerinin daha özgür bir toplumsal yapı oluşturacağına dair Marksist inanış bir yanılgıdır. Kapitalist gelişmenin altında yatan veya örtük eğilimi dahi özgürlükten ziyade daha çok bütünleşme ve tahakküme eğilimdir. Marksist geçmiş, kapitalist sistemi, zarif bir özgürlük ilerlemesi öyküsüne dahil etmiş, akıl ise tarihsel birleştirme teşebbüsü vasıtasıyla bu durumun asistanı olmuştur (Adorno, 2007: 11-12).

Ona göre, Batı rasyonalizminin oluşmasını sosyalizm akımı değil, faşizm betimlemektedir. Çünkü aklın birleştirici olma kanalıyla hegemonya sağlamasını sürdürür. Faşizmin politik yol ile gerçekleştirdiği, manipölasyonel birleştiriciliğin liberal demokratik devletler açısından eşdeğeri kültür endüstrisinin etkin biçimde toplumu birleştirmesidir. Adorno' nun kültür endüstrisine ilişkin bu yorumlaması tam özgürlük düşüncesinin ortaya çıkardığı referans durumuna dayanır (Adorno, 2007: 13).

Görülmektedir ki kapitalist sistem bireyin yaşamındaki tüm alanlarını hiç boşluk kalmayacak biçimde kaplamak ister. Çalışırken işgücü kanalıyla elde edilen ve vasıfsız hale getirilip kendisine, çevresindekilere ve işine yabancılaştırılan bireyin kapitalizme bağlılığı dinlenme zamanında da gerçekleştirilmelidir. Kapitalist sistem ile paralel olarak gelişen değerler üzerinde tesir eden araç kültür endüstrisidir. Sanat, kitaplar, televizyon, müzik kayıtları, filmler gibi bir düşünce veya kültür dağıtan medya unsurları hedeflenen kuşatmayı bütünleyen kilit ürünlerdir. Bu denli olumsuz niteliklerle anılan kültür endüstrisinin bunu nasıl başardığı sorusu çok doğal bir sorudur. Soruya verilecek en kısa cevap eğlence olabilir. Eğlence, bireyin çalışma dışında gerçekleştirdiği ve onun uzantısı durumundaki hareketleri kontrol etmede en etkin araçlardandır. Yani meta haline dönüştürüp bireye sunumu sağlanan eğlence ürünleri, mekanik hale gelen işgücü süreci tekrar başa çıkmada bireyleri motive eden araçlar olmuş, insanlara kısıtlı sürede de olsa özgürleşmeyi ve mutluluğu takdim eden bir araç durumuna gelmiştir (Adorno & Horkheimer, 2010'dan akt. Ilgın, 2009: 167).

“Daha fazla üret, ürettikçe tüket!” sloganıyla ürünlerin değişim değeri yerine gösterge değeri önem kazanmıştır. Nesnelerin bizi sarıp, reklamlar aracılığıyla büyüleyen bir dünya sunması, gösterge değeri ürünü hedefinin de ilerisine geçip, ürün yerine imgesini satar. Geork Ritzer'in de belirttiği gibi tüketici, kapitalist sistem içinde kendi adına karar dahi alamayacak kadar önemli rol oynamaya başlamıştı. Ritzer, buna destek olmak için de modern reklamcılığın geliştiğini belirtmektedir (Olgun, 2014: 5). Bu durumu

sorgulayan Baudrillard (2004), içinde bulunduğumuz günümüz durumunu nitelemek gerekseydi, bir orji sonrası durumu derdim. Orji, tam da modernliğin patladığı andır; bütün alanlarda özgürlüğün patladığı andır: Üretici güçlerin özgürleşmesi, politik özgürleşme, yıkıcı güçlerin özgürleşmesi, kadının, çocuğun, bilinçdışı itkilerin özgürleşmesi, cinsel özgürleşme, sanatın özgürleşmesi (Satar, 2015: 100).

Bütün temsil ve karşı temsil modellerinin göklere çıkarılması durumu tam bir orjidir; “gerçeğin, akılsalın, cinselin, eleştirel ve karşı eleştirelin, büyümenin ve büyüme krizinin orjisidir. Nesne, ideoloji, ileti ve zevklere ilişkin her türlü sanal üretim ve aşırı üretim yollarını katlettik. Şimdi her şey özgür, kartlar açıldı ve hep beraber esas problemle karşı karşıyayız: Orji bitti, şimdi ne yapacağız?” Baudrillard’ın belirttiklerinden de anlaşılıyor ki bireyler dış gerçeklikle daha az ilişki içinde olan gösteriye, benzeşime, imajlara vb. hapsolünmüştür (Satar, 2015: 100). Görülüyor ki özgürlük olgusu, ortaya çıktığı amaç dikkate alındığında bugüne gelirken ki yaşatılan dönüşüm ile özgürlük paradoksuna dönüşmüştür. Bu paradokstan beslenen rekabete dayalı süreçte özellikle gençlerin olumsuz etkilenmeler yaşaması olağan bir durumdur. Gençleri bu olumsuz etkilenmelerden nasıl koruyacağımızın sorgulanması büyük önem taşımaktadır.

Kapitalizm sisteminde üretici ne kadar alanını genişletebilir sorgulamasını bir örnek vererek değerlendirelim. Senelerdir bir istek objesi olarak metalaştırılan kadın üzerinden gerçekleştirilen reklamların en aşırı örneklerinden biri olarak tüketicinin odak noktasını “tam on ikiden vuran” Axe deodorant reklamları erkekler için şahsi bakım malzemesi ürünlerin pazar alanı büyüdükçe ürünlerin reklamlarında da dikkate değer bir artma olmaktadır. Hedef erkekler olunca, Baudrillard’ın Tüketim Toplumu (2004) adlı eserinde belirttiği gibi bu durum işlevsel bir erotizmdir. Bugün her ortamda bedenin tekrar keşfedilmesini ve tüketimini anlamlandırdığımız biçimiyle güzellikle beraber yöneten kavram cinselliktir (Olgun, 2014: 5-6).

Narsistik yeniden yapılandırma kanalıyla bedenin kıymetli kabul edilmesini emreden güzellik buyruğu, cinsi bakımdan kıymetli kılma biçiminde erotik olanı içerisine alır. Buradaki cinselliği Baudrillard’a göre erotikten ayırmak gereklidir, çünkü erotik sosyal değiş tokuşun genel hale gelmiş boyutudur. Erotik hale gelmiş bedende ön plana çıkan değiş tokuşun topluma dair işlevidir. Belirtilen reklam örneğinde tüketici ürünün satışını gerçekleştirmek için kadın vücudunu metalaştırıp “kim olursanız olun bu ürünü kullanın ve gerisini düşünmeyin” mesajını vermektedir. Reklamda ürün aracılığıyla yüksek

ataerkil yapıya dikkat çekilmektedir. Haliyle yaratılan manasız reklamlarda dahi, tüketin mesajı verilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca tüketici ve televizyonun karşısındaki izleyici her daim edilgen konumdadır (Olgun, 2014: 6-7).

Sonuç olarak, her şeyin zaman geçtikçe aşırı hale geldiği bir yüzyılda yaşamaktayız ve isteklerimizin sınır bulunmamakta. Bir reklam sloganı olan “daha fazlasını iste” prensibini yaşamımızın en merkezine koyup, önüne geleni yemeğe çabalayan Pac-man karakteri misali tüketim için yaşıyor ve benliğimizi sadece böyle var edebiliyoruz. Kadın bedeninin metalaştırılıp kullanılması ve verilmeye çalışılan mesajlar insanların cinsel kimliğini bariz bir biçimde sömürmektedir. Beden üzerinden bu reklamlar ile ideal beden ölçüleri oluşturulup bedenlerin kontrolü sağlanmaya çabalanmakta ve bu beden kullanılarak davranış kalıpları geliştirilmeye çalışılmaktadır (Olgun, 2014: 11-12).

Kültür endüstrisi kitleleri tüketim tercihleri hakkında yönlendirmekte ve şekillendirmektedir. Maalesef ki, tüketim yapmayan bireylerin kültür endüstrisi döneminde varlığını devam ettirmesi ancak dışlanmasıyla mümkün olmaktadır. İnsanın kendisi üzerinden tüketim sayesinde oluşturduğu kimlik, esas benliğinin ötesine geçip ona hakim olmaktadır. Bu manasız kimlikler ile insan salt hedefi tüketmek olan makinalar durumuna gelmektedir. Bu çerçevede insanların tüketim maksadıyla öz değerlerini kaybetmesi veya değerlerini değiştirmesi de söz konusu olmaktadır (Olgun, 2014: 12).

Bunun yanı sıra birey her geçen gün tüketmekte olduğu objeye yabancılaşmaktadır. Bir ideoloji biçiminde kültür endüstrisi kendi kitlesini meydana getirmektedir. Bu durumu baskı ile değil, rıza üreterek gerçekleştirmektedir. Sonuç olarak, rıza üretim aracı biçiminde kullanılan reklam aracılığıyla da söylem ve ideoloji üretmektedir (Olgun, 2014: 12). Oysa modern hayatın en derin problemleri, bireyin etkili sosyal güçler, tarihi miras, dışsal kültür ve hayat tekniği karşısında varoluş özerklik durumunu ve bireysel oluşunu korumak amacından kaynaklanmaktadır. Kısacası standartlaşmaya karşı kendini bu şekilde muhafaza etmektedir (Satar, 2015: 95).

Küreselleşme ve kültürün meta haline gelmesinin özellikle gençler açısından en olumsuz tarafı tarihsel ve kültürel anlamda gerçekleşen bu bilinç kaybıdır. Geçmişin önemli tarihsel olayları ve değerleri gibi kültür mirasları bu metalaşma nedeniyle göz ardı edilebilir. Genç nesiller bu tarihi mirasları kavrayamadan yetişirlerse tüketim kültürü ile yüzeysel bir yetişme sağlanmış olur. Kültürel unsurların meta olma durumu özellikle gençlerin akran zorbalığı durumları ile dolaylı biçimde ilişkilidir. Bu genetik kültürel

mirastaki bozulma genç kuşakta değerlerin de yüzeyselleşmesine yol açar. Değer yargıları yüzeyselleşen gençler, tüketim odaklı bir kültürde, bireylerin arasındaki ilişkilerinin daha çok maddi değerler üzerinden şekillendiği bir toplum yapısı içinde yetişirler. Bu durum gençler arasında rekabeti ve yarışı daha da arttırabilir, sosyal kabul, popüler olma ve benzer etkileri de dikkate alındığında akran zorbalığı eylemlerine ve şiddete dönüşmesi olağandır.

Teknolojik ilerlemeler ile bütünleşen kültür endüstrisi Adorno ve Horkheimer'e göre eskiden ağır ve hantal olan süreci hızlandırmıştır. Ayrıca sanatı ve sanat ürünlerini tüketime dahil alanda görünür hale getirmiş, hatta bir prensip seviyesine çıkarmıştır. Metaforik bir anlatımla silahın ne tarafında bulunduğunuz önemlidir. Silahı tutmak bireye karşı tarafa nazaran orantılı olmayan bir erk sağlamaktadır. İnternet aracılığıyla küreselleşmiş ve tek-tür ürünleri köye bile ulaştıran ve sanal köyleri meydana getiren bu erk, aynı zamanda tekrar aynı yol ile yerel olanı da küresel ortama taşıma donanımına sahiptir. Mesela İtalyanlar ile özdeşleşmiş ve başlangıçta yalnızca o toplumun belli bölümünün tükettiği parmesan peyniri, küreselleşmenin sağladığı ekonomik, milletlerarası ve teknolojiye dair ağlarla beraber İtalya'ya oldukça uzak ülkelerin ufak kentlerinde dahi erişilebilir besin durumuna gelmiştir (İlgın, 2019: 168).

Bütün ülkeler ve kültürler açısından hemen hemen kaçınılmaz olan bu devamlılıkta toplumlar silahı elinde tutan yönde olabilmek için çabalamaktadır. Tüm alanlarda geçerli olan bu yayılmacı kültür ürünleri ilk olarak önemi olmayan bir gereksinim giderme biçiminde anlaşılabilir. Fakat yumuşak erk ve bu erkin milletler arası çıktılarına değinmeden önce kavramın kurulduğu temeli yani küreselleşme ile açıklamak, süreci anlama ve değerlendirme açısından kılavuz olacaktır (İlgın, 2019: 168).

Kültür endüstrisi sadece işgücü sürecine etki eden, teknik imkanlarla arttırılmış meta üretimi ya da sadece bir standartlaştırma değildir. Sistem bireylere bir hayat niteliği sunmakta ve devamlı kendini güncellemektedir. Özgür olarak görülen insan kuramsal bakımdan tercih şansına sahip görünmekle birlikte uygulamada aynı durumun geçerli olabildiğini belirtmek mümkün olmamaktadır. Yönetici erkler artık “benim gibi düşünmelisin veya ölmelisin” demez. “Benim gibi düşünmemekte özgürsün; yaşamın, malın, mülkün, her şeyin sende kalacak ama bugünden itibaren bir yabancısın.” demektedir (Adorno ve Horkheimer, 2011'den akt. İlgın, 2019: 167). Bu hakimiyet

çeşidinin zemininde homojen toplum oluşturma amacı bulunmaktadır (Şan & Hira, 2007: 327).

Toplumsal varlığına bir manada ihtiyaç duyan birey bu anlayış ile sisteme esir edilmiş olunur. Sisteme uyum sağlayamayanlar ise dışarıda bırakılıp ve yok sayılıp, vazgeçilip birer kayıp olarak ifade edilirler. Harvey'e göre zaman ve mekan kavramlarının nesnel özelliklerinde o kadar büyük değişimler olmuştur ki mekan haberleşme sistemleri ve ulaşımdaki gelişmeler ile önemli olmayan duruma getirilmiş, erişilebilirlik problemi ortadan kalkmıştır. Küreselleşme kavramının ortaya çıkışı, ekonomik, siyasal veya kitle iletişim araçlarındaki gelişmelerden mi kaynaklandığı hala tartışılabilir da kültür alanını dolaylı açıdan, temel hatlardan geçip etki ettiğini belirtmek mümkündür. Böylece kültür; politik, siyasal, ekonomik tartışmaların arkasında kalmış ve çok fazla göz ardı edilen bir bölümü oluşturmuştur. Fakat bugün dünya sisteminde kültür tektipleşmesinin fazlalığı küreselleşmeyi kültürel açıdan değerlendirmeyi daha zorunlu kılmıştır (İlgın, 2019: 168).

Genellikle gelişmiş ülkelerde varolan ve seri üretime dayalı elde edilen ürünler küresel ögeler aracılığıyla öteki toplumlara ulaştırılmış, yeni ürünlerde başlangıçta onların iktisadi ve teknolojik gelişmişlik düzeyi, geride ise siyasal güç etkili olup, bu döngünün tek taraflı işlemesine neden olmuştur. Tek yönlü devam eden bu süreç zamanla otantik gelenek ve kültürlerle baskı yapmaya, onları değiştirmeye veya vazgeçip terk etmesine sebep olmuştur. Küreselleşme ve kültürel aktarım eşit şartlar altında toplumda bir zenginleşme şeklinde belirtilebilir. Ama bu aktarımın tek taraflı ve bir propagandaya bağlı olarak araçsallaştırılması, süreci zenginlik durumundan çıkarıp kültür emperyalizmi durumuna bürünmesini gerçekleştirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ve SSCB arasındaki soğuk savaş kültür emperyalizminin ideolojiye dair boyutunu oluşturmuştur (İlgın, 2019: 169).

Küresel boyutta kültür emperyalizmi ile kültür varlıklarının, örneğin müzelerin ve tarihi mekanların ticarileştirilmesi bu unsurların zamanla anlamını yitirmesine ve yok olmasına neden olabilir. Bu durum ise toplumsal miras kültürü ile genç bireylerin bağlarının oluşturulamadan kopması anlamını taşımaktadır.

Tüketim ideolojisi, bireylerin egemen olma kavramalarını sadece değiştirmekle kalmayıp, bu mülkiyete olan itaat de hızlı bir biçimde yıpranarak yerini, sürekli olmayana bırakmasına yol açmaktadır. Bundan böyle sahip olduklarını korumak, sahip olduklarına bakmak ve kullanabildiğince kullanmak eğilimi aşama aşama 2. Dünya Savaşı'nın

sonrasında kaybolarak yerini, insanların elden çıkarmak için satın aldığını, “kullan, tüket ve at” aşamasına bırakmıştır. Yeni bir eşya, teknik bir araç, otomobil veya kıyafet satın aldıktan bir müddet sonra kullanmaktan usanan birey, piyasadaki en güncel modelleri elde etmek arzusuyla dolmaya başlayıp, eski olanı atar ve yeni olan ile değiştirir. Yeninin güzel olduğu algısı kısacası kullanmak, atmak, sahip olmak, kazanmak, modern hayat görüşünün belirleyicisi olan en mühim etkidir (Fromm, 1993’ten akt. Şan & Hira, 2004: 13).

“Amerikan Rüyası” kavramı bu dönemlerde oluşmuştur. Basit anlamda bu rüya, refahta yaşayan, mutlu ailesi, evi arabası olan Amerikalı vatandaşın yaşam şekline denk gelmektedir. Birey iyi bir iş sahibi olan özgür insan olarak her dilediğini gerçekleştirebilmektedir. Bu düşünsel yapıyı küresellik bağlamında anlamlı kılan, burada tartışmaya neden olan ise kitle iletişim araçlarıdır. Bu bağlamda akla gelen ilk örnek Hollywood filmleridir. Bu filmlerin genel konusuna yukarıda değerlendirilen bütün araçları görmek mümkündür (İlgin, 2019: 169). Örneğin 1993 yılında çıkan Philadelphia filminde Tom Hanks, eşcinsel olma durumunu işyerindeki öteki arkadaşlarından gizleyen, Andrew Beckett isminde AIDS hastalığı olan bir karakteri canlandırmaktadır. Durumu anlaşılınca işinden atılır, bir avukat edinemeyince mahkemede kendini kendisi savunur ve sonuçta beş milyon dolar tazminat almaya hak elde etse de yaşamı hastanede son bulur. Bu ve benzer sinema filmleri üzerinden acındırma, haksızlığa uğrayana destek olma, onunla aynı duyguları yaşama düşünceleri, ağır ağır telkine çalışılır. Seçilen sinema aktörleri de sevilen kişilerdir. Disney ve Netflix cephesinde de aynı etki görülebilir (Merter, 2023: 105-106).

Sinema filmleri eriştiği ortamda kitlesel alımlama olanağı da taşımaktadır. Benzer şekilde televizyonun yaygınlaşması ile reklamlar daha kalabalık bir kitleye erişerek sosyal algıyı mühim derecede etkilemiştir (İlgin, 2019: 169). Bu araçlara sahip olan büyük güçler kendilerinin kültürel, iktisadi, siyasi değerlerini bu değerlerden yoksun olan daha az güçlü millet ve kültürlerle dayatmaktadırlar. Bazı kuramcılara göre bu durum kültür emperyalizmi olarak ifade edilmiştir. Yerel yemek kültürünün yanı sıra fast-food kültürü denilen kültürün de toplum yaşamında yer elde etmesi, zamanla giyimde yerel özelliklerin yitirilmesi, hukuk, özgürlük, dil vb. alanlardaki etkilerin gelişmiş ülkelerden gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelere doğru gerçekleştiği belirtilebilir (İlgin, 2019: 168-170). Bu

durum insanın sürekli ve uzun süreçte öz benliğini doyuracağı bir temelin altını oymaktadır.

Gerçekten, tüketim toplumuna hiçbir tüketim objesi kalıcı ve kabul gören doyum sözü verememektedir. Özenilen ve hayal edilen eşyalar bir kez elde edilince daha gelişmiş ve güncel olan çeşitlerince gözden düşürülüp, değersiz hale getirilir. Oldukça büyük olan reklam sektörü bu değişimi daha fazla hızlandıracak birçok strateji geliştirebilmek için mühim bütçeler meydana getirir. Tüketime dayalı toplumda istendik durum hiçbir şeyin tüketici açısından değişmez biçimde benimsenmemesi, hiçbir şeyin sınırsız bağlanmaya yaraşır olmaması, hiçbir ihtiyacın kesin biçimde karşılanmış olmadığı algısı, hiçbir isteğin kesin onay görmemesi üzerine kurulmuştur (Baumann, 1999'dan akt. Şan & Hira, 2004: 13). Bu tatmin olmayan tüketici olma hali ile birlikte sürekli tüketim döngüsü bireyleri sürekli arayışa yönlendirmektedir. Bunun sonucu olarak da gereksinimlerimizle kısıtlı olmayan ve çoğunlukla isteklerin tüketime yön verdiği bir toplumsal yapı ile karşılaşmaktadır. Bu safhada arzular artık dış kaynaklı uyarılmakta ve dış kaynaklı beslenmektedir. Zengin birisi dahi, reklamcılarının önüne sundukları birçok şeyi gördüğünde kendini fakir hissedebilir. Bu hal Fromm'a göre toplum ruh sağlığının tehlike içinde olduğunun bir göstergesidir. Bireyin kendi kendisine beslediği kıymetin, eldeki olanaklarıyla doğru orantılı olduğu, en iyi, büyük olmayı arzuluyorsa en çoğunu elde etmesi gerektiği toplum patolojisinin zeminini oluşturmaktadır. Şayet bu çılgınlık sonlandırılmazsa bireylerin çoğunluğu gereksinimlerinden fazlasını elde etmiş olsalar dahi tüketime uyum sağlayamadıkları için fakir ve mutsuz hissetmeyi sürdürecektir. Sonuçta bu durum da öfkeyi, haseti, pasif olmayı ve nihayetinde de içsel yetersizliği, güçsüzlük algısını ve aşağılık kompleksini güçlendirecektir (Şan & Hira, 2004: 13-14). Toplumdaki bireylerde sürekli tüketim ihtiyacı ve doyumsuzluk bir hedef kaybıdır. Özellikle gençler daha fazla tüketimi amaç, başarı ve değer olarak algılayabilir. Bu da maddi durumu uygun olmayan veya daha az tüketen bireyler üzerinde akran baskısı ve zorbalığı tetikleyebilir.

2.3. Sosyal Medya

Medya kavramı ile kitleler ile iletişim kuran araçların tamamı anlatılmaktadır. Yani, toplumda bilgi akışını sağlayan uyaran ve eğiten araçların tümü medyadır. Gazete, radyo ve televizyon geleneksel medyanın araçlarıdır. Yeni olarak adlandırılan medya ise daha

mobil, taşınabilir, her an, her yerde olabilen; tablet akıllı telefon, dizüstü bilgisayar gibi araçlardan oluşur. Yeni medya, daha geniş kitlelere daha hızlı ulaşırken, geleneksel medya daha sınırlıdır. Örneğin günümüzde, X'ten yapılan paylaşım dünyanın her yerinden hemen beğenilebilir ve paylaşılabilir.

Sosyal medya kavramı ile toplumun kendi iletişim aracını, mobil olarak her yerde anlık aktarmasını sağlayan dijital platformlar anlaşılmaktadır. Sosyal medyayı bireylerin kullanabilmesi, girişini ve çıkışını gerçekleştirmesi için internete gereksinim duyulmaktadır. O halde internet; bütün dünyada kullanılan akıllı cihazlar ve bilgi araçları aracılığıyla veri-bilgi ve ileti almayı sağlayan evrensel ağıdır. Günümüzde internet ve sosyal medya ile bilgi erişimi ve paylaşımı yapılmakta, sosyal ağlar ve dijital kütüphaneler gibi araçlar ile bireylerin eğitim-öğretim faaliyetleri gerçekleşmektedir. Eğlence- kültür işlevi ile müzik, film, dizi, skeç benzeri kültürel izleme platformları sağlanmakta, uzak mesafeleri kısaltma işlevi ile bireylerarası iletişimin temel dinamiği haline gelmektedir.

Geleneksel medya araçlarından özellikle de televizyon uygun kullanılmadığı veya izleyenlere doğru ifade edilmediği zaman toplumun kültürel yapısında bazı istenmeyen değişimler gözlenmektedir. Çünkü televizyonun toplum ve kültüre dair oldukça önemli etkileme gücü mevcuttur. Televizyon izlemenin çocuklara zararlı olduğunu ifade eden iki ana görüş mevcuttur. Bunlardan ilki olan kötümser kültürel görüşe göre, televizyon yazılı kültürün saklı toplumsal değerlerine zarar vermektedir. İkinci görüş ise televizyon seyretme alışkanlığının bir hastalık olduğunu savunmaktadır (Tuna, 2008: 60).

Televizyon izleyen çocukların bu hastalığa yakalandığını, televizyonun çocukları beden ve zihin fonksiyonları açısından zarara uğratıp, böylece de çocuklarda davranış bozuklukları oluşmakta olduğunu ileri sürmektedir. Çocuklar fazla kilolu, antisosyal ve şiddete eğilimi olan bireyler biçiminde yetişmektedir. Dolayısıyla televizyonun yaygın hale gelmesinden itibaren büyükler dünyasına ait olan şiddet ve seks içerikli programlar veya filmler çocuklar için bir düğmeye basıp erişilebilecek yakınlığa sahiptir (Tuna, 2008: 60-61). Televizyonun izleyiciler, özellikle de gençler üzerindeki içerik etkisi oldukça büyük öneme sahiptir. Televizyon programları, diziler ve filmlerdeki şiddet içeren sahneler normalleşme etkisi yapabilir. Bu tür içerikler gençlerin kabalık ve zorbalığı bir çözüm yolu olarak görmelerine yol açabilir.

Ancak medyanın olumlu öğretici etkisi de öneme sahiptir. Çocuklar, sosyalleşme süreciyle birlikte aile, okul, kitle iletişim araçları ve çevrenin etkisiyle kendi kültürünü, örf, adetlerini, dilini öğrenmeye başlamaktadır. Bir dönemler popüler olan çocuklara ait bir program olan “Susam Sokağı” üzerine gerçekleştirilen bir çalışmaya göre, çocuklar bu programı ne kadar çok seyredelerse o ölçüde fazla yeni şey öğrenmişlerdir (Tuna, 2008: 62). Kötümser kültür görüşünün önemli temsilcilerinden biri olan Neal Postman’ a göre ise Susam Sokağı geleneksel öğretim fikrine karşı olup, bunu okul ve televizyonu karşılaştırarak aktarmıştır. Yavuzer’e göre okul öncesi çocuklar için bir saat, okul çağındaki çocuklar için ise iki saatin altında bir süre televizyon izlemeleri için yeterli süredir. Çünkü uzun süre televizyon seyretmek çocuklarda davranış bozukluğuna sebep olmakla beraber dil gelişimlerini de olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Bu durumun sebebi, televizyonun sadece görsel algıya hitap etmesidir. Buna bağlı olarak, beynin sağ yarımküresindeki dil ile alakalı gelişimleri engellenmektedir. Aşırı uyaran unsurlarla hazırlanmış veya şiddet içeren programlar, uzun süre izlenilmesi durumunda beynin dikkat ile ilgili bölgesini etkileyip izleyenlerin oyun ve sosyal ilişkilerini olumsuz biçimde etkilemektedir. Tüm bu durumları değerlendirdiğimizde günümüz popüler iletişim araçlarından olan televizyon ve yayınlanan popüler programlar doğru şekilde kullanılırsa çocuklara yeni bilgiler öğretmekte, dil gelişimine katkı sağlamaktadır. Fakat doğru kullanılmadığı durumlarda ise, sahip olunan ana dilin yapısını değiştirerek çocukları yabancı kelimelere yönlendirmektedir (Tuna, 2008: 63).

Televizyon dizisi izlenme oranları hakkındaki araştırma sonuçlarına göre; erkek öğrencilerin %27’si Avrupa Yakası, %26’sı Kurtlar Vadisi ve %10’u Selen dizisini; buna karşılık kız öğrencilerin %25’i Avrupa Yakası, %16’sı Selen ve %10’u Binbir Gece dizisini seyretdiklerini belirtmişlerdir. Bu sonuçlar düzenli biçimde televizyon izleme konusunda cinsiyete dayalı anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir (Tuna, 2008: 141). Şiddet içeren sözde çocuklara yönelik programlar onların sakin ve saf ruhlarında çalkantılar oluşturmaktadır. Okul öncesi ve okul çağı çocukların günlerinin büyük kısmını televizyon, internet ve sosyal medyada geçirdiklerini düşünür olursak, bu mecralara endeksli sosyal medya kültürünün esir aldığı çocukları görmek, bize hiç şaşırtıcı gelmemelidir. Vurdulu-kırdılı, gerilimli, suça teşvik edici konularda çocuklara yanlış bilgi ve imajlar lanse etmeye çalışılan çizgi film kahramanları ve israfa özendirici reklamlar

çocuğa pedagojik olarak yanlış yaklaşımda bulunan bir medyayı gözler önüne sermektedir.

Yalnızlığa sürüklenmiş olan bireyleri eğlendirmek televizyonun bir özelliğidir. Toplumdaki her kesime bir şeyler sağlayan bir aile eğlencesi olduğunu kabul edenler çoğunluktadır (Modleski, 1998'den akt. Aydoğmuş, 2006: 22). Televizyonda çocukların en fazla seyrettikleri programlardan biri çizgi filmlerdir. Ülkemizde de çocuklara yönelik televizyon programları arasında önemli bölümünü meydana getiren çizgi filmler veya filmler tamamen dış kaynaklıdır. Bu çizgi filmlerin çoğunun ABD, Avrupa ve Japon ülkelerinden temin edildiği görülmektedir. Dolaylı olarak, farklı sosyo-kültürel yapının ürünü olan bu filmlerin figür ve sembolleri çocuklar dünyasının bir parçası haline gelmektedir. Çocuklar bu sembol ve figürlerden mühim derecede etkilenebilmektedirler. Çizgi filmlerde genel anlamda egemen olan esas tema, tüm dünyayı ele geçirerek insanlara hükmetme ve bu hedef uğrunda her türlü şiddet ögesini pratik etmektir. Olay hep iyi ve kötünün çatışması üzerine kurgulanmıştır. Mesela günümüzde, televizyonda yayınlanmakta olan çizgi filmler aşırı derecede şiddet içermektedir. Bunun ardından çocuklar bu şiddet içeren çizgi filmlerden etkilenip, normal yaşamda sapkın eylemlerde bulunarak izlediklerini uygulamaya çabalamaktadır (Tuna, 2008: 54).

Şiddet sahneleri barındıran “Video Filmler ve Çocukların Korunması (Video violence and Protection of Children) isimli bir raporda çocukların şiddet sahneleri barındıran filmlerden ne şekilde etkilendikleri ile ilgili sonuçlar elde edilmiştir. Bunlar;

- Çocuklar seyrettikleri sahnelerde soygun, yaralama ve tecavüz benzeri şiddet içeren sahnelerin gerçek hayatta birer eğlence çeşidi olduğuna inanmaya başlamaktadırlar.
- Filmlerdeki şiddet kurbanları ise, acınması gerekli olan zavallılar olarak idrak edilmektedir.

İlk çocukluk zamanlarından itibaren çocuklar, kendileri için model olarak benimsedikleri televizyondaki çizgi film kahramanlarının niteliklerini, oyunlarına ve günlük yaşamlarına yansıtmaya başlamaktadırlar. Daha önceleri çocuklar Hacivat ile Karagöz'ün şakalarına gülerken, günümüz çocukları şiddet içeren çizgi filmler ile mutlu olmaktadır. Bu tür çizgi filmler hoşuna giden çocuklar, çizgi filmlerdeki kelimeleri ya da çizgi film kahramanının gerçekleştiği hareketleri taklide başvurmakta ve kendi oyunlarına bile yansıtmaktadır. Mesela, izlediği çizgi film kahramanının “Seni seçtim Pikachu” derken

yüksek yerden atladığını örnek seçen çocukların kendini ev balkonlarından atması gibi (Tuna, 2008: 54-55).

Bilhassa ergenlik dönemi, öğrenciler için arkadaşlarıyla etkileşimleri yaşamsal ehemmiyettedir. Arkadaşlarıyla etkileşimlerinde gerçekleştirdikleri yetenekler, erdemler, dostluklar, ergenlik dönemindeki öğrencilerin benlik geliştirme durumlarını etkileyen en değerli unsurlardandır. Bundan dolayı ergen öğrenciler arkadaşlarının takdirini elde etmek ve arkadaş topluluğuna kabulü kazanmak adına önemli gayret gösterirler (Santrock, 2012'den akt. Akca & Sayımer & Salı & Başak, 2014: 18). Bu döngüde ergen öğrenciler okul içinde arkadaşlarıyla uzun zaman bir arada bulunmaktadırlar. Fakat erişkinler tarafından denetlenmesi zor olan bu arkadaş topluluklarının bir kısmı okulda şiddetin merkezi olabilmektedirler (Flannery, Wester & Singer, 2004'ten akt. Akca & Sayımer & Salı & Başak, 2014: 18-19).

Geleneksel zorbalık fiziksel mekanlarda (okul, oyun alanı, koridor vb) gerçekleşirken, sosyal medya aracılığıyla 7/24 sürebilmektedir. Öğrenciler sosyal medya platformlarında tehdit edici, rencide edici veya alaycı mesajlar paylaşarak zorbalık yapabilirler. Bu zorbalık anonim hesaplar kullanılarak daha cesur ve acımasız bir hale gelebilmektedir, çünkü zorbalık yapan kişiler kimliklerini gizleyebilmektedir. Gruplaşma ve dışlama da sosyal medyada daha belirgin bir hale gelebilmektedir.

Bunun yanı sıra, sosyal medya, beğeni, paylaşım ve yorumlar üzerinden öğrenciler arasında sosyal onay ve popülerlik ölçümleri gerçekleştirebilmektedir. Bu kültür öğrenciler arasında baskı oluşturabilir ve akran zorbalığı eylemlerine eğilimi arttırabilir. Sosyal onay almak için kimi öğrenciler diğerlerine zorbalık yaparak grup içinde ön plana çıkarken diğer öğrencilerin de bu eylemleri “beğenmesi” ya da desteklemesi zorbalık gerçekleştiren kişinin eylemlerinin ödüllendirilmesine ve yaygın hale gelmesine yol açabilir.

Ayrıca sosyal medya etkileşimleri yüz yüze iletişimde olmayan “empati yoksunluğuna” da sebep olabilir. Öğrenciler ekran arkasında zorbalık yaparken, hedef aldıkları kişinin duygu durumunu ve etkilerini net biçimde anlayamayabilirler. Sanal iletişim insani yüz ifadelerini, ses tonunu ve duygusal tepkilerini içermediğinden zorbalık yapan kişi hedef aldığı akranının üzüntüsünü daha az fark edebilir ya da acımasız olabilir.

Özellikle bugünlerde okul ortamlarında zorbalık ve şiddete yol açan nedenler üzerine gerçekleştirilmiş çalışmaların çoğu öğrencilerin vakitlerini hoşça geçirmeleri hedefiyle

yararlandıkları video oyunları, internet, spor ve televizyon yapımları nedeniyle yüksek oranda şiddete dair olaylar ile karşılaştıkları görülmektedir. Kimi aileler bu nedenden kaynaklı değişik tedbirler uygulamaya çabalasa da ebeveynlerin çoğu durumdan haberdar dahi olmaz. Ev ortamlarında, okul ortamlarında, yakın çevre ortamlarında devamlı zorbalığa uğrayan öğrenciler televizyon yapımları, internet ve video oyunları, spor ve müzik gibi eğlence içerikli uygulamalarla da şiddet durumları ile karşılaştıkları için esasen şiddete dair pek çok durumu olağan biçimde karşılamaktadır. Televizyon aracılığıyla diziler ve film içeriklerinde karşı karşıya kaldıkları şiddete dair vakalar belli bir zaman sonra güncel hayatta şiddet içeren davranışlar biçimine evrilebilmektedir (Kanada Sosyal Kalkınma Konseyi Araştırma Raporu, 2003'ten akt. Çetinler, 2021: 12). İnternet ve sosyal medya aracılığıyla yayılan medya içerikleri bazı öğrencilerin şiddet içerikli davranışları normal olarak algılamalarına neden olabilir. Bunun sonucu olarak da okullarda öğrencilerin zorba davranışlarının artması olağan bir durumdur.

Toplumda şiddetin çeşitleri arasında en fazla araştırmaya tabi tutulan şiddet biçimlerinden biri de medya şiddetidir. Şiddet ve medya arasındaki ilişkileri meydana çıkarmak amacıyla gerçekleştirilen araştırmaların ortak noktasında, insan kitlelerine hitap eden yayıncılığın sosyalizasyon sürecine etki ettiği düşüncesi vardır (Adak, 2004: 29). Gözlemsel öğrenme ile şiddet ve adam öldürme sahnelerini izleyen çocuklarda çeşitli gerginlik belirtileri ve saldırganlığın görüldüğü dikkatleri çekmektedir (Adak, 2004: 32). Araştırma sonuçlarına göre, aynı görüntüler, bu çocuklarda uyuma zorluklarına veya uykularında korku rüyalarla kâbusların görülmesinde neden olabilmektedir. Medya yoluyla sergilenen cinayet sahnelerinin izlenmesi saldırganlık davranışını arttırabileceği gibi, bu şiddet eylemlerinin ilerleyen yaşlarda cinsel haz yerine de geçebileceğine dair araştırmalar da bulunmaktadır.

Okulda zorbalığın teknoloji ve internet aracılığıyla gerçekleşen güncel türüne sanal zorbalık denilmektedir (Kowalski & Limber, 2012'den akt. Akca & Sayımer & Salı & Başak, 2014: 19). Sosyal medyada paylaşılan fotoğraflar, videolar ve hikayeler akran zorbalığı için birer araç olabilir. Günümüzde, özellikle görüntü tabanlı platformlar (İnstagram, Tiktok vb.) aracılığıyla utandırıcı görüntüleri paylaşmak, ifşa etmek veya izinsiz bir biçimde başkalarının görüntülerini yaymak gençler arasında yaygın zorbalık biçimlerindendir.

Son dönem sosyal medyada yaşanan olayları kaçırma korkusu (FOMO-Fear of Missing Out), öğrenciler arasında zorbalık davranışlarını pekiştirebilen bir durum olarak görünmektedir. Sosyal medyada dışlanan veya belirgin bir gruptan izole edilen öğrenciler, bu dışlanmayı sürekli olarak görsel veya metin ile deneyimleyebilirler. Örneğin, bir doğum günü etkinliğine davet edilmeyen bir öğrenci, o etkinliğin fotoğraf veya videolarını sosyal medyada gördüğünde, bu dışlanma hissi daha da derinleşerek zorbalığa maruz kaldığını hissedebilmektedir.

Benzer biçimde sosyal medyada bir öğrenci veya grup hedef alındığında bu saldırı hızla geniş kitlelere ulaşabilmektedir. “Linç kültürü” denilen bu durum sosyal medya aracılığıyla yaygınlaşan bir zorbalık biçimidir. Bir öğrenci gerçekleştirdiği bir hata veya yanlış anlaşılma yüzünden geniş çaplı saldırılara maruz kalabilmektedir. Bu durum öğrencinin ruh sağlığını olumsuz etkileyebilmekte ve dışlanmış hissetmesi olağan bir hal almaktadır.

Ayrıca sosyal medya, öğrenciler arasında rekabet ve kıskançlık duygularının gelişmesine yol açabilmektedir. Diğer öğrencilerin sosyal medya hesaplarında paylaştıkları mükemmel hayatlar, arkadaşlık ilişkileri, tatiller ya da başarıları kıskançlık duygusuna sebep olabilir. Bu kıskançlık duygusu ise akranlar arasında rekabete ve akran zorbalığına dönüşebilir.

Gentile ve diğerleri (2004), uyguladıkları araştırmada şiddete dair içeriğe sahip internet oyunlarını tercih eden ergen öğrencilerin saldırıya yönelik eylemleri daha fazla gerçekleştirdiklerini ve akademik başarılarının diğerlerine nazaran yetersiz durumda olduğunu tespit etmiştir. Anderson ve Dill (2000) de şiddete dair oyunların saldırı içeren fikir ve eylemleri çoğalttığını saptamıştır (Söylemez, 2021: 16). Anlaşılmaktadır ki öğrenciler arasında gerçekleşen zorbalık durumları çevrimiçi oyunlar ve interaktif platformlarda da yoğunlukla görülebilmektedir. Oyun içinde uygulanan taciz, tehdit veya argo sözler gibi durumlar öğrenciler arasında önemli problemlere neden olabilmekte ve oyun oynayan öğrencileri ruhsal açıdan etkileyebilmektedir. Öğrencilerde özsaygı problemleri, güvensizlik problemi ve kişiler arası etkileşiminde olumsuz etkilere yol açmaktadır. Ayrıca bu oyunlar öğrenciler üzerinde bağımlılığa ve dolaylı olarak da stres haline sebep olabilmektedir.

Dijital veya sanal zorbalık durumu ile gerçek okul hayatındaki zorbalık sorunu dijital ortama evrilmiştir. Okul öğrencilerinin yüz yüze tartışmaları WhatsApp gruplarındaki

tartışmalara dönüşmüştür. Bu durumun tam tersi de olabilmekte, dijital platformlar ve internet aracılığıyla gerçekleştirilen alay etme, taciz ve benzeri durumlar okul içine taşınabilmektedir. İnternet ve sosyal medya üzerinden yapılan zorbalık hedef alınan öğrencilerde sosyal izolasyon ve dışlanmışlık duygusu oluşturabilmekte ve zorbalığa uğrayan öğrencilerin okulda ve diğer sosyal ortamlarda kendilerinin yalnız kaldıklarını düşünüp, ruhsal problemler yaşamalarına sebep olabilmektedir. Ayrıca, internet ve sosyal medya üzerinden zorbalık yapan öğrencilerin takip ve tespit edilmesi kolay gerçekleşmemektedir. Bu durum zorbalığa uğrayan öğrencilerin sessiz kalıp, konuyu yetkili kurumlara bildirmekte tereddüt içinde kalmalarına da sebep olabilmektedir. İnternet ve sosyal medya aracılığıyla uygulanan zorbalık olaylarının yasal sorumluluklarının da olduğu hatta bazı ülkelerde cezai yaptırımlarının bulunduğu bilinmelidir. Bu konu hakkında ülkemizdeki en büyük sorunlardan biri annelerin ve babaların internet kullanma yetkinliklerinin çocuklarıkinden yetersiz oluşudur. Denetimsizlik ve hukuki yönü ile ilgili bilgi eksikliğinin durumu özellikle tehlikeli boyutlara ulaştırabileceği dikkate alınmalıdır. Bu faktörlerin tümü dikkate alındığında internet ve sosyal medya öğrenciler arasındaki akran zorbalığı durumlarını daha yaygın ve karmaşık hale getirebilmektedir.

2.4. Popüler Kültür

Kitlelerce beğeni alan, sarf edilen manalarında kullanılan popüler kültür kavramı, sivil toplum kavramının meydana gelmesi ile yakın ilişki içinde olarak insanların çoğunluğu tarafından seçilen ve sevilen manasına gelmektedir. Sosyolojik olarak ise Raymond Willams, 19. yüzyılın sonlarından itibaren seri üretim koşullarının meydana gelmesi ile ortaya çıkan kitlesel topluma has kültür olduğu tanımını yapmıştır (Günay, 2009: 11).

Bir diğer tanımlama olarak ise popüler kültür kavramının, yüksek kültür adı verilen klasik edebiyat, opera, klasik müzik, tiyatronun karşısında olan bir kavram olarak tanımlanabilir. Popüler kültür, bazılarına göre kitlelerin beğenisini alandan ziyade, kitlelere kabul ettirilmeye çabalanan ve küreselleşme denilen yapıda piyasa ortamı oluşturmak için yaratılmış bir olgudur (Sakallı, 2014: 307). Popüler kültür kavramı, Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük'te, "belirli bir dönem için geçerliliği bulunan, çabuk üretilen ve çabuk tüketilen kültür özelliklerinin tamamı" biçiminde tanımlanmaktadır. Bu tanımlamaların ortak özelliği; belirli bir sınıfa değil, sınıfsal farklılık olmaksızın

toplumdaki tüm insanlara hitap edici olması, sıradan olması, özel bir eğitimin ya da görgünün gerekli olmamasıdır (Sakallı, 2014: 309).

Popüler kültür kavramının bugünün toplumlarındaki konumunu, toplumsal etkisini, kültür kavramının görev ve bünyesindeki değişikliği ve okullarda öğrencilerin akran zorbalığı eğilimine etkisini açıklamak için izah edici olacağından kültür ile ilgili aşağıdaki sınıflandırmayı yapmak yerinde olacaktır.

- 1) Geleneksel Kültür: Kültürün en dengeli ve değişim sürecinin en ağır gerçekleştiği geleneksel kültür süreci insanoğlunun göçebe hayatı sürdüğü avcı-toplayıcı toplum dönemi sonrasında toprağa yerleşip ekonomik hayatın temeline tarımı koyması ile başlamıştır (Günay, 2009: 6).

Geleneksel kültürün yapısı Kroeber tarafından aşağıdaki biçimde açıklanmıştır:

- Görünüşü basittir.
- Her çeşit his ve geleneklerle aracısız aktarılan yapıdadır.
- Çoğunlukla herkes için ücretsizdir.
- Kullanma bakımından mülkiyet bireyden ziyade gruptadır.
- Anonim yapıdadır.
- Bireysel olarak sunulmaktadır.
- Oluştugu topluluğun ahlak yargılarını barındırır ve iletilir.
- Genellikle bu kültür ürünlerinin üreticisi ve tüketicisi arasında sosyal statüye dair farklılık bulunmaz.
- Üretici de tüketicisi de amatör durumdadır.
- Ürün üreticiye yöneliktir (Günay, 2009: 4).

- 2) Modern Kültür: Modern toplumda kültürel yapı; yüksek kültür, ulus kültürü ve popüler kültür olarak üç ana başlıkta açıklanabilir:

A) Yüksek kültür: Bu kavram akademik olarak farklı manalarda kullanılmıştır. En yüksek seviyede saygınlığı olan kültür yapısı ve ürünleri biçiminde ya da yönetici sınıfına ait kültür olarak tanımlanmıştır. Bu açıdan geleneksel yapıdaki kültürün de kitlelerin kültürü kavramının da karşısında yer almıştır. Yüksek kültür olarak adlandırılan kültür kentli, bilgili, eğitilmiş yüksek kesime yönelen, resim, edebiyat, sahne sanatları, görsel sanatları da içermektedir (Günay, 2019: 7).

19. yüzyılın başından itibaren eski sanatçıların ürettiği klasik sanat ve felsefeyi, müzeleri, konser salonlarını, klasik edebiyat eserlerini topluma açma ve mal etme çabaları bu

anlamda değerlendirilebilir. 18.yüzyılın son dönemlerinden itibaren ilerleyen ulusal kültür oluşturmaya dair politikaların, yüksek kültür kavramını ulusallık özelliğini yitirmiş ve yabancılaşmaya uğramış olarak değerlendirmişlerdir. 20.yüzyılın ortasında sömürgecilik hareketleri sonrasında ortaya çıkan ulusal devletler yüksek kültürün ulusallığı dışladığını, batı kaynaklı olduğunu, sınıflara dayalı yapıda olduğunu ve haliyle kendilerine seslenmediği düşüncesinden yola çıkarak, geçmişteki özelliklerini koruyan, ulusal kültürel bir politika meydana getirmeye çalışmışlardır (Günay, 2009: 8).

Popüler kültürü savunanlar ise yüksek kültürün hızlı modern toplumsal hayata uygun olmadığını, elitlere yönelik olup, yaşamın dışarısında kaldığını, popüler kültürün ürünlerinin daha fazla kitlelerce benimsendiğini belirtmişlerdir. Bu kültürün özelliklerini

A. Kroeber aşağıdaki gibi belirtmiştir:

- Karmaşık yapıdadır.
- Tüketici kitlesi yükseköğrenim görmüş kişilerdir.
- Ürünleri masraflı ve kıymetlidir.
- Mülkiyet sahipten sahibe devredilebilir.
- Tanınan ve ünü bilinen bir üretene vardır.
- Üreten tanınmış ve hünere sahiptir, özgün üretir.
- İlk değerlendirme üstün beğeniye sahip kişi veya topluluklar tarafından yapılır.
- Üründe düşünceye vurgu yapılır, yeniliğe açık, kültürel önyargıya kapalıdır.
- Üretenler uzmandır (Günay, 2009: 8-9).

Mekanik yeniden üretme devrine yeni ulaşmış ve silkinmeye uğraşan toplumda, popüler kültürün ulaşım ağları, televizyon, sinema, radyo gibi haberleşme araçlarıyla çepeçevre sarılmasının ardından, günümüzde protez denilebilir kadar bizden bir parça haline gelen internete sarılarak daha viral ve sanal bir ortam bulunmaktadır (Satar, 2015: 55)

B) Ulus kültürü: 20. yüzyılın sonlarında ulusalcılık kuramları filozof Ernest Gellner'i tartışmalarıyla ön plana çıkarmıştır. Gellner, milli kimlik ve ulus kavramlarını sanayi inkılabının meydana getirdiği güncel ve modern bir kavram olarak belirtmiştir. Kültür ile ulus kavramlarının ilişkisini tartışırken Gellner, kültür merkezli ulus hareketleri için şöyle belirtmiştir: "İki insan ancak ve ancak aynı kültürü paylaşıyorlarsa aynı ulustan sayılırlar. Burada kültür, bir düşünceler, işaretler ve çağrışımlar, davranış ve iletişim sistemi anlamına gelmektedir... İki insan birbirlerini aynı ulusun üyesi olarak kabul ediyorlarsa aynı ulusa mensup demektirler" (Gellner, 2008'den akt. Aksakal,

2011: 54-56). Gellner, sanayileşme veya modernleşme olgusunun tarıma dayalı geleneksel toplumlarda önemli hasara yol açtığını, kentlere göç eden milyonlarca sayıda bireylerin müşterek bir kültür temeline oturtulması adına güncel bir örgütlenme idari-politik sisteme gereksinim olduğunu, ulusçuluğun işlevi ile ilgili mühim tarafının da görüldüğünü belirtir. Yani Gellner'e göre sanayileşmeye geçme dönemi, ulusçuluk dönemini de birlikte getirmiştir (Aksakal, 2011: 57).

Rönesans'tan bu yana ön plana çıkan "kutsal insan" görüşü, bireylerin toplamından fazla anlamda olan topluma veya ulusa devredilmiştir. Sanayileşme ile köyden kente göç eden insan endüstriyel üretime katılmış ancak organik bağların yerini yabancılık almıştır. Kentte herkes birbirine yabancıdır. Tabiri caizse tedirginlik içinde çölde kendini yalnız hisseden birey, müşterek bir dil için öteki tüm insanlara mecbur olmaktadır. Böylece köydeki durgun şartlarında özgürleşen birey kentte büyük devingenlik içindeki topluma bağ kurarak onun şartlarına uyarak, herkese benzemeye çalışacaktır. Bu durumun sonucu mecburi bir homojenleşme ve benzeşmedir (Aksakal, 2011: 57-58).

C) Popüler Kültür: 2. Dünya Savaşı'nın ardından, popüler kültür, küreselleşen medya şirketlerinin içinde merkeze geçmiş, toplumsal olarak gündem oluşturma, imaj yayma yönetimi, algıyı yönetme gibi geniş tesir oluşturmuştur (Günay, 2009: 12).

Bu küresel popülizmin ortaya çıkmasındaki en büyük erk kitle iletişim araçlarıdır. Çünkü kitle haberleşme araçlarıyla yaygınlaşan kültür, mal-mülk edinilmesini teşvik etmekte, kullan-at söylemindeki ideolojiyi pekiştirmekte ve kısa süreli mutlulukları öne çıkarmaktadır. Bahsi geçen ideolojik işlev, gerçek hayatın yerine başka çeşit bir hayat olabileceğini düşünebilmenin yollarını sağlamaktadır. Bu nedenle gerçek hayatın olumlanması, aşkınlaştırılması hedefiyle kurgulanmış şekilleri aracılığıyla, düşük gelir gruplarına, diğerlerinin hayatlarının, zevklerinin, evlerinin, işlerinin sunumu yapılmaktadır (Satar, 2015: 33).

Popüler kültür, bireyin ve toplumun temel tutumlarını ve yaşama bakış açısını aynalamaktadır. Bu sebepten popüler kültürün üreticileri durumundaki kültür endüstrileri bu tutumu yakalamak, en çok gelir sağlayacak biçimde değerlendirmek hedefindedir. Kültür endüstrisi ve reklamcılık beraberliği bu nedenden kaynaklanmaktadır. Bu manada popüler kültür, toplumsal açıdan ilgi ve eğilimleri yansıtır ama bununla birlikte toplumun ilgi ve eğilimlerine de yön vermektedir. Herbert Gans'e göre popüler kültür gerek estetik gerek manevi sebeplerle gerekse de zaman geçirmek veya eğlence maksatlı kullanılsın

dizayn, edebiyat, müziğin yanında yazılı medya ve elektronik iletişim araçlarının bütün ürünlerini, düşüncelerini ve metalarını kapsar (Günay, 2009: 12).

Popüler kültür ticaret amacıyla üretilir, en fazla piyasa karını kazanmak ve tüketenlerin kültürel ve ruhsal gereksinimlerine ve niteliklerine uyum sağlamak zorundadır. Modern toplumlar uzmanlaşmış iş bölümüne dayalı olduğu için popüler kültürde monotip ve homojenliğe dayanan kültür yapısı görülmez. Bundan dolayı tek tipe dayalı popüler kültürün var olduğunu düşünmek yerine toplumda birçok beğeni kültürü olduğunu ve aynı tercihleri yapan bireylerin de beğeni kamusunu oluşturması düşüncesinden yola çıkarak seçenekler arasında tercih yapma olanağı sağlayan popüler kültür, bu manada kültürel olarak çoğulculuk ortaya koymaktadır. Gans (2005)'a göre kamular ve kültürler yüksek, orta ve alt biçiminde kavramsallaştırılmalıdır (Günay, 2009: 12-13).

Popüler kültür, okul gibi sosyal ortamlarda belirli bir sosyal iklim yaratabilmektedir. Örneğin, belirli müzik türleri, moda tarzları veya trendler gençler arasında sıradan olan ve moda olan biçiminde ayrılmaktadır. Bu, grup içi veya dışı kalma gibi dinamikleri etkileyebilmektedir. Popüler kültürün sunduğu bu sosyal iklimde belirli kalıplara uymayan gençler dışlanabilmekte veya zorbalığa maruz kalabilmektedir. Bu dışlanma endişesinin, gençleri dışlanmaktan kaçınmak için diğerlerini rencide eden eylemlerde bulunmaya ya da zorbalığa yönlendirmesi olağan bir durumdur.

Böylelikle popüler kültürün “en çok beğenilen” bağlamında incelenmesiyle karşımıza çıkan ve yaygın tanımı olan “modern toplumda süregelen halkın kültürü” tanımlamasının yanlış olduğu belirtilebilir. Nasıl ki fabrika çalışanı bir işçinin “bizim fabrika” şeklindeki söylemindeki yer işçinin değil, ama onun varoluş şeklinin belirlendiği yer olması ise popüler kültüre ait ürünleri satın alıp kullanarak benim demesinden dolayı da popüler kültür o sınıfa ait olamaz (Erdoğan, 2004: 3-4).

Halk biçiminde adlandırılan serbest köleye dair yaşam stili onun belirlediği, onun şekillendirdiği ve onun değiştirebildiği bir hayat şekli değildir; o hayat stili onunla vardır, onunla yaratılır, onunla yaratılır, fakat ona ait özgür irade ifadesi değildir. Bu nedenle, popüler kültür halk kültürü değildir. Popüler kültür büyük iş bölümü çevresinde kurulan kapitalist sisteme uygun malın üretim, pazarlama, dağıtma ve tüketme şekline dayanan bir kültürdür. Bu şekil olmayınca, mesela televizyon, basım, teknolojik çoğaltma veya seri üretim olmayınca, bu araçlara dayalı böyle bir kültür şekli de olamaz (Erdoğan, 2004: 3-4).

Medya dünyasındaki gelişmeler, popüler kültür kavramına yüksek kültür ve ulusal kültüre oranla sınırsız etki sahası açmıştır. Bunun nedeni öteki kültürlerin sabit kalıp, popüler kültürün ise yeni medya adıyla belirtilen bilgisayar ve televizyonların ayrıca telefon ve radyoların iş birliği ile birçok amaca yönelik bir tek haberleşme hedefi meydana getirmesidir (Günay, 2009: 13).

Ürünlerini dünyanın her yerine satmak isteyen işletmeler milyonlarca insanın aynı zamanda takip ettikleri yerlere kendilerini kolay biçimde yerleştirme durumundadır. Yaşam şekli, kültürel özellikler ve mesafe yönünden birbirine çok farklı olan bireyler aynı ürünleri tüketmeye başlamışlardır. Bu durumda, kitle haberleşme araçları kitlesel pazarlama ve tüketimin işlevini şekillendirmiştir. Özellikle belirli sınıfın çıkarına uygun şekillenen ve kitle haberleşme araçları kanalıyla bütün toplumsal sınıflara yayılan kültür biçimleri, bununla birlikte toplumsal ilişkiler, yaşam stilleri ve algılar biçimlenir. Tüketim yaşamların sürdürülmesi için gerçekleştirilen ekonomik bir davranışın ötesinde seçkinliğe, mutluluğa, zevke, refaha, hatta bunu reddedenler için, yalnızlığa, isyana, başkaldırıya kapı açmadır. Bireyin kendi özünü belirten bütün stillerin belirli tüketim şekilleriyle dışa vurumu betimlenmiştir (Kaban- Kadioğlu, 2014: 23).

Popüler kültürün temelini yorumlama savında bulunan üç teori vardır:

1) Kitle Toplumu Teorisi:

Kitle toplumu, 19.yüzyıl sonunda endüstrileşme sürecinde ortaya çıkan toplum çeşididir. Büyük ölçekteki sanayi organizasyon, detaylı toplumsal iş paylaşımı, iç göç ve kentleşmenin gelişmesi, politik karar almada merkezileşme, milli ve uluslararası haberleşme sistemlerinin gelişmesi, kitlelerin siyasi hareketleri kitle toplumu tipini geliştiren etkenlerdir. Kitle toplumu terim olarak ilk kez kapitalizm karşıtı ve aristokratik düşünceler aracılığıyla sanayi toplumunun ahlak ve yapısını eleştiri amacıyla kullanılmıştır. Bu eleştiri ile kitle toplumu ahlaki kriz ile ilişkilendirilerek, dini ve aileyi yıktığı belirtilerek eleştirilmiştir. Kültürel ve değer sıralanmasının yıkılışı ile ticarete dayalı kitle popüler kültürü meydana gelmiştir. T.S. Elliot gibi filozoflar kültürün kitleler üzerinde kültürel ahlak değerleri için tehlike arz eden bağlantısına son vermesi zorunluluğunu belirtmişlerdir.

2) Kültür Endüstrisi Kuramı:

Max Horkheimer, Thedor Adorno gibi Frankfurth Okulu teorisyenleri tarafından savunulan yaklaşıma göre tüketim kapitalizmi temelinde şekillenmiş olan kültür

endüstrisinin kitleleri edilgen tüketiciler haline getirip denetim altına aldığı savunulmuştur. Kültür endüstrisi kitlelere kültürel bir baskı kuran endüstri aygıtına dönüşmüştür.

3) Gelişmeci Evrim Teorisi:

Modern ekonomik sistemin sunduğu fırsatlarla her bireye kültürel yaşama dahil olma fırsatı sunduğu savunulmuştur. Düşük fiyatlı basın yayın ürünlerinin artması, boş zaman etkinliklerinin artması, kitle eğitimi daha demokratik bir kültürün oluşmasını sağlamaktadır. Kültür endüstrisi kuramcılarının savunduğu gibi bir hegemonya mevcut değildir. Popüler kültürün yüksek kültürü tehdit etmesi de söz konusu değildir. Tam tersine popüler kültür toplumun kendine özgü gereksinimlerinin ifade edilmesidir (Günay, 2009: 14).

Kroeber popüler kültürün niteliklerini aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- Şekli orta karmaşıklıktadır.
- İletim ve aktarımı metot ve şartlar olarak dolaylıdır.
- Epeyce ucuz ancak para ile sağlanır.
- Patent benzeri kanallarla tüketime erişilir
- Üreticisi bellidir.
- Standardizasyonu sağlanmış, tekrardan şekillendirilmiş ve arttırılmış biçimde gösterimde bulunulur.
- Kültüre dair gelenek ve değerleri güncel formüller şeklinde yansıtır.
- Kültür ürünlerinin üreticisi ve tüketicisi arasında sosyal statü farklılığı bulunur.
- Üretenler ve sunanlar uzmanlaşmıştır.
- Ürün tüketiciye yöneliktir (Günay, 2009: 14).

Hakkında bu denli farklı bakış açısı ve tartışmalar bulunan popüler kültür kavramı yaşamın her katmanında görülebilir. Bunun ilk sebebi popüler kültürün yayılmasına neden olan araçların çokluğu ve etkili olmasıdır. Bu araçların temelinde edebiyat, televizyon, spor, medya, bilgisayar ve internet bulunmaktadır. Örneğin, Amerika'da çekim yapılan birçok dizi ülkemiz de dahil birçok ülkede İngilizce veya alt yazılı yayınlanmaktadır. Bu diller nedeniyle popüler kültür denilen kültür yaygın hale gelmekte, Amerikan stili bir yaşam tarzı dünyayı kuşatmaktadır. Bunun neticesinde de İngilizce bütün dünyanın ortak bir dili olmayı sürdürmektedir (Sakallı, 2014: 311).

Umutsuz Ev Kadınları, Taht Savaşları gibi diziler dünya geneli milyonlarca izleyiciye ulaşmakta, Kayıp (Lost) isimli diziyi izleyiciler yalnızca televizyonda değil, internet aracılığıyla da tekrar edip izlemektedir. Roma İmparatorluğundaki ünlü Trakyalı köle ve gladyatörü Spartacus her hafta evimize misafir olmaktadır. Hal böyle olunca ulusal kültür unutulmaya başlanmaktadır. Televizyonun bu kadar erk sahibi olduğunu belirten bir örneği de ülkemizde görmekteyiz. Muhteşem Yüzyıl, Aşk Memnu, Kurt Seyit ve Şura, Hanımın Çiftliği benzeri diziler televizyonda yayınlandığından beri bireylerin bu romanlara ve tarihe alakası artmış, bu konuyla ilgili kitaplar, çok satılanlar listesinde bulunmaya başlamıştır (Sakallı, 2014: 311).

Günümüzde televizyon birçok evde haber alma ve eğlence aracı olduğundan televizyonda izlenen her şey hemen onaylanır. Televizyon özellikle çocuklar ve gençler üzerinde daha etkilidir. Öztürk ve Bıkmaz (2007), ilköğretim 5 ve 7. sınıf öğrencilerinin okulu algıları ve popüler kültürün onların okul hayatlarına etkisini ortaya koymaya çalışmışlardır. 2004 ve 2005 yıllarında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilköğretimdeki okulların 5 ve 7. sınıfına devam eden öğrencilerden 5'er öğrencilik odak grupla mülakat gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucunda, televizyon aracılığıyla ortaya konulan popüler kültürün öğrencilerin okul yaşamını, olumlu ve olumsuz biçimde etkilediği, öğrencilerin popülerliği olan bilgi yarışması ve dizileri izledikleri için derslerini ve okuldaki arkadaşlarını zedeleyip zarar verdiği sonucu elde edilmiştir (Sakallı, 2014: 312). Ancak popüler kültürde, özellikle televizyon, sinema ve sosyal medya içeriklerinde, zorbalık davranışları sık sık mizahi bir biçimde ya da dramatik bir anlatım içinde yer almaktadır. Özellikle gençler arasında yaygın olarak izlenen dizilerde, filmlerde ve sosyal medya platformlarında zorbalık, güç ve popülerlik ile bağdaştırılabilir. Bu durum ise zorbalığa dair eylemlerin gençler arasında daha normal ve kabul edilebilir olarak anlaşılmasına hatta uygulanmasına yol açabilmektedir.

Güney Kore'de popüler kültür olan Hallyu'nun bir bölümü olan K-Pop son zamanlarda Türkiye ve Dünya gündeminde isminden oldukça söz ettirmektedir. Özellikle de genç kadın izleyici profili arasında büyük hayran kitleleri bulunan K-Pop'un tüm dünyadaki başarısının bu seyrinde Güney Kore hükümetlerinin 1990 yılı ortalarından itibaren kültürel içeriği bulunan ürünlere farklı biçimlerde sağladığı destek önemlidir. Çoğunlukla gençler arasındaki sosyal mecralarda örgütlenmiş olan farklı ölçeklerdeki etkin fan kitlelerinin bulunduğu görülen K-Pop dahilinde grupların başarısı "Kore Dalgası"

biçiminde adlandırılan Güney Kore'nin popüler kültürü olan Hallyu'nun günlük yaşam ve popüler kültür yaklaşımlarına göre dikkate alınması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Son yıllarda TWICE, BTS, EXO gibi K-Pop grupları tüm dünyada gençler arasında artan popülerliği Parazit isimli film benzeri Oscar ödüllü yapımları ve Squid Game benzeri Netflix izlenme rekoru kıran prodüksiyonları ile dikkat toplayan Güney Kore merkezli kültür ürünleri Güney Kore'den bütün dünyada yaygınlaşan popüler kültürün ürünlerinden yalnızca bazılarıdır (Keskin, 2022: 784).

K-Pop Güney Kore popüler kültürü olan Hallyu (Kore Dalgası)'ya ait bir üründür. Hip hop, grunge, pop müzik, R & B, reggaenin etkin bir dans koreografi düzeni ile bütünleştirildiği bir müzik çeşididir. K-Pop'un yükselmesi 2012 yılında Güney Kore'ye mensup şarkıcı PSY'nin bütün dünyada ünlü olan Gangnam Style şarkısı ile başlamaktadır. K-Pop grupları, Post Hallyu ismi verilen son dönem Güney Kore politika ve ekonomisinde mühim bir yaratıcı endüstriyel ürün olma biçiminde karşımıza çıkmaktadır. K-Pop yıldızlarının Kore'nin tanıtım markası veya diplomasi ögesi biçiminde kullanılması ise ilk defa 2010 yılında gerçekleşen G-20 Zirvesi'nde görülmüştür (Keskin, 2022: 787).

K-Pop kendine ait özellikleri dikkate alındığında bir arttırılmış eğlencedir. K-Pop gruplarının idollerinin aşık olunacak görüntüleri, beden performanslarına dayalı dans ve akrobasi hareketleri ve sahnenin etkili kullanılma şekli arttırılmış eğlenceyi ortaya çıkaran unsurlardan bazılarıdır. Yüksek bir katılımcı kültüre bağlı moda, müzik, görsellik ve dansın bütünleşmesidir. Fuhr'a göre K-Pop bu belirtilen niteliklerin yanı sıra postmodern ışıltılı bir kaçış dünyası karnaval kutlamasıdır (Keskin, 2022:787).

K-Pop gençlerde güçlü bir etki oluşturan fenomen durumundadır. Genç hayranları arasında güçlü bir topluluk oluşturmaktadır. Fakat, bu topluluğa dahil olmayanlar ile dışlanan ve farklı olanlar zorbalığa maruz kalabilmekte hayran grupları arasında rekabet ve ayrımcılık ortaya çıkabilmektedir. Bunun yanı sıra K-Pop, estetik ve fiziksel duruma büyük önem vermektedir. Gençler sanatçıların yaşam tarzlarını ve görünümelerini dikkate alarak kendilerine standartlar belirlemektedir. Bu durum ise kendi beden imajları hakkında olumsuz düşünceler geliştirmelerine neden olabilmektedir.

Bunun yanı sıra, özellikle K-Pop grupları, videoların sunulduğu gençlere hem psikolojik hem de bedensel büyük zararlar verir. Örneğin Tiktok'u yoğun izleyen kişilerde Tourette Sendromu vakalarında önemli bir artış vardır. Tourette (Turet) Sendromu aynı biçimde

kısa aralıklarla oluşan istemsiz, hızlı, ani bedensel tikler ve ses tiklerinin meydana getirdiği nörolojik ya da nörokimyasal genetik bir rahatsızlıktır (Merter, 2023: 129).

Ayrıca K-Pop hayranlığı, gençleri rekabete de teşvik etmektedir. Hayranlar favori gruplarını ya da sanatçıları desteklerken öteki gruplara karşı olumsuz tutum geliştirebilmekte, bu rekabet gençlerde, sosyal medya üzerinden siber zorbalığı arttıran bir faktör haline gelmektedir. Bununla birlikte popüler kültür genellikle belirli davranış kalıplarını havalı ve güçlü olarak idealize etmekte, okul ortamında, popüler olmak isteyen öğrenciler bu kalıpları taklit ederek zorbalığa dahil olabilmektedir. Örneğin, popüler kültürde sıkça görülen “güçlü olan hayatta kalır” metoforu, güçlü ve popüler olan öğrencilerin, daha zayıf gördükleri akranları üzerinde zorbalık pratiklerini gerçekleştirmelerini haklı bir davranış olarak gösterebilmektedir. Popüler kültür kavramının gençler üzerindeki bu etkilerini daha detaylı kavramak için popüler kültür ile ilgili yaklaşımların irdelenmesi önem taşımaktadır.

Popüler Kültür ile ilgili Genel Yaklaşımlar

Popüler kültür ile ilgili algımız popüler kültüre olan yaklaşımımızı meydana getirmektedir. Popüler kültüre ilişkin yaklaşımlar Marksist ve İdealist felsefi yaklaşımlar biçiminde açıklanabilir.

A) Marksist Yaklaşımlar:

Bu kuramda, özellikle üretim araçlarıyla alakalı hususlarda proletaryanın (işçi sınıfı) denetimi ve sömürülmesi üzerinde odaklanılmaktadır. 21.yüzyıl kapitalizminde üretim zamanla tüketime dönüşmüş, işçilerin denetimi ve sömürülmesinden tüketicilerin sömürülmesine paralel olan bir kayma meydana gelmiştir. Tüketenlere neyi ne kadar tüketeceği veya tüketip tüketmeyeceği ya da tüketime ne kadar bütçe ayıracağı gibi konularda kendi kendilerine karar alma hakkı tanınmamıştır. Bundan ötürü üreticilerin denetleme ve sömürmesini tamamlamak adına denetlenebilen ve sömürülebilen tüketici kitlesi yaratılmıştır (Tuna, 2008: 28). Popüler kültürde mühim olan malların devamlı tüketilirken bir imajı da birlikte getirmesidir. Toplumsal düzende popüler kültürün ürünlerine ilişkin tüketimin daha çok gençler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir (Aydoğmuş, 2006: 53).

Popüler kültürde tüketim ile doğru orantılı biçimde ilerleyen imaj gençlerin popüler kültüre yönelmesinin temel sebeplerindendir. Özellikle lise seviyesinde gençler kişilik ve kimliklerini geliştirirken, popüler kültür onlara farklı kimlikleri deneyimleme imkanı

sunmaktadır. Moda, müzik, film gibi unsurlar gençlerin kendilerini ifade etmelerini sağlamaktadır.

Marks'ın kuramında geçim için tüketim ile lüks tüketim ayrılmıştır. Geçim tüketim araçları, temeldeki gıda maddeleri iken; lüks tüketim araçları lüks otomobil gibi araçlardır (Ritzer, 2000'den akt. Tuna, 2008: 28). Bigsby'a göre Marksist bakış açısı popüler kültürü belli ekonomik ve toplumsal hayat kurumları üzerinde kurulan ideolojik yapının bir bölümü olduğunu görüp, rasyonel bir ekol olarak tanımlamaktadır. Buna benzer biçimde diğer yaklaşımlar da popüler kültürü onun üreticisi ve etki eden toplumun şartlarıyla araştırmaktadır. Marksist edebiyat ve kültür eleştirileri yazılarında popüler kültür kavramı halkın denetleme olanağı bulunmayan ekonomik araçlar tarafından üretilip dağıtılan zorlamaya dayalı bir kitle kültürü biçiminde algılanmaktadır. Bu yaklaşımların yanı sıra en iyi örnek, popüler kültürü güdüleme-yönetme hususlarıyla değerlendiren ve bu durumun kültür endüstrisi aracılığıyla meydana getirildiğini savunan Frankfurt Okulu'dur (Tuna, 2008: 28-29).

Popüler Kültür kavramında temel bir ekol olan Frankfurt Okulu temsilcilerinden Horkheimer ve Adorno'nun (1947) ünlü kültür endüstrisini kavramsallaştırması ile kitlesel kültür ve popüler kültür muadil kılınmıştır. Frankfurt Okulu açısından kültür endüstrisi, kapitalist sistemin toplum üzerindeki hegemonyasının bir yansımasıdır (Keskin, 2022: 784). Frankfurt Okulu temsilcilerinden Marcuse'a göre, her geçen zaman yenisi üretilen gösterişe dayalı otomobillerin, hazır gıdalarla doldurulmuş buzdolaplarının, birbirine benzeyen eğlencelerin en büyük işlevi, insanın yaşadığı topluma yabancılaşmasını sağlamaktır (Avcı, 1999'dan akt. Tuna, 2008: 32).

Popüler kültür genellikle yüzeysel ilişkiler üzerine kuruludur. İnsanlar sürekli hızlı güncel içeriklere maruz kaldıkça, daha derin ve manalı durumları anlamakta zorlanabilmektedir. Ayrıca popüler kültür özellikle sosyal medya aracılığıyla sanal sermayenin artmasına da neden olur. Frankfurt Okulu düşünürlerinin görüşleri dikkate alınarak; bu durum kapital sermayenin topluma egemen oluşunun güncelleşmiş halidir.

B) İdealist Yaklaşımlar:

İdealist felsefe kültür ve kitle kavramını birleştirip birden çok anlam üretir. Bütün insanlar kitle kültürünün manasının, çoğunluğun kültürü olduğu hususunda birleşmektedir. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra kitle kültürü kavramının yanı sıra popüler kültür kavramı kullanılmaya başlamış ve 1980'li yılların başında bu kavram popüler biçimde gündeme

gelmiştir. Brown'a göre popüler kültür kısıtlı biçimde entelektüel ya da yaratılıştan seçkin olmayan genellikle kitle haberleşmesi tarafından iletilen öğelerdir. Popüler kültür, halk kültürü ve seçkin arasında en görünür kültürdür (Tuna, 2008: 34).

Popüler kültür halktan esinlenerek içerikler üretir. Örneğin yerel masallar, efsaneler ve geleneksel müzik unsurları popüler filmlerde, dizilerde ve şarkılarda yeniden yorumlanabilir. Bu durum halk kültürünü daha geniş bir kitleye ulaştırırken, geleneksel unsurları da beraberinde getirmektedir. Seçkin kültür ise daha elitist yapıda olup popüler kültür, seçkin zenginlikli ve bazen kapsamlı zor olanları halk arasındaki daha basit ve bilinen temalarla birleştirerek daha erişilebilir hale getirir. Amaç daha geniş kitlelere eşzamanlı hitap etmektir.

Kültürel Çalışmalar Ekolü, popüler kültürü Frankfurt Okulu düşünürlerinden farklı bir algı ile değerlendirmişlerdir. Kültürel Çalışmalar Ekolü için popüler kültür ürünleri baskıcı özellikler içerse de popüler kültürün içindeki insanı anlamak gerekir. Bu manada popüler kültür halktan izler taşımaktadır. Güney Kore'nin popüler kültürel ürünü olan K-Pop'un dünyanın genelinde hızlı yükselmesinin popüler kültür kuramlarına göre Frankfurt Okulu'na ait açıklama veya Kültürel Çalışmalar Ekolü'ne ait anlamaya ilişkin açıklamalarının yapılması, bununla birlikte bahsedilen K-Pop gruplarının takibindeki fan kitlelerine de mağdur (kurban)ya da birey olup hangi bakış açısıyla yaklaşıldığının delillerini göstermesi açısından önemlidir.

Popüler kültürün ürünleri insanın günlük hayat pratiklerine dayanmaktadır. Bundan ötürü bireye etki etmekte ve eylemlerini yönlendirebilmektedir. Zaten gündelik kullanım durumuna göre popüler kültür çoğunluk bireyler tarafından beğenilen olgulardan oluşur (Keskin, 2022: 784).

Dikkatle incelenirse, bireylerin şeyleri eyleme şekli (kültürü) toplumun kendine olan algısı, görüntüsü, estetiği, yaratıcılığı, hissettikleri, duyarlı oluşu, kendi özünü kendine ve dışına anlatmasıyla oluşan sosyal kişiliğidir. Tüm bunlardaki başkalıklar aynı zamanda hem toplumun içindeki hem de toplumların arasındaki farklı özellikleri de oluşturmaktadır. Sosyal olarak üretim ve ilişkiler açısından ne denli farklılaşma ve kademeleşme üretilmekte ise (veya benzeşme üretiliyorsa), o denli farklılaşmış ve karmaşıklaşmış kültür (o denli homojen kültür) üretiliyor anlamına gelmektedir. Dolaylı olarak kültürün üretiminin ve paylaşımının yapılması topluluğun kendini nasıl üretip

paylaştığına uygun olarak biçimlenir. Popüler Kültürlerin meydana gelmesi popüler öğelerle gerçekleşir (Erdoğan, 2004: 2-3).

Bu öğeler arasında popüler ideoloji ve düşünceler, popüler sporcular, müzisyenler, popüler televizyon programları ve karakterleri, futbol gibi popüler sporlar, popüler siyaset, sanatçılar gibi popüler unsurlar bulunmaktadır. Küreselleşme ile birlikte kültürler, hizmetler, ekonomiler birbirlerine yakın ve bağımlılığa sahip hale gelmekte ve dünya ekonomik süreci tek pazara dönüşmektedir. Örneğin yabancı formata sahip televizyon programları bu yakınlaşma ile kültürün bir parçası haline gelmiştir. Programlar aracılığıyla gösterilen hayatlar, yaşam biçimleri ve yarış ortamı kültür endüstrisinin bir bölümü haline gelmiştir. Bununla birlikte yabancı formata dair programların kültürel etkileri de yadsınamaz bir gerçektir. Proje tasarımı Framantle Media olan ve Türkiye’de de benzer formatta televizyonda yayınlanan Yetenek Sizsiniz Türkiye adlı yarışma programı yoğun izleyici kitlesine sahiptir. Programdaki yarışmacıların amaca ulaşmak için gösterdikleri her türlü çaba ve mücadele ile birlikte rekabet ve hırs da görülmektedir (Kırık, 2018: 35-48).

Rekabet ve hırs olgusuna bağlı olarak bencillik olgusu da tetiklenmekte bu da kişilerin içinde bulundukları halden daha farklı biçimde davranmalarına sebep olmaktadır. Ülkemiz de dahil olmak üzere televizyona ve özellikle yarışma programlarına verilen kıymet oldukça büyüktür. Televizyon, bu manada çok farklı sosyal sınıflardan yoğun izleyici kitlesine sahip bir mecra olarak, haber verici, bilgilendirici, eğitici işleve sahiptir. Yarışmacı bireylerle özdeşleşme, zirveye kavuşma arzusu ve sonucunda edinilecek ödül, yarışma programlarını diğerlerinden de ayırt etmektedir. Bu programlara dair içerikler, haber paylaşımları medyada da yankılanmakta, sosyal paylaşım ağlarındaki kullanıcılar yarışmacıların kritiğini yapmaktadır. Popüler kültür öteki kültür türlerinden farklı olarak, devamlı değişen, kısa vadeli ve güncelliğini koruyan bir yapıdadır (Kırık, 2018: 36-47). Günümüzde bu değişim karşılıklı, arz talep ilişkisi ile gerçekleştirilmektedir. Küreselleşme, teknolojik gelişmeler, sosyal medya platformları yeni trendlerin hızla gelişmesini sağlar, bu, günümüzdeki genç kuşakların sürekli yenilik ve değişim beklentisi ile paralel biçimde birbirini besleyerek gerçekleşmektedir.

Adorno, popüler müziğin standartlaştırıcı ve uyumlaştırıcı nitelikler taşıdığını belirtmektedir. Adorno’ya göre müzik topluma dair bilinç üzerinde uyutan bir etki yapar ve bu açıdan toplumsallığa yön veren ideoloji görevi gerçekleştirir. Diğer taraftan,

müziğin popülerleşip zaman geçtikçe ticari bir metaya dönüşümü sosyolojik olarak belli bir etki içeren araçsallaşma ve yabancılaşma durumunun müzik üzerinden gerçekleşmesine olanak tanımıştır. Bununla birlikte Adorno'nun gençlerin şiddete yönelmesinin tek engelleyici alan olarak sanatı savunması dikkate değerdir.

Popüler kültürün toplumsal gruplara ulaşmasında kitle iletişim araçları önemli paya sahiptir. Klasik kitle iletişim araçlarından olan gazete, televizyon, radyo bugün yerini internete dayalı teknoloji desteğiyle Instagram, Youtube, Facebook, Twitter benzeri karşılıklı etkileşime dayalı ağlara bırakmıştır. Popüler kültürün kitle iletişim araçlarına dayanarak kitleler üzerinde otorite yapıldığını belirten Adorno ve yakın görüşe sahip M. R. Real, kitlesel biçimde dolaylı belirtilen kültür kavramı ile bütün kültürün kitle etkileşim araçlarıyla iletilmesi halinde gerçek anlamda popüler kültür haline dönüştüğünü belirtmektedir. Yani Frankfurt Okulu, bugün kitle iletişim araçlarının etkisiyle kültürün popüler ve ticari bir hal alıp, kapitalist pazar ekonomisine hizmet eden bir metaya dönüştüğüne vurgu yapmaktadır (Keskin, 2022: 786).

Popüler kültürün en çok kullanıldığı alan ise esas bu kültürün kalbi olan sinemadır. Aşırı biçimde ekonomi ile ilgili kaygı temelli, satışa odaklı olan Hollywood filmleri tamamen popüler kültürün üreticisi ve satıcısı durumunda bir yapıdır. Bunların karşısına iki farklı grup çıkmıştır. Biri tamamıyla eğlenceyi merkeze alan düşünceleri eleştirmektedir ve daha politik tavidir. Öteki grup ise sanattan uzaklığını eleştirir ve sadece sanat için ilerler (Süzen, 2018: 6).

Hollywood filmleri aynı zamanda çoğunlukla büyük ölçekli bütçeler ile üretilir ve bu bütçelerin geri dönüşü, hasılatı, ürün yerleştirme ile sağlanmaktadır. Filmlerdeki marka ve ürünler piyasaya tanıtılarak tüketim maliyetlerini etkiler. Ayrıca Hollywood, küresel kitlelere hitap etmektedir. Bu hitap gücü ile kendisinin idealize ettiği kültürel değerleri ve normları yayarak kapitalizmin ideolojisini ve yaşam tarzını sürekli güncellemektedir.

Popüler kültürün ürünleri, topluma dayalı adaletsizlikleri ve iktidar-erk ilişkilerini toplumda tekrar üretmekte ve meşru hale getirmektedir. Otorite ve hegemonya, popüler kültürün ürünleri olan müzik, televizyon, sinema ve öteki kültür ürünleri vasıtasıyla bireyi meydana getiren yeni bir gerçeklik alanına sürüklemektedir. Bu biçimde güç-iktidar bağlantılarının toplumsal düzlemde sürekliliği sağlanmaktadır (Keskin, 2022: 787).

Gündelik hayat kavramından yola çıkarak K-Pop değerlendirildiğinde popüler kültürel ürün olarak hususi genç takipçi kitlesine gündelik yaşamın türlü stres ve sorunlarında;

aile içindeki sorunlar, cinsiyet, işsizlik, kimlik, akran zorbalığı benzeri konularda kaçış alanı oluşturduğunu belirtmek mümkün olmaktadır. K-Pop grupları genç hayranlarına başlarını yaslayacakları bir arkadaş biçiminde tasarlanmaktadır. Bu bakımdan, genç hayran kişi açısından K-Pop gruplarının söylediği şarkılar ve ilettikleri mesajlar, günlük hayattaki problemlerden uzaklaşma aracı biçiminde görülmektedir (Keskin, 2022: 788). Bir bakıma De Certeau'nun kavramsallaştırması dikkate alınarak belirtilecek olunursa kapitalist küreselleşmenin olduğu dünyada sistemden kaynaklı yaygın sorunların meydana getirdiği stratejilere cevaben K-Pop hayran kitlesi K-Pop gruplarının takipçisi olma ile stratejiler geliştirmekte ve problemlerinin çözümünde bu taktiklere başvurmaktadır. Trzcinsk (2018)'e göre, K-pop gruplarının dünyada hususi gençler arasında yaygın hale gelmesi tesadüf değildir. K-Pop şarkılarının eğlenceli, olumlu ve renkli yönü genç izleyicileri duygusal açıdan olumlu etkilemektedir. Bu şarkıların hayran kitlesinde kendini olumlu hissetmesine dair olumlu duygular sağlaması, hayran kitlesinin depresyon ve benzeri ruhsal problemleri atlatmasında destek olmaktadır (Keskin, 2022: 788-789).

Polonya'daki K-Pop hayran kitlesi ile yapılan bir araştırmada ARMY olmanın hayran kitlesini pozitif etkilediği, olumlu enerji verdiği ve depresyonları ile başa çıkmada bir arkadaş gibi işlev gerçekleştirdiği görülmüştür. Laffan, (2020)'a göre, dünya genelinde 92 ayrı bölgeden 1477 K-Pop hayranı gerçekleştirilen bir çalışmaya göre katılımcıların K-Pop hayranlık düzeyinin yüksekliği ile sosyal bağlılık, özsaygı, mutluluk değişkenlerinin yüksekliği arasında pozitif korelasyon tespit edilmiştir. Lee'ye göre ise K-Pop grubu BTS'in şarkı sözü ve başarılarıyla ayrı ayrı ülkelere göç eden Korelilerin uyumlu olma ve kimlik kazanma süreçlerine yardımcı olarak kendilerini belirtilen ülkede yabancı hissetmemesi bakımından ruhsal olarak da destek sağladığı anlaşılmaktadır (Keskin, 2022: 788-789).

Bugün çocuklar, ailelerinin haricinde, eğitim kurumları, akran grupları ve kitle haberleşme araçlarının oldukça tesirinde kalmaktadır. Bu manada kitle iletişim araçlarından biri olan televizyon, popüler kültürel ürünlerin yaygınlaşmasında ve bu ürünlerin çocuklarca seçilmesinde mühim bir toplumsallaşma aracıdır (Tuna, 2008: 65-66). Televizyonlarda özellikle Biri Bizi Gözetliyor, Ben Evleniyorum, Pop Star benzeri yarışma programları yayınlandıktan sonra farklı programlarda popüler kültüre dikkat çekilmiştir (Aydoğmuş, 2006: 39).

Sosyalleşme sürecinde mühim bir konuma sahip olan ailenin, toplumsal kültürü ve sosyal mirası yeni kuşaklara aktarma görevini gerçekleştirirken, çocuklarını popüler kültür ve ürünlerinin olumsuz etkilenmelerinden koruması gereklidir. Çünkü toplumdaki diğer üyeler gibi çocuklara ve gençlere de medyanın özendirmesiyle popüler kültürün ve onun ürünlerinin zaman geçtikçe daha çok etki edeceği bilinmektedir. Ailenin, sosyal miras olan kültürün temeldeki beceri ve bilgilerini çocuklara aktarması gereklidir (Tuna, 2008: 42-43).

İnternetin yayılması ile insan ilişkileri önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Yani, internetin olumlu tarafları olduğu gibi olumsuz tarafları da mevcuttur. Mesafelerin, ayrılıkların ortadan kaldırılması, yeni arkadaşlık şekilleri gelişmiştir, Öte yandan evlerin içine internetin dahil olması ile insanların ailesi ve akranlarıyla az zaman geçirip, iletişim kurmalarına mani olmuştur (Tuna, 2008: 49). Bu durum bireylerin daha az yüz yüze iletişim kurması ve daha az zamanı birlikte geçirmesine yol açmaktadır. Bireyler arası etkileşim azaldıkça anlamlı ve duygusal ilişkiler ve bağlar da azalmaktadır.

Sosyolojik biçimde değerlendirildiğinde popüler kültürün tesiriyle aidiyet grupları yerini referans gruplarına bırakır. Popüler kültürün belirtilen tesiri toplumsal değişmelerde esas neden olarak kendini ifade etmektedir. Aidiyet grubu, bireylerin kendisini içinde başladığı toplumsal kültüre ve tabakaya uygun anlamlandırması olup, referans grubu bireyin seçip onayladığı, toplumsallaşmasını belirleyen kültür referanslarını dikkate almasıyla ortaya çıkan kimliğidir. Tüketici durumundaki bireyler, bilhassa genç bireyler farklı türden beğeniler araştırıp kendilerinin beğenilerini anlamlandırma kültürel manada kimlik meydana getirme arayışı içindedirler. Kültür endüstrisi böyle bir olanağı tüketicilerine takdim etmektedir (Günay, 2009: 13).

Bireyler kültürel tercihlerini kültür endüstrisinin sağladığı farklı menülerden gerçekleştirebilirler. Bundan böyle tüketicilerin meydana getirdiği bu sentetik kimlik aidiyet kimlikleri ile çakışmaz. Bu husus kültür endüstrisi etkisini onaylayan gruba göre birey özgürleşmesi biçiminde anlamlandırılırken, olumsuz değerlendiren gruba göre ise yabancılaşma ve hatta kültürel şizofreniye neden olduğu biçiminde eleştirilere sebep olmaktadır (Günay, 2009: 13).

Yabancılaşma ve bireyselleşmenin sonucu olarak ise; Amerikalı psikolog ve yazar, Twenge ve Campbell (2010: 15) “Asrın Vebası: Narsisizm İleti” adlı eserlerinde sosyal narsisizmin çok hızlı bir şekilde yayılarak küresel anlamda bir pandemi haline

dönüşebileceği kaygısı taşımaktadırlar. Eserde, örneğin özellikle liselerde yaşanan kitlesel anlamda cinayetleri, narsisizmin temelinde yer alan aidiyetsizlik, kaygı, öfke, değersizlik ile birlikte değerlendirmişlerdir. Aynı zamanda, ünlü olma arayışı ile sivil itaatsizlik ve kriminalite arasında bağlantı kurmuşlardır. Psikolog yazarlar Twenge ve Campbell, eserde, çoğu kitlesel cinayetlerde katilin ünlü olabilme arayışları ile suç işlediğini, medyanın ise rating amacıyla katili hedefine ulaştırdığını belirtmektedirler. Yine paradoksal biçimde saldırganlık ve özsaygı arasında negatif korelasyon olduğuna değinip, bireyin kendini kıymetli hissettiği ölçüde daha saldırgan olabildiğini vurgulamışlardır.

Bunun yanı sıra bireyler artık gazete almak yerine internet vesilesiyle gazeteleri okumaktadır, CD veya kaset yerine internet aracılığıyla film izleyip müzik dinlemekte, telefon ile konuşmak yerine “Skype, msn, mirc” benzeri arkadaşlık siteleri aracılığıyla yakınlarıyla görüşebilmektedir. Bu gibi durumlar nedeniyle insanlar arasındaki iletişim oldukça azalmakta, kişisel ilişkiler bozulma yaşamaktadır. Bunun yanı sıra, tiyatroya, gitmek, kitap okumak, sinemaya gitmek gibi sosyal ve kültür içerikli faaliyetler yerini internete bırakmaktadır (Tuna, 2008: 50).

Günümüzde, Levi’s, kola, hamburger benzeri popüler kültüre dair ürünler gençlerin arasında yaygın hale gelmekte, zamanla gençlerin bir hayat biçimi durumuna gelmektedir. Gençler bu lüks tüketim ürünlerini tercih etmeleri halinde kendilerini daha olumlu hissettiklerini ve daha iyi düşünme sağladıklarını ifade etmiştir. Böylece gençler, Batı’nın yaşam stiline özenerek içinde bulundukları toplum kültürüne yabancılaşmaktadır. Bu yabancılaşma gençlerin tüketimin kaynaklarına daha rahat ulaşmaları ve elde etmeleri hususuna dayanmaktadır. Bu durum ayrıca gençleri olumsuz etkileyip, maddi olarak doyumsuzluğa yönlendirilmektedir (Tuna, 2008: 38).

Günümüzdeki intihar oranları ve alkol kullananların artışı, bunun yanı sıra, uyuşturucuya başlangıç yaşının zaman geçtikçe düşmesi bu durumun en mühim göstergelerindendir. Bu durumun meydana gelmesinde lüks tüketim ürünleri kitle haberleşme araçları gençleri olumsuz alışkanlıklara yönlendirmekte ve onları bu ürünlerin tüketimine özendirilmektedir (Tezcan, 2000’den akt. Tuna, 2008: 38).

Dolaylı olarak günümüzde popüler kültür ürünleri gençlerin sosyalleşmesini olumsuz etkilemektedir. Fakat bu problemlerin ortaya çıkmasında lüks olan tüketim malları ve kitle haberleşme araçlarının yanı sıra, toplumsal çevre, aile, okul ve hususi olarak da

akran çevresinin etkisi dikkate alınmalıdır. Araştırma ve okuma alışkanlığı kazandırılmamış bir çevrede büyüyen gençler, gerek televizyonda, gerek internet kafede farklı internet siteleri kanalıyla yabancı kültürel öğelerle karşılaşmaktadır. Böylelikle yabancı kültürel unsurlarla karşılaşan genç nesiller hem içinde bulunduğu kültüre yabancılaşmakta hem de yabancı olan kültürleri taklit ederek onları benimsemeye çabalamaktadır (Uygun, 2004'ten akt. Tuna, 2008: 55).

Bunun yanı sıra, popüler kültür etkisi sonucu oluşan popüler kabul edilen çizgi filmler ve oyuncak endüstrisinin çocuklara ulaştırdığı Ninja Kaplumbağa ve Rambo benzeri popüler çizgi film kahramanlarına ait oyuncaklar çocukların kavga ve dövüşe ilgi duymalarını gerçekleştirmekle beraber çocuklarda heyecan durumu da uyandırmaktadır. Çocuklar bu oyuncaklarla oynayıp Rambo gibi olmaya çaba harcamakta, ona benzer şiddet içeren eylemlerde bulunmaktadırlar (Tuna, 2008: 55).

Bu durum, popüler kültürde yer alan ünlü figürlerin özellikle gençler için rol model halini almasıdır. Bazı ünlüler, zorbalık veya rekabetçi, agresif davranışlarda bulunabilmekte ve bu davranışlar gençler tarafından taklit edilmektedir. Bu süreç gençlerin popüler kültür karakterleriyle nasıl güçlü bir özdeşleşme yaşadığının göstergesidir. Ayrıca reality şovlar da popüler kültürün parçası haline gelmiştir ve bu tür programlarda rekabetçi sosyal ilişkiler sergilenmektedir. Örneğin bazı şovlar, yarışmacıların stratejik olarak birbirlerine karşı oyunlar oynamalarını, manipülasyon yapmalarını ve sosyal güç savaşına girmelerini teşvik etmektedir. Bu tür programlar izleyenler üzerinde güç mücadelelerinin hatta zorbalığın kabul edilebilir yöntemler olduğu izlenimini oluşturabilmektedir. Bu programı izleyen gençlerin, bu programlardaki dinamikleri kendi toplumsal çevrelerine taşımaları ve hatta akran zorbalığının toplumsal statü kazanma yöntemi olarak algılanması olağandır.

Sosyalleşme sürecinde bulunan çocukların, toplumsal kimliklerinin biçimlenmesinde etkili unsurlardan biri de dinledikleri popüler müzik şarkılarıdır. Bu şarkıları dinlerken klip görüntülerini de izlemekte ve bu görüntülerdeki vücut eylemlerinden esin alıp oluşturdukları yürüyüş biçimi, zıplama, el, kol, ayak benzeri farklı hareketleri de uygulamaya çabalamaktadırlar (Tuna, 2008: 65).

Müzik, tüm zamanlarda gençlerin duygularını ifade etme biçiminde etkili rol oynamaktadır. Pop, rap, rock gibi müzik türleri kimi zaman zorbalık, güç gösterisi veya

intikam temalarını işlemektedir. Bu tür şarkılar, öğrencilerin zorbalık davranışlarını pekiştirebilir ya da şiddet içeren davranışları meşru da gösterebilir.

Bunların dışında, popüler kültür, bazen belirli kültür gruplarını marjinal olduğunu lanse edebilir. Bu durum okul ortamında dil, din, etnik köken ya da diğer kültürel farklılıkları olan öğrencilerin hedef haline gelmesine sebep olabilir. Medyada bu tür gruplara yönelik olumsuz tasvirlerin bulunması sonucunda gençlerin önyargı geliştirmelerinin akran zorbalığı için gerekçe oluşturması kaçınılmaz hale gelmektedir.

2.5. Yeni Sosyalleşme Biçimleri

Sosyalleşme; toplumsal kültürün kuşaklar arası aktarılması sayesinde gerçekleştirilen, ailede başlayıp, diğer toplumsal gruplar aracılığıyla devam eden bireylerin içinde doğdukları toplumun, gelenek, değer, din, adet, bilgi ve becerilerini elde etmelerini kapsayan bir süreçtir (Badawi, 1986'dan akt. Gündoğdu, 2023: 1). Başka bir tanıımı ise; sosyalleşme, kişinin belli bir toplumun ve dolaylı olarak da kişinin belli bir toplumun ve dolaylı olarak kültürün üyesi olmayı ve kültürel ve sosyal bir varlık olmak adına gereklerini yerine getirmeyi öğrenme süreci olarak tanımlanmıştır (Edgar & Sadgwick, 2007'den akt. Vatandaş, 2020: 816). Türk Dil Kurumu ise sosyalleşmeyi şöyle tanımlamaktadır; Toplum içinde yaşayan bireyin, karşılıklı ilişkiler ve insani münasebetler aracılığıyla içinde bulunduğu toplumun ahlak değerlerini, davranış kalıplarını öğrenmesi ve içselleştirme sürecidir.

Sosyalleşme insanlaşma sürecidir. Birey sosyalleşirken hem toplumun üyesi haline gelir hem de toplumun kültür ölçütlerine uyumlu insan olur. Dolayısıyla sosyalleşme hem birey hem de toplumu ilgilendiren bir olgudur. Bireysel manada kişi içinde doğduğu toplumun kültürel yapısını içselleştirmektedir. Toplumsal olarak ise, kültür mirasını yüklenmiş bireyler kanalıyla toplumun devamlılık kazanması gerçekleşmektedir. Sosyalleşme biyolojik olarak doğmadan başlar ve ömür boyu sürer. Birey tabiatı gereği sosyal bir varlıktır. Yapısı gereği sosyalleşmeye uyumlu olan insanın sosyalleşme sürecini gerçekleştirebilmesi için bazı koşullar gerekmektedir. Öncelikle, sosyalleşmenin hem beşiği konumunda ve aynı zamanda hedefi olan bir sosyal yapının mevcut olması gereklidir (Vatandaş, 2020: 816).

Diğer bir koşul ise çocuğun sosyal hale gelmesini ve içinde yaşadığı toplumun bir üyesi olmasına destek olacak yeterli kalıtsal ve biyolojik özelliklere sahip olması gereklidir.

Üçüncü özellik ise bireyin diğer bireyler ile ilişkiler kurma arzusunun ve çabasının olması gereklidir. Birey bu ilişkiler aracılığıyla, sevgi, merhamet, sadakat, vefa, saygı, yardımsever olma, utanma, acıma, kıskançlık, beğenilme vb. duyguları deneyimler, öğrenir (Vatandaş, 2020: 816). Sosyalleşme sayesinde bireyler toplumsal bağlar kurarlar ve bu süreç ömür boyu sürer.

Amerikalı sosyolog C. H. Cooley'e göre bu özellikler insanı hayvandan ayırıp özel varlık durumuna taşıyan özelliklerdir. Sosyalleşme türleri ikiye ayrılır (Vatandaş, 2020: 816).

Birincil Sosyalleşme: Birincil ilişkiler duygusal olarak yakınlığa ve samimiyete dayanır. İlişkinin içinde olan bireyler arasında güçlü bağlar mevcuttur. Bu bağlar kişisel menfaati önler ve fedakarlık gereklidir. İlişkiler yüz yüze, doğrudan ve karşılıklı iletişime dayalıdır. Taraflar birbirlerini yakın ve detaylı olarak tanır. İlişkide kurallar geleneklere dayalıdır. Grup aidiyeti kişisel varoluşun önündedir. Birincil ilişkilerin yaşandığı birincil gruplara en temel örnek ailedir. Çocukluk arkadaşlığı, köy ve mahalle hayatı, akrabalık ilişkileri de birincil ilişkilerin hakim olduğu birimlerdir. İnsan eğilim ve davranışlarının çoğunluğu öğrenme ile kazanılır. Temel insani tutum ve davranışların kazanılması birincil düzey sosyalleşme ile elde edilir. Şayet bu gerçekleşmezse bireyin fizyolojik açıdan yaşaması güç olacağı gibi kişiliğiyle eksik, problemleri olan bir varlık haline gelir. Çünkü sosyalleşme sadece toplumun bir üyesi olma süreci değil, insanlaşma sürecidir (Vatandaş, 2020: 817-818).

Birincil seviye sosyalleşme gerçekleşmediğinde birey sadece fizyolojik olarak insan kalmakta, doğuştan getirdiği insani özellikler köreldiği için yeterince insanlaşmamaktadır. Birincil düzey sosyalleşmenin gerçekleşmediği durumlarda bireyin gelişimin nasıl seyredeceği hakkında oldukça kapsamlı araştırmalar yapan Kingsley Davis'in araştırma sonuçlarının yer aldığı "Final Note on a Case of Extreme Isolation (1945)" adlı makalesinde sosyalleşememe ile ilgili olarak belirttiği önemli bir örnekte Isabella isimli bir çocuk bulunmaktadır. Gayrimeşru ilişki ürünü bir çocuk olup, annesi tarafından gizlenerek yalnız bir odada büyütülmüştü. Tespit edildiği zaman altı yaşında idi. Ürkekti ancak diğer insanlara saldırganca eylemlerde bulunuyordu. Tuhaf sesler çıkarıyordu, konuşamıyordu. Annesi gibi sağır ve dilsizdi. Sınırlı olarak annesi ile el kol hareketleri ile bir ilişkisi olmuştu. Isabella profesyonel bir ekip tarafından eğitime tabi tutulup, hızla bir gelişme kaydetti. İki sene içinde yaşlılarıyla aynı düzeye erişti (Elkin, 1995'ten akt. Vatandaş, 2020: 819). Bu ve diğer pek çok araştırma sonuçlarının gösterdiği

gibi sosyalleşmenin sağlanamaması sonucunda genetik olarak geçen nitelik ve yeteneklerde gerileme gerçekleşmektedir. Bu insani özellik ve yeteneklerin işlevsel hale gelmesi ancak toplumsal çevre ve sosyal ilişkiler ile mümkün olabilir.

İkincil sosyalleşme: Cooley'in tanımlaması ile ikincil gruplarda gerçekleşen ve ikincil ilişkilerin hakim olduğu sosyalleşme çeşididir. İkincil ilişkiler şahsi değildir. İlişkiler yazılı kurallara dayanır. Birey öznedir, öncelik grup üyelerinde değil, bireydedir. Bireysel menfaat ön plandadır ve kişiler arasında duygusal değil rasyonel bağ öne çıkar. Grup üyeleri birbirlerini detaylı biçimde tanımayabilir. Birey gruba isteyerek dahil olur ve beklentileri doğrultusunda grup üyeliğini sonlandırabilir. İkincil sosyalleşme gruplarının önemli örnekleri sendika, işyeri, siyasal parti, kent gibi yapılardır. İkincil sosyalleşme, genellikle çocukluk döneminde sağlanan birincil sosyalleşmenin devamında bireyin yaşamında ölene kadar devam eden bir süreçtir (Vatandaş, 2020: 820).

Sürecin ömür boyu sürmesi oldukça karışık bir süreç olduğunu belirtmektedir. Bu sürecin karmaşıklığını belirten bir başka husus ise sosyalleşmeye imkan tanıyan araç ve mekanların tarih süreci içinde farklılık göstermesidir (Calap & Çebi, 2020: 442).

Günümüzde sosyalleşmenin en mühim faktörlerinin aile, eğitim, ekonomi, siyasal kurumlar, din, serbest zaman olduğu görülmektedir. Birey toplum içinde toplumsal kurumların etkisini alarak sosyalleşmektedir. Sosyalleşmeyi sağlayan toplumsal kurumlar evrensel özelliğe sahip olmakla birlikte zaman içerisinde işlev ve sayı olarak değişim gösterebilmektedirler. Bu değişimler toplumsal yapının işleyişinde güncel durumların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Örnek vermek gerekirse aile kurumunun yapısındaki küçülme eğitim işlevinin aile kurumundan alınıp bağımsız kurum haline gelmesine yol açmıştır (Vatandaş, 2020: 817).

Bu durumun yanı sıra, kapitalist gücü etkili biçimde elinde tutan bazı ülkeler, çevredeki ülkelere siyasal ve ekonomik menfaatlerine uygun düşen kültürü aşılayıp yerel yaşamın dokusunu, bireylerin küresel kapital açısından uygun tüketici olmasını sağlayacak şekilde biçimlendirmekte ve bu şekilde küresel yapıdan faydalanmaktadır. Bunu sağlamak için medya, internet, giyim, popüler kültür, gıda zincirleri benzeri, genellikle bireyin tüketim kanalları üzerinden türlü şekillerle global olan yapı lokal hale getirilmektedir. Küreselleşmenin kültüre yansımaları ile homojen kültür oluşmuştur (Güney & Şahin, 2015: 8).

Ayrıca hayatın ekonomik ve teknolojik şartlarında gerçekleşen değişimler yeni gereksinimlerin oluşumuna neden olmuş, bu durum da yeni sosyal kurumların oluşmasına neden olmuştur. Bu manada kitle haberleşme araçları veya “serbest zaman (boş zaman) kurumu önemli örneklerdir. İkisi de modern zamanın getirisi. Haliyle sosyal yapı ve toplumun işleyişinde meydana gelen değişimler ve yenilikler direkt olarak sosyalleşme olgusuna etki etmektedir (Vatandaş, 2020: 817). Dolaylı olarak toplumsal yapıdaki değişiklikler özellikle çocukların ve gençlerin değerlerini ve normlarını da şekillendirmektedir.

Geçmişte insanların yüz yüze ilişki ile fiziksel olarak bir arada iletişim kurmalarına sağlayan fiziksel sosyalleşme ortamlarının önemli bir kısmı günümüzde dijital mekanlara dönüşmüştür. Dijital mekan denilen sosyal medya veya sosyal paylaşım ağları aracılığıyla oluşan fiziki mekanlardan bağımsız olarak sanal mekanlarda bir araya gelmeyi sağlayan web tabanlı hizmetlerdir (Dilmen & Öğüt, 2010; Büyükaslan & Kırık, 2013; Karagülle & Çaycı, 2014; Olgun, 2014’ten Calap & Çebi, 2020: 442). Sanal kavramı, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü’nde “aslında var olmayı ancak varmış gibi duyumsanan, zihinde tasarlanan şey” olarak tanımlanmaktadır (Evciman, 2022: 377). İnternet aracılığıyla kurulan sanal ilişkiler, yüz yüze, samimi, gerçek, özveri odaklı derin ilişkileri yüzeyselleştirip, sahte hale getirmektedir. Bunun ağır bedeli ise çoğunluk içinde yalnızlıktır (Twenge & Campbell, 2010: 14). Bu durum bireyin içsel yalnızlığı olarak değerlendirilebilir. Bireyin diğer bireylerle fiziksel olarak bir arada olmasına rağmen sosyal ve duygusal bir bağ kuramaması durumudur. Bu bir aradalıkta bireyler, anlamlı ve derin ilişkiler geliştiremediğinde ise yalnızlaşma gerçekleşmektedir. Sanal sosyalleşmeye geçiş süreci dikkate alındığında özellikle Sanayi Devrimi sonrasında televizyon bireylerin duygu, düşünce, algılarını etkileyen, değiştiren, serbest zaman kurumunun temsilcisi konumunda, bireyi hem etkileyen hem bilgi edindiren bir araç olmuştur. Çocuklar tüm dünyayı ekrandan kucaklamış, ikincil sosyalleşmenin rakipsiz otoritesi olduğu gibi, birincil sosyalleşmede etkisinin aile kurumunu geçtiği, ailenin etki gücünü sınırlandırması oldukça tartışılmıştır (Rigel, 1984, Yavuzer, 1986’dan akt. Vatandaş, 2020: 821-822). Ülkemizi dikkate alırsak; televizyon izleme süresi ile ilgili evreni de ülkemiz olan 2011 tarihli bir araştırmada on sekiz yaş ve üzeri kesimin günlük televizyon seyir süresi olarak, araştırmaya katılanların %20,4’ü 6 saat ve üzeri, %33,7’si ise günlük 3-6 saat olarak tespit edilmiştir. Bu uzun süreler, televizyonun bireyin, kültürel,

siyasi ve dini sosyalleşmesindeki önemini de ortaya koymaktadır (Sekam, 2011’den akt. Vatandaş, 2020: 822).

Bu etki sadece bireyin sosyalleşmesinde görünen bir durum değil, bütün insanlığın genel gidişatında, sosyal bilimlerdeki adıyla küreselleşme denilen bir benzeşmeye yol açmıştır. Friedman, medya araçları aracılığıyla taşınan semboller, inanışlar ve değerlerin tüm engelleri delerek geçtiğini, dünyanın güncel elektronik ağlarla düzleştiğini, dijital kablo ve bağlantılarla birbirine bağlanmış olduğunu belirtmektedir (Friedman, 2006’dan akt. Vatandaş, 2020: 822). Sosyal ağ kavramını ilk kullanan Barnes’e göre sosyal ağ, “kişiler arasındaki tesadüfi tanışmalardan ailevi bağlara değin uzanan ilişkiler haritasıdır” biçiminde tanımlamıştır (Aksüt & Çelikkanat & Balaban & Ateş, 2012: 64).

Alman Sosyolog Neumann’ın suskunluk sarmalı olarak isimlendirdiği duruma göre; bireye medya ve toplum tarafından aktarılan veya dayatılan kimliklere, görüşlere, rollere, kendi fikri ile çelişse dahi ayak uydurma çabası vurgulanmıştır (Neumann, 1993’den akt. Vatandaş, 2020: 822). İletişim teknolojilerindeki radikal büyük değişiklikler elektronikten dijital biçimde isimlendirilen dönemde sağlanmıştır. 20. yüzyılın son çeyreği ile beraber iletişim alanında yeni bir döneme girilip, sürecin etkisi ise son yirmi yılki süreçte belirmiştir. Bu etkiler nedeniyle 2000 yılı ve sonrası doğanlar “Z kuşağı, Dijital Yerliler” benzeri adlar atfedilerek önceki dönemlerde doğanlar ile farklılaştıracak biçimde anılmaktadır. Bunun nedeni ise internet üzerinden gerçekleşen etkileşim ve haberleşmenin bireyler açısından tutum, davranış, yaşam tarzı, kişilikleriyle bütün zamanlarınkinden oldukça farklı bir kuşağın meydana gelmesine sebep oluşudur. Kullanıcıların konumlarına bakılmadan, ulaşılan ve tüketilen nitelikte olan dijital etkileşim online niteliğe sahip bir iletişim mecrasıdır (Vatandaş, 2020: 823).

Sennet, dijital medya öncesi geleneksel medyada geri bildirimin olmadığına dikkat çekmiştir. Geçtiğimiz yüzyılda tiyatro ve konser salonlarında biçimlenmeye başlanan kalabalık halde sessiz kalma stilini pekiştirmiştir. O dönemdeki iletişimde bireyler iletiye maruz kaldılar fakat istekleri ile veya istemeden iletiyi alıp, varsa tepki verme olanağına sahip olamadılar (Sennet, 2013’den akt. Vatandaş, 2020: 824). Tepkisizlik durumu genel olarak kabul hali oldu. Fakat bugüne gelindiğinde internet teknolojilerine dair yeni bir unsur olan sosyal medya kişilerin eşzamanlı ve karşılıklı makine ile sağlanan iletişimde, iletişim kurulan kişi ile farklı gerçek uzamı, aynı zamanı paylaşmaktadır. Telekomünikasyon ağları tüm dünyamızı saran yapay bir etkileşim atmosferi

oluşturmuştur (Uluç, 2003'den akt. Vatandaş, 2020: 824). Bunun sonucunda internet ve sosyal medya kullanımını artmıştır. İstatistiksel veriler dikkate alındığında durum somut biçimde görülmektedir. We Are Social tarafından yayımlanan raporda 2022 yılı itibariyle dünya nüfusunun önemli çoğunluğu interneti (%62,5) ve sosyal medyayı (%58,4) aktif olarak kullanır hale gelmiştir (Kemp, 2022'den akt. Haylı, 2022: 1). Aynı raporda Türkiye'deki günde ortalama sosyal medya ve internet kullanma süresi dünya ortalamasına göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Günlük ortalama internette kalma süresi dünya genelinde 6 saat 58 dakika olmasına rağmen, Türkiye'de 8 saat olarak tespit edilmiştir. Sosyal medya günlük kullanma süresi ise dünyada ortalama 2 saat 27 dakika olup, Türkiye'de 2 saat 59 dakika olduğu görülmüştür. Türkiye'de bireylerin %69'u, dünyada ise %87'si interneti 14 yaş ve altında ilk defa kullanmaya başlamaktadır (Haylı, 2022: 1).

Ergen bireylerin internet ve sosyal medya kanalıyla olumsuz davranışlara maruz kama oranının diğer yaş gruplarına nazaran daha yüksek olduğu görülmektedir (Aslanbay, 2006; Buckingham, 2002; Elbozan-Cumurcu & Kaya, 2004; Facer & Furlong, 2001; Facer ve diğerleri, 2001; Livingstne, 2003; Öztürk ve diğerleri, 2007; Sefton-Green, 1998; Tarpley,2001; Valentine & Holloway, 2002'den akt. Haylı, 2022: 2). Bütün bu bilgilerden yola çıkarak ergenlik döneminde sosyal ağlarda geçirilen zaman dikkate alınarak, gençlerin, siber zorbalık da dahil, olumsuz etki ve sonuçlara maruz kalma oranlarının diğer gelişme dönemlerindeki bireylere nazaran daha fazla olduğu söylenebilir. Sosyal ağlarda geçirilen zamanın uzmanların yaşa grubuna göre tavsiye ettiği sürenin üzerinde olması özellikle çocukları ve gençleri olumsuz etkilemektedir. Psikolojik ve fiziki etkilenmelerin dışında, zamanla gerçek yaşam ve sanal yaşam ayrımı algısının dejenere olma tehlikesi de söz konusudur.

Bilgisayar teknolojileri ile gazete, radyo ve hatta televizyon gibi geleneksel haberleşme araçlarının ulaştığı kitlelerin tahminde bulunamayacakları ölçüde iletişim dünyası değişime uğramıştır. Bugün bireyler videomatik araçlarla, online gazeteleri, görüntülü kitapları okuyup, dünyanın öbür ucundaki ülkelerde olup biten olayları canlı biçimde uydu yayınları ile izlemektedir. Günlük hayatların neredeyse ayrılmaz bir parçası haline gelen sosyal medya sosyalleşme süreçlerinde ve günlük yaşama dair pratiklerde büyük dönüşümü yaşatmıştır (Vatandaş, 2020: 824).

İnsanların temel alışkanlıklarında değişiklikler oluşturmıştır. Örneğin öğrenciler ödev hazırlamak için kütüphaneye gitmek, kitap, ansiklopedi taramak anlamlarından ayrılmış, kütüphane gezip ansiklopedileri incelemek alışkanlığının yerini e-book'ları incelemek, forumları takip etmek almıştır. Birçok fotoğrafın düzenle yerleştirildiği fotoğraf albümleri evlerdeki özel yerlerden, önem verdiğimiz kişilerin fotoğrafları cüzdanlarımızın başköşesinden gitmiş, fotoğraf albümleri yerini devamlı yeni fotoğrafların eklendiği sosyal medya hesaplarında yer alan sanal albümler, özel fotoğraflar ise bilgisayar veya mobil telefonların ekranına yerleşmiştir. Hekimlerin tıp alanında en önemli rakibi forumlardaki “doktorlar”, eğitimcilerin en ciddi rakibi sosyal medyadaki uzmanlar halini almaya başlamıştır. Kişiler arası duyguların eşliğinde yüz yüze canlı sohbetler, gerçek buluşmalar yerini chatleşmelere bırakmıştır. Ayrıca bütün bunlar sosyalleşmek olarak adlandırılmaktadır (Vatandaş, 2020: 824-825).

Bu sanal cemaatler insanların hem üretici hem de tüketici konumunda oldukları örgütlenmelerdir. Üretilen ve tüketilen ürünün içeriği, niteliği ve genel anlamda devamlı biçimde bir satın alma eylemini kapsamasının bireylerin hayatı hakkında belirleyici oluşu ve gerçek hayatla kurdukları bağlantıya etkisi dikkate alındığında bir yabancılaşma, şeyleşme sürecinden bahsedilebilir. Bu sürecin analizinde Frankfurt Okulu temsilcileri Adorno ve Horkheimer'in “Aydınlanmanın Diyalektiği” adlı çalışmalarında geçen kültür endüstrisi kavramı ve alt kavramları olarak kullandıkları yabancılaşma ve şeyleşme kavramlarıyla televizyon, sinema, gazete, kitap gibi geleneksel medya araçları kanalıyla sanat ve kültürün bayağı bir seviyeye indirilip kitlelerin toplumsal sisteme uygun hale getirilmelerini eleştirmektedirler. Kültür endüstrisinin bütün toplumu yabancılaşma ve şeyleşme ile dönüştürmesini sağlayan ise ekonomik sistem ile kültürel sistemin otoritesinin eşitlenmesidir (Evciman, 2022: 377-380).

Kültür endüstrisi eliyle bireylere mevcut dünyayı tek gerçeklik olarak göstermek, bireylerin eleştirel düşüncelerinin önüne geçerek mevcut olan durumu sorgulamalarını önleyip, mevcut toplum sistemine razı olmalarını sağlamaktır. Sanal cemaatler kimlik, toplumsal aidiyet, topluluk içinde içerik üretim ve satın alma, aktiflik gibi taraflarıyla güncel medya içerisinde fenomen durumdadır. Kültür endüstrisi kavramıyla ilgili olarak bireylerin yabancılaşma, şeyleşme kavramları ile Alvin Toffler'in üre-tüketici (prosumers) kavramıyla sanal cemaatlerin kültür endüstrisi ürününe dönüşmesi söz konusudur. Bireyler yüz yüze diyalog halinde iken bile bu diyalog akıllı telefonlar

tarafından kesilmektedir. Yüz yüze diyalogun temel noktası sosyal ağlardaki paylaşımlardır. Haliyle birey, bir bölümü olduğu sanal coğrafya sebebiyle gerçek dünyaya yabancılaşmaktadır (Evciman, 2022: 377-389).

Sosyal paylaşım siteleri video, fotoğraf, müzik, kitap paylaşımına; kültür etkinliklerine katılmaya, farklı görüş, inanç, felsefeleri dile getirmeye, arkadaşlık kurmaya olanak sağlayan online ağlardır. Bu ağlar ile bireyler ilgi alanlarına giren konularda içerik paylaşımı sağlamakta, sohbet ortamları meydana getirebilmekte, kendilerini sosyal bir çevrenin üyesi görmekte veya mevcut üyeliğini kolayca sonlandırabilmektedir (Vatandaş, 2020: 825).

Böylece genel ve özel, küresel ve yerel, toplumsal ve kişisel birbirine karışmıştır. Bu alanların arasında bulunan sınırlar sanallaşmıştır. Mahremiyet algısı değişime uğramıştır. İnternet teknolojileri öncesi titizlikle korunan özel alan, kişinin kendi eliyle tanıdık, tanımadık herkese açılmıştır. Artık bireyin akşam ne yediği ne yaptığı, flörtü ile ilişkisi, canının sıkıldığı vb. sadece arkadaşları değil herkes tarafından bilinir hale gelmiştir. Sosyal medyadaki son trendler olan Facebook, Twitter gibi sosyal ağ sitelerindeki iletişim ortamları günlük hayatta iletişim kurmak açısından zorlanan bireylere kolaylıkla tanışma ve iletişim olanağı sağlamaktadır. Yüz yüze gerçek yaşamadaki iletişimi etkileyen utandıran, mahcup eden nitelikler sosyal ağ sitelerinin ortamında yok olmakta, bireyler düşünsel, ahlaki, duygusal kısıtlama ile karşılaşmadan istediği kişilerle istediği iletişime geçebilmektedir (Vatandaş, 2020: 825).

Ancak bir araya gelinen mekan sanal olabildiği gibi kimliklerin de sanal olma ihtimali yüksek olmakla birlikte birey kimliğini yeniden kurgulayabilmektedir. Bununla birlikte tüm bunlara rağmen bu mecralar kişilik ve kimliklerin oluşumunda önemli yere sahiptir. İnternet aracılığıyla bireyler birbirine arkadaşlık teklif etmekte, posta kutularına ileti bırakmakta, etkinliklere davet için davetiye göndermektedirler (Vatandaş, 2020: 826).

Özellikle COVID-19 pandemisinin başlangıcından itibaren bilgi ve iletişim teknolojileri daha fazla kullanılmaktadır (Haylı, 2022: V). Ancak sosyalleşme anlamında sosyal medya sosyalliği, ciddi endişeleri gerektirecek, sorgulanması gerekli bir sosyalliktir. Bunun nedeni iletişim ve ilişkinin sınırlı, zaman ve mekandan kopuk ve yüzeysel olmasıdır. Sosyal medyada sınırlı bir iletişimden söz edilse de ilişki demek oldukça zordur. Bilgi paylaşımı, dertleşme, danışma gibi kişiler arası ilişkiye dair çok şeyi gerçekleştirmek mümkün olabilir ancak bunlar son derece plastik bir özellik belirtmektedir (Vatandaş,

2020: 826-827). Toplumsal yapının sürekliliği için iletişim olgusu önemli bir koşuldur (Adıgüzel & Yılmaz & Uybadın, 2022: 1).

Ayrıca sanal sosyalleşmede, kimliklerin gerçekliği de kuşku vericidir. Kimlikler de sanal olabilir. Sosyo-ekonomik durum, yaş, cinsiyet, etnik/ulusal kimlik, medeni hal ve benzeri demografiye dair özelliklerin dahi gerçek olduğu konusunda şüphenin bulunduğu bir atmosferde sağlanan iletişimin işlevi normal olarak süreçle ilgili gelecek hakkındaki ümitleri de sorunlu hale getirmektedir. Bireyler zaman ve mekan sınırlaması olmaksızın duygu ve bilgi paylaşımları yapabilmektedir. Sosyal medya aktörleri siber toplum üyeleridir ve sanal uzay ortamında hayat sürmektedir (Vatandaş, 2020: 827).

Sanal cemaatler günümüzdeki bireyler açısından ayrı bir sosyalleşme kapsamına da dahildir. Kitleler kültürün hem üreticisi hem de tüketicisi durumunda oldukları için kitleleri kültür endüstrisinin popüler ve kar yoğunluğunun da parçası haline getirmektedir. Bugün starlığa giden yol televizyon kanalları veya sahneden çok sosyal ağlarda ünlü olmaktan geçmektedir. Bireyler sosyal ağdaki grupları aracılığıyla içerik üretip, takipçi sayısını artırarak zengin ve popüler olmayı hedeflemektedir. Örnek olarak günümüz gözde mesleklerinden “Youtuber” olmak verilebilir. Bu gruplara katılan birey belirli bir süre sonra ideoloji, karakter, inanç, çıkar vb. durumlar ile cemaate aidiyet hissi oluşturmaktadır (Evciman, 2022: 390-391).

Sanal sosyalleşmede zaman anlıktır ve gerçek de sanaldır. Bu, sosyalleşme durumunun esasen bir asosyalleşme durumu olduğu belirtilebilir. Sohbet etmek için bireyler yüz yüze iletişim yerine anlık mesajlaşma (Instant Messaging) uygulamalarına yönelmektedirler (Toprak vd., 2012’den akt. Vatandaş, 2020: 827). Eşzamanlılığın veya zamansızlığın somut hale geldiği siber uzamın en fark edilen yanı bireylerin fiziki dünyadaki sınırlılıklardan görece biçimde uzaklaştırarak ve yeni bir düzleme koyarak literatürde belirtildiği gibi televaroluşlarını gerçekleştirmektir (Castells, 2008’den akt. Vatandaş, 2020: 828).

Böylece sanal cemaat ile özdeşleşen birey kendisini üre-tükettiği sanal kültür endüstrisi ürünleriyle beraber meta olarak üretir. Birey artık sanal cemaatin bir parçası olmak yerine şeyleşmiş uzantısıdır. Eylemleri kimliği sanal cemaat aracılığıyla belirlenmiş yabancılaşmış bilinçtir. Adorno ve Horkheimer’in belirttiği gibi radikal sosyalleşme radikal yabancılaşma demektir (Adorno & Horkheimer, 2014’den akt. Evciman, 2022: 395).

Bu durumda yabancılaşma, yalnızlaşma ve sık temaslar aracılığıyla sosyalleşme önemli noktaları oluşturur. Modern ağ toplumunun bireyi, birbirinin içine geçmiş sosyal ve yalnız kavramlarını eşzamanlı tecrübe etmektedir (Calap & Çebi, 2022: 447-448). Son zamanlarda karanlık üçlü (dark triad) olarak isimlendirilen kişiliğin karanlık tarafı olarak nitelenen narsisizm, Makyavelizm ve psikopati kavramları ile sanal zorbalık eylemleri arasındaki ilişkiler incelenmeye başlanmıştır. Narsisizm, bireyin benlik durumunu fazla büyütmesi, saygınlık, kontrol, statü sahibi olma, başkaları tarafından hayranlık duyuma isteği, kendisine ayrıcalık gösterme isteği biçimindeki kişilik boyutu olarak tanımlanabilir (Morf & Rhodewalt, 2001'den akt. Haylı, 2022: 59-61). Makyavelizm, kişisel menfaat sağlamak hedefiyle diğer bireylere düşük seviyede anlayış gösterip toplumsal mecralarda onları kullanıp, aldatma, manipülasyon eğilimidir (Christie & Geis, 1970'ten akt. Haylı, 2022: 63).

Psikopati ise yüksek dürtüsellik, düşük empati, yüzeysel duygular ile karakterize kişilik özelliği biçiminde tanımlanmıştır (Jonason ve diğerleri, 2013; Paulhus & Williams, 2002; Tamborski & Brown, 2011'den akt. Haylı, 2022: 64). Goodboy ve Martin 2015 yılında karanlık üçlü olarak adlandırılan kişilik özellikleri ile sanal zorbalık arasında pozitif ilişki bulunduğunu ifade etmiştir. Van Geel vd. de 2017 yılında karanlık üçlü kişisel özelliklerinden biri olan psikopatinin sanal sosyalleşmede zorbalığı yordadığı saptanmıştır. Pabian vd. de 2015 yılında yine karanlık üçlü kişilik özelliklerinden psikopatinin sanal zorbalığı yordadığını belirtmiştir. Sanal zorbalık ile ilişkilendirilen bir diğer değişken prososyal eylemlerdir. Ahlak değerlerinden uzaklaşma biçiminde belirtilen ahlaki çözülme ve düşük empati düzeyi zorbalık davranışlarının artmasına neden olabilir. Görülüyor ki teknolojik gelişmeler zorbalık davranışı fiziksel şiddetten sanal şiddete doğru dönüşüme sebep olmuştur (Haylı, 2022: 6-7).

Araştırma sonuçları dikkate alındığında görüldüğü gibi sosyalleşmenin bireysel ve toplumsal işlevlerinin sağlanması sanal sosyalleşme ile gerçekleşmemektedir. Toplumsal yüz yüze sosyalleşme kazanımları olan bireye insani nitelikler kazanma, toplumun gerçek bir üyesi olmanın sağladığı güven, dilin sosyalleşmesi, toplumsal yapının sürekliliğinin sağlanması gibi kazanımların sanal sosyalleşme ile sağlanamayacağı anlaşılmaktadır.

3.BÖLÜM: AKRAN ZORBALIĞININ YANSIMALARI

Bu bölümde akran zorbalığının okullarda hangi biçimlerde yansıdığı tartışılacaktır. Akran zorbalığının nasıl ve ne şekilde gerçekleştiği yani hayattaki yansımaları ve ne gibi sonuçları olduğu akran zorbalığı ve şiddet kültürü, akran zorbalığı ve kültür endüstrisi, akran zorbalığı ve sosyal medya ilişkileri dikkate alınarak değerlendirilecektir.

3.1. Akran Zorbalığının Hayattaki Yansımaları

Son yıllarda evrensel bir sorun haline gelen akran zorbalığı, özellikle okul gibi sosyal ortamlarda güçlü bir kişi ya da grubun güçsüz bir kişi ya da gruba küçük düşürücü, zarar verici şekilde davranması olarak tanımlanabilmektedir (Gürhan, 2017: 175-176). Farklı bir sosyal statüye ait olmak, fiziksel görünüm ya da kişisel tercihleriniz zorbalığa uğramanız için geçerli nedenler olabilmektedir. Zengin olan fakir olana, uzun boylu olan kısa boylu olana ve hatta Türkçe pop müzik dinleyen Güney Kore pop müzik (K-pop) dinleyene zorbalıkta bulunabilmektedir.

Sistemik olarak devam eden zorbalığın mağdura zarar vermesi için fiziksel şiddet içermesine gerek yoktur. 24 Şubat 2024 tarihinde Çanakkale’de Eren Ö. isimli 12 yaşındaki ortaokul öğrencisi, boyunun kısalığıyla ilgili arkadaşlarının yaptığı şakaları kaldıramayarak 4. kattan atlayarak yaşamına son verdi. Avustralya’da ise 14 yaşındaki Amy E. sanal zorbalığa daha fazla dayanamayarak intihar etmişti. Bu iki örnekten de anlaşılacağı üzere akran zorbalığı mağduru psikolojik olarak yıpratıcı ve bütün dünyada veba gibi yayılan bir sorundur.

UNICEF’in 2018 yılında yayımladığı rapora göre 13-15 yaşlarındaki öğrencilerin yarısı (yaklaşık 150 milyon öğrenci) okulda ve okul çevresinde akran şiddetine maruz kalmaktadır. 2024 yılına geldiğimizde zorbalığın yaş aralığı düştüğü gibi, frekansının da arttığını söyleyebiliriz. Günümüzde akran zorbalığı ile mücadele kapsamında birtakım çalışmalar yapılsa da eksik kaldığı görülmektedir. Akran zorbalığının üstesinden gelinememesi okulları güvensiz bir ortama çevirmektedir.

Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA); Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma örgütü (OECD) tarafından üye ülkelerin 15 yaşındaki öğrencilerinin fen, matematik ve okuma alanlarındaki becerileri ile sosyoekonomik ve kültürel durumlarını değerlendirmektedir. PISA 2022 bulgularına göre katılım sağlayan 81 ülkenin ve OECD ülkelerinin ortalamalarına bakıldığında zorbalık tüm ülkelerde yaşanan ortak bir sorundur

(OECD, 2023b). PISA 2022 verilerine göre Türkiye’de öğrencilerin akran zorbalığına uğrama durumu grafik.1’de gösterilmiştir.

Grafik 1: PISA 2022 Verilerine Göre Türkiye’de Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Durumu

Kaynak: (MEB, 2023)

PISA verilerinden de görüldüğü üzere zorbalık okullarımızda farklı şekillerde tezahür etmektedir. Görmezden gelindikçe büyüyen bu sorun üzerine tartışmalar son yıllarda artmış olsa da kalıcı bir çözüm üretilmiş değildir. Türkiye’de akran zorbalığının disiplin suçu sayılmasına karar verilse de caydırıcı olmamıştır. Mağdur öğrencinin daha zor durumda kalacağını düşünerek şikayetçi olmaması, velinin çocuğunun zorba olmasında sakınca görmemesi gibi etkenler sorunun kökten çözümünü zorlaştırmaktadır. “Ezilen değil, ezen ol!” anlayışıyla yetiştirilen ve yanlış davranışlarına göz yumularak belli bir yaşa gelmiş çocuklarda olumlu davranışı ekecek ve filizlendirecek olan öğretmenlerin akran zorbalığıyla mücadele konusunda yalnız kalması da çözümsüzlüğün bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.

2017 yılında ABD’de 5. sınıf öğrencisi 10 yaşındaki Ashawnty D. kendisine zorbalık yaptığı iddia edilen bir çocukla kavgaya ederken çekilen videosunun sosyal medyadan

paylaşılmasının ardından intihar etti. Zorbalığa karşı mağdurun tepki göstermesinin siber zorbalığa dönüşmesine acı bir örnektir.

2023 yılında Kayseri’de, babası KHK ile işten atılan 14 yaşındaki lise öğrencisi D.Ç., okulda “terrorist” denilerek zorbalık yapıldığı için intihar girişiminde bulundu. İki farklı ülkede intiharı kurtuluş olarak gören iki farklı yaş grubundan yola çıkarak akran zorbalığını ve mağdurdaki etkilerini kapsamlı olarak araştırarak daha ciddi adımlar atılması gerektiğini söyleyebiliriz. Akran zorbalığı neticesinde gerçekleşen intiharlar sosyolojik bir sorun olarak irdelenmelidir. Bireylerdeki olumsuzlukların topluma yansıtacağı düşünüldüğünde dünyanın bir karanlığa doğru sürüklendiğini öngörmek için medyum olmaya gerek yoktur.

3.2. Şiddet Kültürü ve Akran Zorbalığı Yansımaları

Okullarda akran zorbalığı veya şiddet konulu araştırmalar dünyanın her yerinde, tüm ekonomik koşullar altında şiddetin çeşitlerinden birinin muhakkak ortaya çıktığını göstermektedir. Silahlı saldırı veya tecavüz gibi daha uç noktalarda bulunan şiddet türü haricinde, okullarda yaşanan rutin, normalize edilmiş şiddet çeşitleri vardır ve bu şiddetin tek sebebi öğrenciler değildir.

Akran zorbalığında, zorba erken yaşta şiddet uygulamayı öğrenmiştir (Gürhan, 2017: 176). Okul çağına geldiğinde mıknaş gibi diğer zorba çocukları da yanına çekerek çeteleşir ve zayıf olarak gördüklerine zorbalık ederler. Şiddetin her zaman ailede öğrenilmesi gerekmez, bu bağlamda televizyon ve sosyal medya çok iyi öğreticiler konumundadır.

“Eğer kan varsa iş yapar” anlayışıyla şiddetin ekranlarda sıklıkla gösterilmesi toplumda şiddetin meşrulaşmasına neden olmuştur (Başpehlivan, 2023: 153). Gerek ekranlarda gerekse de sosyal medyada sıklıkla şiddetin görülmesi insanların şiddete alışması ve tepki vermemesine neden olmaktadır. Bu nedenle sokak ortasında karısını döven erkek gözümüze batmamaktadır. Şiddete duyarsızlaşma ya da alışmada dizilerin etkisi yadsınamaz. Kurtlar Vadisi, Çukur gibi diziler toplumda karşılık bulmuş ve mafyavari davranışlar çoğalmıştır. Şiddetin romantize edildiği dizi ve filmlerle özellikle genç kızların beyaz atlı prensi bir anda kaba saba bir adama evrilmiştir.

Medya aracılığıyla hızla yayılan şiddet kültüründen akran zorbalığı da payına düşeni almıştır. Pis Yedili, Selena, Kardeşlerim gibi dizilerde fakirlerin örselendiği sahneler

beyinlerde yer edindi. Bugün hemen hemen bütün okullarda ekonomik durumu kötü olduğu için dışlanan öğrencilerimiz var. Dizilerdeki gibi fakir ama gururlu çocuklar birkaç bölümde zengin olamıyor. Popüler, kavgacı başrol çocuğu olmak için okullarda öğrenciler adeta bir yarış içerisindeler.

Okulda disiplini oluşturmak ve pratiğe dökmek eğitimcilerin üzerinde uğraştıkları en önemli problemdir. Disiplinle ilgili ilk pratikler genellikle ceza vermeye yönelik olarak algılanmıştır. Disiplinin ilk uygulamaları dikkate alındığında uyarıcıların şiddet içeren disiplinin, eğitsel hedeflere daha fazla yardım ettiği yönünde bir kabule haiz olduğu görülür (Cemaloğlu, 2007: 9).

Ban, okul yönetimi (eğitmenler) ile okulda disiplin kavramı arasında mühim bir ilişki olduğunu vurgulamıştır. Okul yönetimi ve okuldaki disiplin sorunlarını “reaktif” ve “proaktif” olmak üzere iki başlık altında toplamıştır. O’na göre, okul idarecileri, yönetim uygulamaları ile etkili bir disiplin ortamı oluşturabileceği gibi, etkili olmayan ve başarısız, problemlili bir okul ortamı da yaratabilir. Okul yönetimi öncelikle, okuldaki disiplin problemlerini iki grupta toplamalıdır. İlki reaktif disiplin, öteki ise proaktif disiplindir. Reaktif disiplin yaklaşımı çoğunlukla resmi (devlet) okullarında görülür. Bu yaklaşımda okul idarecileri veya öğretmenler problemlili davranış meydana geldiğinde davranışa doğrudan müdahale etmektedir. Sorunu çözmek için yetki ve statü kullanılır ve çoğunlukla ceza işlemleri ön plandadır. Reaktif disiplin yaklaşımı, hazırlıksız, aniden gerçekleştirilen yaklaşımdır. Plansız ve aniden, doğaçlamaya dayalı biçimde ortaya konduğundan, etkin disipliner yaklaşımı uygulayana da uyana da zarar verebilir (Ban, 1994’ten akt. Cemaloğlu, 2007: 12).

Proaktif disiplin yaklaşımı ise ilk etapta eğitim ortamlarının proaktif biçimde organize edilmesini öngörmektedir. Öğrencinin istenmeyen davranışlarını meydana getiren olumsuz etmenler saptanır. Bu olumsuz etmenler ortadan kaldırılıp, olumsuz eylemlerin görülme sıklığı azaltılır. Öğretmenler ve okul idarecileri hangi durumlarda ne türden stratejiler uygulanabileceğini böylece önceden bilir ve problem ile karşılaştıklarında bu stratejileri uygular (Ban, 1994’ten akt. Cemaloğlu, 2007: 12).

İlköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimde öğrencilerin kendi aralarındaki problemleri çözmek için farklı biçimlerde şiddete başvurduğu görülmektedir (Deveci & Karadağ & Yılmaz, 2008: 353). Okullarda yaşanan bu durum yalnızca Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde değil, bütün dünya toplumlarının yaşadığı küresel bir sorundur. Tezcan’a (1996:

105) göre okul ortamı içinde yer alan öğrenci, öğretmen, yönetici ögeleri de toplumsal çevrelerindeki şiddetten geniş ölçüde etkilenmiş bir gruptur. İşte bu durumu dikkate alarak okulda da bir şiddet ortamı tezahür edebileceğini yadırgamamak gerekir. Okulu toplumun genel sistemden ayrı tutmak imkanı değildir. Bu nedenle genel toplumsal sistemin okula yansımaları da kaçınılmaz bir gerçektir. Euronews’te (03, 2021) yayımlanan “Akran zorbalığı: Fransa’da arkadaşları tarafından nehre atılan genç kız öldü, zanlılar gözaltında” başlıklı haberde okulun toplumun genel sisteminden ayrı değerlendirilemeyeceğine dair örnek teşkil etmektedir:

“Fransa’da akran zorbalığına maruz kalan 14 yaşındaki bir kızın cansız bedeninin nehirde bulunmasının ardından gözaltına alınan iki sınıf arkadaşı cinayetle suçlandı. Ülke gündemine oturan olay Paris yakınlarındaki Argenteuil şehrinde iki gün önce Alisha isimli gencin cansız bedeninin Seine Nehri’nde bulunmasıyla ortaya çıktı. Şüpheliler hakkında cinayet suçlamasıyla iddianame hazırlayan Pontoise Bölge savcısı, akran zorbalığından cinayete kadar uzanan süreçle ilgili savcılığın iddianamesini basınla paylaştı. Kaza ihtimalini reddeden savcı, buluşmak için Alisha’ya mesaj gönderen iki genç sınıf arkadaşlarını nehre çağırdı. Burada bir sütunun arkasında saklanan erkek zanlı, kızını yere iterek, tekmelemeye başladı, daha sonra kız arkadaşının yardımıyla Alisha’yı nehre attı. Savcılığa ve Alisha’nın ailesine göre lise öğrencisi genç kız hem akran hem de siber zorbalığa maruz kalmıştı.”

Türk eğitim sisteminde fiziksel ceza uygulamaları 1923 yılında cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte yasaklanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın (1982) 17. Maddesinde ;“Herkes, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir”; Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyeti ile bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye uğratılamaz” denilerek birey hürriyet ve güvenliği emniyet altına alınmıştır. Benzer biçimde İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 5. Maddesi’nde de; “Hiç kimse işkenceye veya acımasız, insanlık dışı veya onur kırıcı ceza veya muameleye uğratılamaz” denilmektedir. Yasa ve sözleşmelerin yanında ülkemiz eğitim sisteminde öğrenciye karşı uygulanan fiziksel cezanın kötü muamelenin ortadan kaldırılması ve eğitim kurumlarında Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne titizlikle uyulması yönünde Milli Eğitim Bakanlığı’nın

okullara iletteği genelgelere dair haberler de zaman zaman basında yer tutmaktadır (Utkulu vd., 2007: 130).

Ancak Mahiroğlu ve Bulu'a göre Türk Eğitim sisteminin bütün seviyelerinde fiziksel cezalar çok uzun seneler öncesinde kaldırılmış olmasına rağmen ortaöğretim kurumlarında bu cezaların yaygın biçimde uygulandığı görülmektedir. Fiziksel cezaların uygulanma nedenlerine bakıldığında ise, çoğunlukla bu cezaların etkili sınıf yönetimi veya ğretim yöntemi eksikliğinden kaynaklandığı görülmektedir (Mahiroğlu & Bulu, 2003: 1).

Medyada “Kırşehir’de O Okulda Akran Zorbalığı” (10, 2024), başlığı ile verilen haber, okulda ğrenci, ğretmen, okul idaresi etkileşiminin ne denli önemli olduğuna vurgu yapan örneklerden biridir:

“Eğitimde marka olduğu için Hatay’dan Kırşehir’e gelen 9.sınıf ğrencisi okuduğu lisede akran zorbalığı nedeniyle zor günler geçiriyor. Astım hastası olan öğrenciye uygulanan şiddet nedeniyle ciğerlerinden kan geldi ve dizindeki hasar nedeniyle bacağı alçıya alındı. Hatay’da ikamet eden aile çocuklarının okuduğu lisede akran zorbalığı nedeniyle zor günler geçiriyor. Girdiği deneme sınavlarında Türkiye ve Uluslararası alanda matematik ve İngilizce dünya birincilikleri olan astım hastası B., Y., LGS’de rahatsızlanarak bir talihsizlik yaşadı ve iyi eğitim alabilmek için ailesi ile birlikte Kırşehir’e yerleşen öğrenciye bir süre sonra akran zorbalığı uygulanmaya başladı. Anne F., Y., okul yönetiminin de göz yumduğunu kaydetti. Okulda önce birkaç öğretmenin kendilerine yönelik olumsuz tavır takındığını ve olayların daha sonra geliştiğini kaydeden anne, astım hastası olduğu halde alıp sınıfta sıkıldığını, bu durumu öğretmenlere ve ailesine söylememesi yönünde tembih verip, oğlunu duvara sıkıştırıp, göğsüne sert bir şekilde vurulduğunu ve çocuğunun ciğerlerinden kan geldiğini vurguladı.”

Ülkemizde TİK’in 2022 yılına ait gerçekleştirdiği Türkiye ocuk Araştırması’nın sonuçları aşağda tablo-2’de görülmektedir:

	Ayda en az birkaç kez aşağıda belirtilen zorbalıklara maruz kalan çocukları Children who are exposed to the following bullying at least a few times a month							(%)
	Diğer çocuklar tarafından kasıtlı olarak dışlanan Left out of things on purpose	Diğer çocuklar tarafından dalga geçilen Made fun of by others	Diğer çocuklar tarafından tehdit edilen Threatened by other children	Diğer çocuklar tarafından eşyaları alınan veya eşyalarına zarar verilen Taken away or destroyed things that belong to child	Diğer çocuklar tarafından vurulan veya itilip kakılan Got hit or pushed around by other children	Diğer çocuklar tarafından hakkında dedikodu yapılan Exposed to spreading nasty rumours about	Belirtilen zorbalıklardan en az birine maruz kalan çocukları Children exposed to at least one of the mentioned bullying	
Toplam-Total	7,2	7,7	2,1	3,4	4,4	4,8	13,8	
Cinsiyet-Sex								
Erkek-Male	6,6	7,7	2,5	3,3	5,6	4,0	13,4	
Kadın-Female	7,9	7,7	1,6	3,4	3,1	5,7	14,2	
Yaş grubu-Age group								
6-12	8,7	9,2	2,6	4,4	6,1	4,8	15,9	
13-17	5,1	5,5	1,4	1,8	2,0	4,8	10,7	
İşlevsel zorluklar-Functional difficulties								
Zorluğu var-With difficulties	17,4	16,9	4,4	8,1	9,1	10,0	27,2	
Zorluğu yok-No difficulties	5,6	6,2	1,7	2,6	3,6	4,0	11,6	
Gelir grubu-income group								
Düşük-Low	7,6	8,0	2,4	3,8	5,1	4,3	13,7	
Orta-Medium	6,0	7,3	1,5	2,3	3,2	4,2	13,0	
Yüksek-High	7,4	7,5	1,8	3,2	3,9	5,8	14,2	

TÜİK, Türkiye Çocuk Araştırması, 2022

Tablo 2: Diğer Çocuklar Tarafından Zorbalığa Maruz Kalan Çocuklar

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Görüldüğü gibi Türkiye’de akran zorbalığı ile ilgili durumu değerlendirmek adına, TÜİK’e ait Türkiye Çocuk Araştırması, 2022 yılına ait tablo.2 ve grafik.2’de yer alan verileri incelendiğinde, zorbalık türlerine göre, diğer çocuklar tarafından zorbalığa uğrayan çocukların verileri dikkate alındığında; kendisinden dalga geçilerek zorbalığa uğrayanların oranı %7,7 olarak tespit edilmiştir. Kasıtlı olarak dışlananların oranı %7,2, hakkında dedikodu yapılarak zorbalığa uğrayanların oranının %4,8 olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, %4,4 oranında ise vurulma, itilme ve kakılma biçiminde zorbalığa uğrayan 6-17 yaş arasında çocuk olduğu görülmektedir. Eşyaları alınan veya eşyalarına zarar verilerek akran zorbalığına maruz kalanların oranının %3,4 olduğu görülmektedir. 6-17 yaş oranındaki çocuklardan %2,1 oranında çocuğun tehdit edildiğini belirttiğini görmekteyiz. 6-17 yaş grubundaki çocukların ise %13,4’ünün belirtilen zorbalık türlerinden en az birine maruz kaldığı da görülmektedir.

Grafik 2: 6-17 Yaş Grubundaki Çocukların Oranı

Kaynak: (TUIK, 2022)

Hiç şüphesiz ki negatif okul iklimi ve buna bağlı gerçekleşen şiddet durumları kabul edilebilir değildir. Ancak son dönemlerde sosyal medyada yoğun şiddet haberleri ile sarsıldığımız özellikle ortaöğretimde öğretmenlerin de disiplin adına şiddeti normalleştiren cezalandırma pratikleri yerine ideal dengeyi kurabilmeleri ve öğrencileri sorumluluklarının farkına varabilmeleri için bir özgürlük alanı bırakmaları gerekmektedir. Çünkü şiddet şiddeti daha güçlü hale getirmektedir.

Araştırmalar, ergenlerin deneyimlediği birçok durumun gerilime neden olabileceğini ortaya çıkarmıştır. Akran reddi, öğretmenler tarafından eleştirilme (Paez, 2016), okul ile ilgili problemler yaşama (Hinduja & Patchin, 2008), cezalandırılma, sınav kaygısı, aile içi çatışmalar, cezai mağduriyet (Moon ve diğerleri, 2011), düşük seviyede sosyal destek (Lianos & McGrath, 2017), maddi problemler, yüz yüze iletişimde zorbalık mağduru olma (Jang ve diğerleri, 2014; Lianos & McGrath, 2017), siber zorbalığa maruz kalma (Wright & Li, 2013; Xiao & Wong, 2013), stres (Aseltine Jr. & diğerleri, 2000) etnik ayrımcılığına maruz kalma, öfke, kaygı veya bunalım gibi olumsuz duygular (Moon & Jang, 2014), öz denetim ve öz benlik seviyesinin düşük olması, saldırganca tutumlar (Cullen ve diğerleri, 2008), strese neden olan etmenler arasında yer almaktadır (Haylı, 2022: 40).

3.3. Kültür Endüstrisi ve Akran Zorbalığı Yansımaları

Kapitalizmin yerküre ölçeğinde otorite oluşturduğu günümüz toplumlarına dikkat edersek birbirine benzeyen yapılar görüyoruz. Bireyler birbirinin aynısı moda akımlarını takip etmekte, birbirine benzer kıyafetler giymekte, gelenekçi yemekler var olmaya

devam etse de birbirine benzeyen şekilde fast-food yemek dükkanları dünyada farklı yerlerde açılmakta ve tercih edilmekte, hususi Avrupa ve ABD yapımı diziler ve filmler hatırı sayılır biçimde ülkede eş zamanlı olarak izlenmekte, fazla okunulan kitaplar ayrı dillere çevrilip bütün dünyada yayınlanmakta ve bu örnekler gibi toplum yaşamının ayrı alanlarında giderek birbirine benzer kültür alışkanlıkları hakim olmaktadır (Yaman-Kurt, Ayşegül, 2009: 96).

Kültürün bu biçimde ekonomi ile kaynaştırılması ve aynılaştırılması, bireylerin özellikle de gençlerin de aynılaşması, tüketimin çarkları arasında öz değerlerini değiştirmelerine veya yitirmelerine neden olmaktadır. Günümüzde bu tüketim ihtiyacı ile gençlerin çoğunun amaçsız ve doyumsuz olması şaşırtıcı değildir. Hatta tüketimin gençler arasında başarının kriteri kabul edilmesi normal karşılanmalıdır. Ancak bu durum gençleri rekabete dahil etmekte ve bu da akran ilişkilerini yaralamaktadır. Bunun gibi ayrıca yoksul veya az tüketim yapan gençler arasında akran baskısını arttırarak, zorbalık davranışlarını gözlememize sebep olmaktadır.

Bu durum insanların birbirine daha çok benzer hale gelmekte ve aynılaşmasına neden olmaktadır. Sosyal yaşam biçimleri gibi yönetim şekilleri de tek tip hale gelmiştir. Frankfurt Okulu düşünürleri Adorno ve Horkheimer yer kürede toplumsal, kültürel ve ekonomik anlamda sorunları irdeleyen düşünürlerdir. Sosyal sorunları incelerken sorunun temel sebebinin kapitalist sistemin baskı mekanizmaları ile toplumu sistemin menfaatleri doğrultusunda yönettiğini, ekonomik ve sosyal hayatta çelişkiler yaşanmasına sebep olduğunu vurgulamışlardır. Bu sistemin oluşturduğu temel sorunlardan birinin de kültür endüstrisi olduğunu vurgulamışlardır. Kültür endüstrisi birer tüketim aracı olarak gördüğü bireyleri edilgin hale getirip, kontrol etmektedir (Yaman-Kurt, Ayşegül, 2009: 96-98).

Okullarda akran zorbalığı ile ilgili olarak özellikle de zorbalığa uğrayan bireyler fiziki ve ruhsal açıdan büyük tehdit altındadır. Zorbalığa dair durumlar ruhsal, fiziki ve psikolojik kaynaklı bedensel rahatsızlıklar için yakın ve uzak vadede tehlikeye altyapı oluşturmaktadır (Vanderbilt ve Augustyn, 2010; Zhang, 2019; Due vd., 2011; Ward & Linke, 2011'den akt. Aslan & Polat, 2023: 56).

Unesco'nun (2022) raporuna göre dünyada öğrencilerin %30'undan fazlası, derslerinde başarısızlık, okul terki, ruhsal ve fiziki sağlıkları üzerinde istenmeyen neticeleri olan zorbalık olgusunun mağduru olduğu görülmektedir (Unesco, 2022'den akt. Aslan &

Polat, 2023: 56). Zorbalığa maruz kalmak erişkinlik döneminde de sosyal uyum bozukluğu ve yetersiz bağ kurmaya sebep olmaktadır (Vanderbilt ve Augustyn, 2010'dan akt. Aslan & Polat, 2023: 57). Gruber ve Fineran gerçekleştirdikleri araştırmalarında zorba eylemlere maruz kalan öğrencilerin, maruz kalmayanlara nazaran depresyon durumunun beş kat yüksek olasılıklı olduğu görülmüştür (Gruber & Fineran, 2008'den akt. Aslan & Polat, 2023: 57).

Bunun yanı sıra çocukken zorba eylemlere maruz kalmanın kişilik ile ilgili Borderline bozukluk emareleri meydana getirdiği, ayrıca halüsinasyon ya da sanrı benzeri psikoz tecrübeleri harekete geçirdiği ortaya çıkarılmıştır (Schreier vd., 2009'dan akt. Aslan & Polat, 2023: 57). Bir diğer araştırma sonucuna göre, zorbalık ile ilgili tecrübeler, öğrenciler arasında bağımlılık yapan maddeleri kullanma ve yoğun alkol tüketme ihtimalini artırmaktadır. Zorbalık yapan öğrencilerin bunlara eğilimi daha fazladır (Wolke & Lereya, 2015; Bender & Lösel, 2011; Sigurdson vd., 2014; Niemela vd., 2011'den akt. Aslan & Polat, 2023: 58).

Zorbalık durumu mağdur açısından daha uzun vadede ise daha tehlikeli sağlık problemlerine yol açmakta ve eğitimciler ve okul yöneticileri de kötü biçimde etkilenmektedir (Rigby & Barnes, 2002'den akt. Özdiğer & Savaşer, 2008: 66). Görülüyor ki kültür endüstrisinin egemen olduğu günümüzde tüketim çılgınlığı toplumunda yaşayan gençlerin karşılaştığı akran zorbalığı durumu sadece ilgili öğrenciler için değil, diğer öğrenciler, eğitimciler, veliler, yetkililer, toplumsal gruplar ve diğer tüm etki alanları üzerinde olumsuz sonuçları görülebilen bir olgudur.

3.4. Sosyal Medya ve Akran Zorbalığı Yansımaları

Murray (2008: 17-18) akran zorbalığı ve şiddeti kabul edilebilir medyanın sorunları çözmek için şiddetin kullanımını normalleştirdiğini ileri sürmekte ve bu nedenle özellikle çocuklarda ve gençlerde duyarsızlaşma ve saldırgan davranışlar gözlemlenmesine neden olduğunu belirtmektedir. Tekelioğlu'na (2011) göre çok izleyicisi olan bu programların konularında şiddet bir saldırganlık gösterisi, iktidar üretme biçimi olarak açıkça gösterilmekte ve simgesel bir dil kullanarak bir şiddet patlaması olarak ekran başındakilere yöneltilmekte ve normalleştirilmiş şiddeti yaymaktadır. Bu noktada zorbalık veya şiddet programlar aracılığıyla toplumsal düzenin merkezinde kurumsal hale

gelmekte ve bireyler tarafından içselleştirilmektedir. Ülkemiz gazete haberlerinde (12, 2022) yayımlanan aşağıdaki haber de bu duruma vurgu yapmaktadır:

“Tozlu Yaka, Duy Beni gibi dizilerin her ikisi de okullarda geçiyordu. Bu dizilerde cinayet taciz, akran zorbalığı, intihara teşebbüs, şantaj, şiddet, intihara özendirme ve aileye baş kaldırmaya kadar her türlü olay yaşanıyor. Bu dizileri izleyen çocukların anneleri babaları sosyal medyada isyan etseler de bu diziler yayınlanmaya devam etti ve çocuklar tüm bu “ekran zorbalığına” maruz kaldılar. Ekran zorbalığı okulların açılmasıyla akran zorbalığına dönüştü. RTÜK’ün denetlemelerine rağmen ekrana gelen dizilerin daha ağırlarını haberlerden okumaya devam edeceğimiz gibi görünüyor.”

Ülkemizde okullarda akran zorbalığı ile ilgili yapılan araştırmaların sonuçlarını dikkate alarak, akran zorbalığının oldukça çeşitli biçimlerde gerçekleştiğini ve sonuçlarını, gerçekleştirilen pratikler çerçevesinde değerlendirebiliriz. Akbaba ve Eroğlu, okullarda akran zorbalığı ile ilgili gerçekleştirdikleri çalışmada, öğrencilerin akademik başarıları ve derslerindeki tutum değişikliklerinin siber zorbalık ile ters orantıda olduğu, bunun yanı sıra ise ebeveynlerin eğitim seviyesinin siber zorbalık yapma eylemini artırdığını görüntülemişlerdir (Akbaba & Eroğlu, 2013: 113-114).

Yine ülkemizde, Çevirgen, (2018: 168-175) tarafından 2015-2016 Öğretim yılında öğrenim gören ortaokul ve lise öğrencilerinde gelenekçi ve sanal zorbalık durumlarını değerlendirmek için yapılan 1112 öğrencinin örneklem olarak seçildiği çalışmada, klasik zorbalığın okula ait yerlerde olduğu, %7,7’si geleneksel akran zorbalığında mağdur, %4,3’ü zorba, %7’sinin hem mağdur hem zorba olduğu dikkate alınırsa her 5 öğrenciden birinin geleneksel akran zorbalığına dahil olduğu görülmektedir. Aynı çalışmada %5 oranında öğrencinin sanal zorbalıkla ilgili mağdur olduğu, %2 öğrencinin bu eylemi gerçekleştirdiği, %5 oranda öğrencinin de hem sanal zorbalığa uğradığı hem de sanal zorbalık yaptığını, %88 oranında öğrencinin bu durumlara dahil olmadığı, erkek öğrencilerin sanal veya gerçek zorbalık yapma durumlarının kız öğrencilerden daha yüksek olmasına rağmen ebeveyn kontrolünün daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca sınıf seviyesi arttıkça sanal veya gerçek zorbalık yapma ve uğrama durumlarının arttığı ancak ebeveyn izlemelerinin azaldığı, anne eğitim seviyesi yükseldikçe sanal zorbalığı yapma ve uğrama durumlarının arttığı tespit edilmiştir. Yine, Ciminli akran zorbalığı çalışmasında okullarda zorbalık türlerinden sözel, fiziksel ve sanal zorbalığın en sık görüldüğünü tespit etmiştir (Ciminli, 2023: 22).

Dijital zorba eylemler uygulayan öğrencilerin talimatlara uymamak, saldırgan eylemlerde bulunmak benzeri davranışsal sorunlara daha meyilli oldukları tespit edilmiştir (Aksaray, 2011; Nansel vd., 2001'den akt. Aslan & Polat, 2023: 58). Bundan ötürü okullarda akran zorbalığı olgusu, görev yapan doktor, okulda görevli hemşire ve psikoloğun bulunduğu sağlıkla ilgili uzmanların da dahil olması zorunlu olan bir husustur (Rigby & Barnes, 2002'den akt. Özdiğer & Savaşer, 2008: 66).

Zorbalığı uygulayanların silah bulundurma, kavgalarının anlaşmazlıklarının çaresi olarak saldırganca eylemlerde bulunarak öteki bireyler üzerinde baskı kurmaya çalıştıkları tespit edilmiştir (Olweus, 1994'ten akt. Özdiğer & Savaşer, 2008: 67). Zorbalık durumunun öğrenciler üzerindeki kısa vadede zararları; okula devam sorunu, okul yönetmeliklerine uymama, toplumsal ilişkilerde zayıflama, depresyona girme, intihara eğilimin yanı sıra fiziki ve ruhsal sağlık durumları ile ilgili sıkıntılardır. Daha geniş vadede ise zorbalığa uğrayan öğrencilerin özbenliğinde ve akran iletişimde zayıflama, depresyona girme durumunda artış şeklinde olumsuz durumlar da eklenerek neticelenebilmektedir (Ando & Asakura, 2005; Olweus, 1994; Salmivalli & Voeten, 2004; Skybo, 2005'ten akt. Özdiğer & Savaşer, 2008: 66).

SONUÇ

Son yıllarda haberlerde de sıklıkla karşılaşmaya başladığımız akran zorbalığı küresel bir sorun haline gelmiştir. Bu küresel sorunun çözülebilmesi her şeyden önce sorunun tanımlanması ve bu soruna neden olan aktörlerin belirlenmesine bağlıdır. Bu çalışmada akran zorbalığı belirli yönlerden incelenerek akran zorbalığına neden olan faktörler irdelenmiştir. Araştırmanın bu bölümünde elde edilen bulgular da dikkate alınarak varılan sonuçlara değinilecektir.

Haberler incelendiğinde intihar oranlarındaki artış dikkat çekicidir. Böylesi bir artış hakkında yorum yaparken sadece bireylerin psikolojik sorunlarına atıfta bulunmak yetersizdir. Burada sadece psikolojik bir sorun yoktur, aynı zamanda sosyolojik olarak da incelenmesi gereken toplumsal bir yara söz konusudur. Üstelik intihara yönelenler arasında çocuklar da bulunmaktadır. 13 yaşındaki bir çocuğu intihara sürükleyecek kadar sistematik ve çözümlenemeyen bir sorundan bahsediyoruz: Akran zorbalığı. Bireyin boyu, ses tonu, burun yapısı gibi elinde olmayan fiziksel özellikleri; kullandığı gözlüğü, işitme cihazı gibi hayatı için elzem olan nesneler; ailesinin ekonomik yapısı vb. her şey akran zorbalığına neden olabilir. Hatta adınız, soyadınız bile... Bulunduğu ortamda popüler olmak için şaka adı altında başlayan zorbalık, çığ gibi etki alanını genişletmekte ve verdiği zararı arttırmaktadır. Bazı durumlarda ise görülmektedir ki zorbalığa uğrayan mağdur öğrenci zamanla zorba rolüne girebilmektedir. Akranları arasında kabul görme isteği, nahif bireylerden zorbalar yaratabilmektedir.

Eğitim kurumlarındaki öğretim faaliyetlerinin aksamasına neden olan; gelecek vaad eden öğrencilerin okuldan, hatta yaşamdan kopmasına neden olan "akran zorbalığı" illetinin çözümü ise sanılanın aksine oldukça zor. Çünkü zorbalıkla mücadele sadece aile ve eğitim kurumuyla sınırlı kalmaktadır. Oysa zorbalığı empoze eden görünmeyen aktörler de söz konusudur. Bu araştırmada da üzerinde durulan şiddet kültürü, popüler kültür, sosyal medya ve kültür endüstrisi kavramları bu görünmeyen aktörlerdendir.

Son yıllarda televizyon karşısına geçtiğimizde şiddet içermeyen dizi ya da filmin yok denecek kadar az olduğunu görmekteyiz. Herhangi bir dizide fiziksel şiddete yer verilme dahi sözlü şiddetin izlerini mutlaka görmekteyiz. Başrol delikanlı mutlaka sevdiği hanımefendi için birileriyle kavga etmektedir, başrol hanımefendinin kuyusunu kazmaya çalışan başka hanımlar vardır ve zengin olan fakir olanları sürekli ezmeye çalışır. Verilmek istenen mesajlar ise şu şekildedir: Konuşarak hiçbir şey hallolmaz,

sevdiğiniz uğruna şiddete başvurmaktan çekinmeyin. Gruplaşmalar gayet normaldir ve grup dışındakiler hakkında kötü bir şekilde konuşabilirsiniz. Fakir olmak kötüdür, eğer fakirsenez toplumdan dışlanırsınız. Bu mesajların empoze edildiği neslin nasıl olacağını hayal etmek zor değildir. Yalnızca dizi ya da filmler değil, dinlediğimiz şarkılar bile şiddeti normalleştiren sözlere sahip. Küçük yaşlardan itibaren böyle içeriklere maruz kalan beyinler adeta bir sünger gibi bu içerikleri çeker ve sonuç olarak bu süngeri sıkıldığınızda içinden iyi şeyler çıkmaz. Akran zorbalığı ile ilgili veliler, öğrenciler, öğretmenler ve diğer bütün paydaşların bilgilendirilmesinin yanı sıra akran zorbalığını önleme çalışmalarına televizyon ve sosyal medyada yer alan içeriklerin denetlenmesi de eklenmelidir. Reyting uğruna şiddetin herhangi bir türünün topluma empoze edilmesine izin verilmemelidir.

Moda artık yalnızca giyim kuşam, saç stili vb tercihlerimizi etkilemekle kalmamakta; bunların yanı sıra birbirimize yaklaşımlarımızı da etkilemektedir. Geçmişte hakaret olarak algılanan sözler, günümüzde olağan hitaplara dönmüş durumdadır. Dildeki kabalaşma yöneliminin davranışlarımıza da sıçradığını görmekteyiz. Modaya ayak uyduramayan daha sakın mizaçlı çocuklar ve gençler akranları arasında dışlanmaktadır. Sonuç olarak akran zorbalığı sorununu çözmek için toplumu oluşturan bütün bireylerin iş birliği önemlidir. Popüler imaj algısının medya yardımıyla değiştirilmesi ve olumlu davranışların yayılması önemlidir. “Başkalarını küçümseyen, kavgacı” imajın yerine "saygılı, başkalarıyla empati kurabilen" imajı yerleştirilmelidir.

İncelenen araştırmalarda dikkat çeken başka bir husus ise sosyal medya aracılığıyla gerçekleştirilen sanal zorbalıktaki artıştır. Sosyal medya hesabı açmak için bir yaş sınırlaması olsa da kişi beyanı esas olduğu için küçük yaşlardan itibaren sosyal medya hesabı açılabilmektedir. Ebeveyn denetimi olmadan çocukların sosyal medyada zaman geçirmeye başlaması psikolojik açıdan telafisi mümkün olmayan zararlar verebilmektedir. Kendinden olmayanı dışlamak ve olumsuz yorumlarda bulunmak sosyal medyada önüne geçilemez bir sorun haline gelmiştir. Linç kültürü de diyebileceğimiz bu durumda bir kişinin paylaşımı hedefe koyulur ve birçok insan olumsuz yorumlarda bulunur. Mağdur konumundaki kişinin uğradığı bu zorbalık her zaman sanal ortamla sınırlı kalmaz. Kendini rezil olmuş hisseden mağdur toplumdan kendini soyutlayabilmekte ya da daha kötüsü intiharı bir seçenek olarak görebilmektedir. Sanal

zorbalık olumsuz beden algısına neden olmakta, bu da psikolojik sorunları beraberinde getirmektedir. Üstelik sanal zorbalık, bulaşıcı bir virüs edasıyla hızla yayılmaktadır. Akran zorbalığı sorununu çözmek için toplumu oluşturan bütün bireylerin iş birliği içinde olmaları önemlidir. Popüler imaj algısının medya yardımıyla değiştirilmesi ve olumlu davranışların yayılması önemlidir. Akran zorbalığı ile mücadele ederken sık bir bakış açısı takınmanın çözüm olmadığı aşıkardır. Bu araştırmada da görüldüğü gibi akran zorbalığına neden olan ancak görmezden gelinen şiddet kültürü, kültür endüstrisi, popüler kültür, sosyal medya gibi unsurların üzerinde durulmadıkça bu güncel sorunu halı altına süpürmekten öteye geçilemeyecektir. Geleceğimizin teminatı olan çocuklarımız ve gençlerimiz in zorba ya da mağdur olarak yetişkinliğe adım atmasının toplumda çık etkisi oluşturacağı unutulmamalıdır. Bu çıkın üstesinden gelinebilmesi için rol model konumundaki ebeveynler, öğretmenler, oyuncular, sosyal medya fenomenleri vb. bireylere önemli sorumluluklar düşmektedir. Örnek alınan kişinin zorba olması, örnek alan kişinin de zorbalaşmasına neden olacaktır. Televizyon ekranlarında ya da sosyal medyada yayınlanan içeriklerin her türlü şiddet içeriğinden arındırılması için denetimlerin kapsamlı hale gelmesi de önem arz etmektedir. Reyting uğruna şiddet kültürünün ekranlarda yaygınlaşması, gerçek hayatta da yansımalarını görmemize neden olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, T. (2017). Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı İle Okula Karşı Tutum (Kartepe İlçesi Örneği). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Adak, N., (2004). Bir Sosyalizasyon Aracı Olarak Televizyon Ve Şiddet. Bilgi Dergisi, 30.
- Adıgüzel, Y. & Yılmaz, M.& Uybadın, A. (2022). Türkiye’de İletişim Sosyolojisi Çalışmaları Üzerine Tarihsel Bir İnceleme., Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 20, Sayı 39/1.
- Adorno, T., (2007). Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Akbaba, S., & Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim Öğrencilerinde Siber Zorbalık Ve Mağduriyetin Yordayıcıları. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 26(1), (<https://Dergipark.Org.Tr/>).
- Akca, E. B., Sayımer, İ., & Salı, J. B. & Başak, B. E. (2014). Okulda Siber Zorbalığın Nedenleri, Türleri Ve Medya Okuryazarlığı Eğitiminin Önleyici Çalışmalardaki Yeri. Elektronik Mesleki Gelişim Ve Araştırmalar Dergisi, 2(2).
- Aksakal, H. (2011). Ernest Gellner’in Ulusçuluk Kuramı Üzerine Bazı Dikkatler, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, (Sayı:2).
- Aksüt, M., Ateş, S., Balaban, S., & Çelikkat, A. (2012). İlk Ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Sosyal Paylaşım Sitelerine İlişkin Tutumları (Facebook Örneği). Akademik Bilişim Konferansında Sözlü Olarak Sunulmuştur. Uşak Üniversitesi.
- Akyıldız, Y. (1998). Bireysel Ve Toplumsal Boyutlarıyla Yabancılaşma. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(3).
- Albayrak, S., (2012)., Okulda Uygulanan Zorbalığı Önleme Programının Zorbalığın Azaltılmasında Etkisi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Aslan, M., & Polat, M., O., (2023). Tüm Boyutlarıyla Akranlar Arası Zorbalık. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1).
- Atış-Akyol, N, Yıldız-Taşdemir, C., Akman, B. (2018). Öğretmenlerin Akran Zorbalığına İlişkin Görüşleri Ve Zorbalıkla Baş Etme Stratejileri. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 33(2).
- Ayas, T., & Pişkin, M. (2011). Lise Öğrencileri Arasındaki Zorbalık Olaylarının Cinsiyet, Sınıf Düzeyi Ve Okul Türü Bakımından İncelenmesi. İlköğretim Online, 10(2).
- Aydoğmuş, H., (2006). Popüler Kültürün Lise Gençliğine Etkileri, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri Ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1).
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2). (<https://doi.org/10.31592/Aeusbed.598299>).
- Başpehlivan, A. (2023). Medyada Şiddet Kültürü: Prof. Dr. Ömer Özer İle Söyleşi. Uluslararası Medya Ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi, 6(1), (<https://doi.org/10.33464/Mediaj.1285775>).
- Besag, V. (1995), Bullies And Victims In Schools, Philadelphia: Open University Pres.
- Bulgurcu, S., (2011)., İstanbul İlinde Bir İlköğretim Okulunda 6-8. Sınıflarda Akran Zorbalığı Sıklığının Araştırılması, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Aile Sağlığı Ana Bilim Dalı Ana- Çocuk Sağlığı Programı, Yüksek Lisans Tezi.
- Calap, C. & Çebi, E. (2020). “Gençlerin Sosyalleşme Ve Yalnızlaşma Deneyimleri Açısında Sosyal Medya: Karadeniz Teknik Üniversitesi Örneği”. 4(7).
- Cemaloğlu, N. (2007). Disiplinle İlgili Kavramlar, İlkeler Ve Uygulamalar. Milli Eğitim. 175.
- Ciminli, A. (2023). Akran Zorbalığına Şahit Olan Öğrencilerin Algıları. OJCES, 1(1). (DOI: 10.5281/Zenodo.8101863/10.5281/Zenodo.8101863).
- Çelik, F., (2005). Ortaöğretim Öğrencilerinin Okula Yabancılaşma Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Çetinler, N. T. (2021). Ortaokul Öğrencilerinin Okulda Akran Zorbalığına Başvurma Ve Zorbalık Görme Düzeyleri (Çanakkale İli Örneği) [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
- Çevirgen, B., D., (2018). Geleneksel Akran Zorbalığı, Sanal Zorbalık Ve Ebeveyn İzlemesinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Deveci, H., Karadağ, R., & Yılmaz, F. (2008). İlköğretim Öğrencilerinin Şiddet Algıları. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 7(24), 351-368.
- Dölek, N., (2002). Öğrencilerde Zorbaca Davranışların Araştırılması Ve Bir Önleyici Program Modeli. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

- Durmuş, E. & Gürkan, U. (2003). Lise Öğrencilerinin Şiddet Ve Saldırganlık Eğilimleri. VII. Ulusal Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Kongresi, İnönü Üniversitesi-Malatya.
- Ercoskun, B., (2021). On Galtung's Approach To Peace Studies. *Lectio Socialis*, 5(1). (<https://doi.org/10.47478/Lectio.792847>).
- Erdentuğ, N., (1980). Çağdaşlaşma Ve Kültür Yetersizliği. *Antropoloji* (12). (https://doi.org/10.1501/Antro_0000000174).
- Erdoğan, İ., (2004). Popüler Kültürün Ne Olduğu Üzerine. *Eğitim Dergisi*, 57.
- Ergün, N., (2015). Erken Ergenlerde Okul, Aile Ve Demografik Değişkenlere Göre Akran Zorbalığının İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Ersoy, E., (2011). Bağısız Bireyin Modern Bunalımları: Değişen Dünyada Sosyal İlişkiler, *Türk Yurdu Dergisi*, Sayı 292.
- Ertürk, S., (1975) Eğitimde Program Geliştirme, Yelken Tepe Yayınları, Ankara.
- Evciman, S., (2022). Bir Kültür Endüstrisi Ürünü Olarak “Sanal Cemaat”. *Yeni Medya*, 2022(13), 376-400. (<https://doi.org/10.55609/Yenimedya.1109537>).
- Galtung, J., (1990). Culturel Violence, *Journal Of Peace Research*, Vol. 27, No. 3. (Aug., 1990).
- Gökler, R. (2009), Okullarda Akran Zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2).
- Günay, G., (2009). Kültür Endüstrisi Ve Türkiye'ye Yansımaları, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Yapı Ve Sosyal Değişme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Gündoğdu, R., (2013). Sosyalleşme Ve Sosyalleşme Süreci. Erişim 27 Ağustos 2019, (<https://www.researchgate.net/publication/315386774>).
- Gürhan, N., (2017). Her Yönü İle Akran Zorbalığı, *Türkiye Klinikleri J Psikiyatri Nurs-Special Topics*, 3(2).
- Haylı, R., G., (2022). Siber Mağduriyet, Akran Zorbalığı, Karanlık Üçlü, Riskli Davranışlar Ve Prososyal Davranışların Siber Zorba Olan/Olmayan Ergenleri Doğru Sınıflandırma Düzeyi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- Heise LL., (1998)., Violence Against Women: An Integrated, Ecological Framework. *Violence Against Women*. 1998 Jun;4(3):262-90. (Doi: 10.1177/1077801298004003002. PMID: 12296014).

- Galtung, J., (1990). Culturel Violence, J Ournal Of Peace Research, Vol. 27, No. 3. (Aug., 1990),([Http://Links.Jstor.Org/Sici?Sici=00223433%28199008%2927%3A3%3C291%3ACV%3E2.0.CO%3B2-6](http://Links.Jstor.Org/Sici?Sici=00223433%28199008%2927%3A3%3C291%3ACV%3E2.0.CO%3B2-6)).
- Gündoğdu, R., (2013). Sosyalleşme Ve Sosyalleşme Süreci, (1-17). [Https://Www.Researchgate.Net/Publication/315386774_Sosyallesme_Ve_Sosyallesme_Sureci](https://Www.Researchgate.Net/Publication/315386774_Sosyallesme_Ve_Sosyallesme_Sureci).
- Güney, Z., & Şahin, G., (2015) Postkolonyal Bakış Kapsamında Kültür Emperyalizmi Ve Mcdonaldlaştırma, [Https://Www.Researchgate.Net/Publication/364606813_Postkolonyal_Bakis_Kapsaminda_Kultur_Emperyalizmi_Ve_Mcdonaldlastirma](https://Www.Researchgate.Net/Publication/364606813_Postkolonyal_Bakis_Kapsaminda_Kultur_Emperyalizmi_Ve_Mcdonaldlastirma).
- Gürhan, Nermin. (2017). Her Yönü İle Akran Zorbalığı. Türkiye Klinikleri. 3.
- İlgin-Akyel, N., (2019). Kültür Endüstrisi Ve Kültür Emperyalizmi, Uluslararası Marmara Fen Ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı.
- İşık, H., (2006)., Çocuk Suçluluğu Ve Okullar Arasındaki İlişki, Ahi Evren Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), Cilt 7, Sayı 2.
- Kaban, Kadioğlu, Z., (2014), Tüketim İletişimi, Süreçler, Algılar Ve Tüketici, Pales Yayınları, İstanbul.
- Kabil, M., (2010). Sınıflardaki Öğrenci Sayılarının, Zorbalık Üzerine Etkileri. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi Ve Denetimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Kaçar, M., (2015). Psikiyatrik Yakınmalarla Başvuran Çocuk Ve Ergenlerde Akran Zorbalığının Ve Buna Ait Etmenlerin Değerlendirilmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ve Ergen Ruh Sağlığı Ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Uzmanlık Tezi.
- Karakuş-Şahbaz, Y. (2019). Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı: Adana İli Yüreğir İlçesi Pilot Çalışma. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Karataş, H. (2011). İlköğretim Okullarında Zorbalığa Yönelik Geliştirilen Programın Etkisinin İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Kepenekçi, Y. D. D. Y. K., & Çinkır, D. Ş., (2003). Öğrenciler Arası Zorbalık. Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 34(34).
- Keskin, A. (2022). Gündelik Hayat Ve Popüler Kültür Yaklaşımları Çerçevesinden “K-Pop”. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 32(2), 783-794. [Https://Doi.Org/10.18069/Firatsbed.1062055](https://Doi.Org/10.18069/Firatsbed.1062055).
- Kıral, B., (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Döküman Analizi. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(15).

- Kırık, A. M., (2018). Popüler Kültür Ve Kültür Endüstrisi Bağlamında ‘Yetenek Sizziniz Türkiye’ Program Formatına Yönelik Eleştirel Bir Analiz. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi (30), 31-50. <https://doi.org/10.31123/Akil.460195>
- Kırman, T., & Atak, H. (2020). Yabancılaşma: Kavramsal Ve Kuramsal Bir Değerlendirme. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(2).
- Kirbaş, Ş., Taşmektepligil, Y., & Üstün, A. (2007). Investigation Of The Role Of Sports Activities İn Youths İn Secondary Education For Violence And Prevention Of Violence: Amasya Province Case. Sportmeter Physical Education And Sport Science Journal, 5(4).
- Kiper-Yılmaz, T. & Çağlayan, İ. (2018). Ergenlerde Akran Zorbalığının Ebeveynlik Çeşitleri Ve Yaşanılan Yer Açısından Karşılaştırılması., 82-102. 10.7816/Nesne-06-12-05.
- Kocaşahan, N. (2012). Lise Ve Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Ve Sanal Zorbalık. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Koçoğlu, R. (2011). ‘Şiddet’ Üzerine! Ankara Barosu Dergisi (1).
- Mahiroğlu, A., & Buluç, B. (2003). Orta Öğretim Kurumlarında Fiziksel Ceza Uygulamaları. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 1(1).
- Markowitz, F. & Felson, R., (1998). Social-Demographic Attitudes And Violence, Criminology, Volume 36, Number 1.
- Memduhoğlu, H. B. & Taşdan, M. (2007). Okul Ve Öğrenci Güvenliği: Kavramsal Bir Çözümleme. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3(34).
- Merter, M., (2023). Haketon’la Son Tango, Ketebe Yayınları, İstanbul.
- Michaud, Y., (1991). Şiddet, Çeviren: Cem Muhtaroglu, Cep Üniversitesi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Murray, J., (2008). Media Violence The Effects Are Both Real And Strong. American Behavioral Scientist- AMER BEHAV SCI. 51. 1212-1230. 10.1177/0002764207312018.
- Olgun, C., Koray, (2014). Aşırılığın Üretimi Bağlamında Kültür Endüstrisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi.
- Olweus, D. (1993). Bullying At School-What We Know And What We Can Do. Oxford: Blackwell Publishers.
- Özdinçer A, S., & Savaşer, S. (2009). Okulda Zorbalık. Milli Eğitim Dergisi, 39(184).

- Özdinçer, A., S. & Savaşer, S. (2008). İnsan Hakları Ve Çocuk Hakları Bağlamında Okulda Zorbalık. İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 16(61).
- Özel, F., B.& Mumyalmaz, A., (2018)., Max Horkheimer Ve Theodor W. Adorno'da Modern İnsan Ve Tüketim İdeolojisi, Akademik Hassasiyetler, Cilt 5, Sayı 10.
- Özkan, F. (2019). Uluslararası İlişkilere Disiplinlerarası Yaklaşım: Tarih Ve Teori Üzerine Bir Değerlendirme. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 16(61), (<https://doi.org/10.33458/Uidergisi.541513>).
- Öztuna, A. (2018). Dokuzuncu Ve Onuncu Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Göstermenin Ve Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın Psikolojik Belirtilerle İlişkisi. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Öztunç, M., (2017). Kadına Yönelik Şiddetin Yerel Basında Temsili (Sakarya İli Örneği), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Palabıyık, A. & Savaş, A. R. (2020). Şiddet Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. Journal Of Social And Humanities Sciences Research, 7(54).
- Pişkin, M., (2002). Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler Ve Alınabilecek Önlemler. Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2(2).
- Polat F., & Sohbət R. Ortaöğretim Öğrencilerinde Akran Zorbalığı. KSÜ Tıp Fak Der. Temmuz 2020;15(2):41-51 (Doi:10.17517/Ksutfd.608921).
- Polat, O., (2016), Şiddet, Marmara Üniversitesi, Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 22, Sayı 1,
- Rohner, R. & Khaleque, A., Cournoyer, D.E., (2005). Parental Acceptance-Rejection Theory, Methods, And Implications., Edition 4,1-35.
- Sakallı, E. (2014). Türkçe Popüler Kültür. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 3(2).
- Sarıtaş, S., (2023). Aile İçi Kadına Yönelik Şiddetin Sosyal Ve Kültürel Dinamikleri. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 16(44), (<https://doi.org/10.12981/Mahder>).
- Satar, B., (2015), Popüler Kültür Ve Tekrarlanan İmajlar, Kozmos Yayınları, İstanbul.
- Sezer, Ö., (2001)., Bireysel, Toplumsal Ve Siyasal Boyutlarıyla Yabancılaşma, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 5.
- Smith, P. K., & S. Sharp (Eds.) (1994), School Bullying. Insights And Perspectives, London, Routledge.

- Söylemez, A., (2021). Bilişsel Davranışçı Oyun Terapisi Temelli Psiko-Eğitim Programının Çocuklarda Şiddet İçerikli Dijital Oyun Bağımlılığı Ve Saldırganlık Düzeylerine Etkisi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- Süzen, B., (2018), Popüler Kültür, 2018, Gaziantep Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Şahbaz-Karakuş, Y., (2019). Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı: Adana İli Yüreğir İlçesi Pilot Çalışma., Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Şan, M. K., & Hira, İ., (2004). Modernlik Ve Postmodernlik Bağlamında Tüketim Toplumu Kuramları. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi (8).
- Şan, M. K., & Hira, İ., (2007). Frankfurt Okulu Ve Kültür Endüstrisi Eleştirisi, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Ortak Çalışması, Sosyoloji Yazıları-1.
- Tekelioğlu, O., (2011:03,29).” Masterchef’in münüsü’ Radikal2 Gazetesi, 29 Mart, 2011, (<http://www.ntv.com.tr/turkiye/gundelik-fasizm-mi-masterchefe-buyrun,gfmleobgfkcvlyjlrsahhg>).
- Tezcan, M. (1985). Gençlik Ve Yabancılaşma. Uluslararası Şiddetizm Ve Gençlik Sempozyumu, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları
- Toklu, Rümeysa, (2022). Kültür Endüstrisi Üzerine Bir Deneme, (www.ilem.org.tr).
- Tuna, M., (2008). İlköğretim Çağındaki Çocukların Sosyalleşmesinde Popüler Kültürün Rolü (Isparta Örneği); Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Twenge, J., & Campwel, B. (2010)., Asrın Vebası: Narsisizm İleti, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Utkulu, C., Tanrikulu, L., Demirel, H. İ. & Kuzucu, M. (2007). Şiddet İçermeyen Eğitim (Araştırma Raporu). Ankara: Yaygın Eğitim Enstitüsü.
- Vatandaş, S. (2020). Sosyalleşme Ve Sosyalleşmenin Sosyal Medya Mecralarındaki Anlamsal Ve İşlevsel Dönüşümü. Erciyes İletişim Dergisi, 7(2). (<https://doi.org/10.17680/Erciyesiletisim.675531>).
- World Health Organization (2002) World Report On Violence And Health. Geneva: WHO. (http://www5.who.int/Violence_Injury_Prevention/Download.Cfm?Id=0000000582).
- Yaman, Kurt Ayşegül, (2009). Adorno Ve Horkheimer ‘in Kültür Endüstrisi Eleştirisi Üzerine Bir İnceleme, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Yelboğa, N., & Koçak, O. (2019). Lise Öğrencilerini Akran Zorbalığına İten Nedenlerin Değerlendirilmesi Ve Artvin Örneği. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18(35).

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık

Yiğitcan, G., (2013)., Kadına Yönelik Şiddet-Kırıkkale Örneği, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Diğer Kaynaklar

Euronews, 11 Mart 2021, “Akran Zorbalığı: Fransa’da Arkadaşları Tarafından Nehre Atılan Genç Kız Öldü, Zanlılar Gözaltında”.

(<https://tr.euronews.com/2021/03/11/akran-zorbal-g-fransa-da-arkadaslar-taraf-ndan-nehre-at-lan-genc-k-z-oldu-zanl-lar-gozalt->).

Kırşehir Haber Türk, 21 Ekim 2024, “Kırşehir’de O Okulda Akran Zorbalığı”

(<https://www.kirsehirhaberturk.com/haber-kirsehirde-o-okulda-akran-zorbaligi-39730>).

Urfa’nın Nabzı, 06 Aralık 2022, “Gazeteci Çelik’ten Tv Dizisi Uyarısı: Ekran Zorbalığı Akran Zorbalığına Döndü”, (<https://www.urfaninnabzi.com/gazeteci-celikten-tv-dizisi-uyarisi-ekran-zorbaligi-akran-zorbaligina-dondu/21467/>).

Ntv, Tekelioğlu, 29 Mart 2011, “Gündelik Faşizm mi? Masterchef’e Buyrun”,

(<https://www.ntv.com.tr/turkiye/gundelikfasimasterchefebuyrun,GfmIEoBgfkCVLYJLrSAHHg>).

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Gülen ÇAĞLAYAN	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Ege Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Sosyoloji
Makale ve Bildiriler	
1. Çağlayan, G. (2024). A Study On Peer Bullying. 2. International Blacksea Scientific Research And Innovation Congress, 822-840.	